

Värske IV 2012

SVETA GRIGORJEVA
RAIDO ALBERG
TUULI VELLING
MIRT KRUUSMAA
KATRINA HELSTEIN
INTERVJU SIIM KERAGA

KARMEN OTU *Andrus Kasemaast*
MÄRTEN RATTASEPP *Mari Järvest*

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Lauri Eesmaa

Toimetajad: Carolina Pihelgas, Maia Tammjärv

Keeletoimetaja: Triin Ploom

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: maia.tammjarv@va.ee

Arvustused, esseed ja tõlked: lauri.eesmaa@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid trükitud Eesti Trükimuseumis

VÄLJAANDJA

MTÜ Värske Rõhk

Vanemuise 19

51014 Tartu

Tel: 742 7087

vr@va.ee

Tellimine: www.va.ee

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 32 (IV/2012)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISU

SVETA GRIGORJEVA		7
RAIDO ALBERG	15	
LENNART KÄÄMER		25
GÁBOR KÁLMÁN	29	
TUULI VELLING	37	
<u>INTERVJUU: SIIM KERAGA</u>		45
TOOMAS AASMÄE	53	
MIRT KRUUSMAA		57
HELEN VÄLJATAGA		67
ISAH	71	
KATRINA HELSTEIN	83	
ALEKSANDRA TŠOBA	89	
SVEN ANDERSON		95
ANN KATARINA MERI	101	
<u>ARVUSTUSED:</u>		
KARMEN OTU <i>Andrus Kasemaast</i>		106
MÄRTEN RATTASEPP <i>Mari Järvest</i>		111
TÕNIS HALLASTE <i>Linda-Mari Välist</i>		119

NOORI autoteid 2012

SVEN ANDERSON (23)

on filosoofiline ja kunstiline poiss-
laps. Hetkel tegeleb põhjalikumalt
keelefilosoofilise teose käsikirja
toimetamisega.

TOOMAS AASMÄE (23)

kolis Tallinnasse.

RAIDO ALBERG (26):

„Iga kord, kui olen kindel selles, mida
tahan, tuleb midagi, mis muudab jälle
mu meelt.”

SVETA GRIGORJEVA (24):

„Jäin reguleerimata ülekäigurajal auto alla ja nüüd kõnnin kolm kuud karkudel. Kui näete mind Hobujaamas trammi peale istumas, palun pakkuge istet.”

TÕNIS HALLASTE (25):

„Algul tahtsin siia kirjutada: „Tahaks siia midagi leidlikku kirjutada” kuid see tundus liiga nuudeldis asi, mida öelda.”

ISAH

KATRINA HELSTEIN (27):

„on teriantroopne nähtus. Me filtreesime kõikehõlmavasse Bildenbergi gruppi – nagu ussid vingerdame ennast sinna sisse, et siis Cornelius Agrippa sõnadega skandeerida: *Kuid teie, kadedad, laimajad, teadmatuse ja rumala iharuse lapsed, ärge lähenege meie kirjutistele, sest need on teie vaenlased, mis seisavad järsakul, millelt võite libastuda ja pea ees viletsusse kukkuda.*”

„Vahel loodan, et olen midagi palju ilusamat, targemat ja vingemat kui see tüdruk seal pildi peal. Mõnikord olen ka. Aga siis jällegi müün raamatuid, käin luulet kuulamas Musta laega saalis, kirjutan blogi, õiendan Poognas kodukorda ja pean oma väikest kirjanduslikku ja antikirjanduslikku gängi. Ühe sõbraga proovin filmi ka teha. Ühesõnaga, tegus noor. Ja ilu on minu jaoks alati probleem olnud – seda ma vist lahendangi.”

GÁBOR KÁLMÁN (30)

on Slovakkias Nové Zámkyst pärit ungari luuletaja, prosaist, toimetaja ja blogija. Aastal 2011 ilmus tema esimene, novellidest koosnev romaan „Nova”, mis jutustab loo olematust slovaki külast Jasná Horkast ning selle eri rahvusest elanikest. „Nova” eest pälvis autor äsja Ungaris aasta parima debüüdi auhinna.

LENNART KÄÄMER (25)

on hariduslikult taustalt usuteadusliku suunitluse ja huviga kultuuriteadlane. Vabal ajal urbanistlik hulkur, kes jõudehetkil kostitab end meelsasti mõne tummise proosapalakese või karastava luulemärjukesega.

REET KLETTENBERG (31)

on ungari kirjanduse lugeja ja tõlkija, hungarofiil, alates septembrist Szegedi ülikooli eesti keele lektor.

ANN KATARINA MERI (18)

elab aeg-ajalt pisut üle völli, et hiljem viirukihõngulisse unisusse mähkuda ja kogetust elutervelt melanhoolseid luuletusi valmis vorpida. Saarlasele omaselt säilitab siiski enamasti optimismi ja pikka meelt ning üritab väärtustada kõike ilusat ja vähem ilusat enda ümber.

MIRT KRUUSMAA (20)

õpib inglise filoloogiat ja usub, et kirjandus võib päästa inimest.

KARMEN OTU (22):

„Praegu üritan elu seada Kristiina Ehini sõnastatud kolme ilusa mõtte järgi: suurenda seda, mida tahad teha ja vähenda seda, mida pead tegema; julge olla igal hetkel uus; esita väljakutseid ja võta väljakutseid vastu.”

MÄRTEN RATTASEPP (27)

Tema vaikimist oli seletamatult raske taluda, see oli nagu miin rohus: tekib tahtmine talle peale astuda, enne kui taluda seda hääletut teadmatust. Nikolai Baturin, „Oaas”

ALEKSANDRA TŠOBA (19)

otsib kõike ja mitte midagi. Kui võimalik, siis kohe praegu. Kui mitte, siis mitte kunagi.

TUULI VELLING (26):

„Laps turnib aknalaua. Ühe käega hoian teda kukkumast, teisega sirvin Kristiina Ehini luulekogu „Emapuhkus” ja loen: *Laps turnib aknalaua / Ühe käega hoian teda kukkumast / teisega kirjutan.*”

HELEN VÄLJATAGA (20)

on täitsa tavaline Tallinna tüdruk, kes otsustas pisut kirjutada. Iseendast, aga vist mitte ainult iseendale, vaid kõigile tegelikult.

УРОК I

сказать о...етного

ОЕ?

SVETA

GRIGORYEMA

Знаете ли Вы, что в нашей школе работает (ДШ), которая занимается...ду, вне...ас ош...ад в развитии...ства на...спублики. В подтверждение...сколько...р и факто...

● В 1982 году в со...жины раба...0...е, среди них 6571...асо...их...а, которые су...с...вели...321 юных члена...

● ...школьники...тали...удно...

● ...твенный...нен...

● Удар...еком...была...кормо...ла...было...12...сена.

● Учащ...али та...редп...есной, ной, ле...ообр...щей...льной мышлен...

● Средняя за...пла...Ш со...74 рубл...

Пре...ем у...в...язанн...с летним...дом...пра...знае...следующие слова...ово...

друж...ко...вступит...участво...быть чле...

мотивы...да

*возможность...со сверстниками

*окрепнуть физически

принести пользу

почувствовать себя самостоятельным

заработать деньги

получить трудовую закалку

*

Ervinile
ma kätte ei andnud
Sassile
kätte ei andnud
Kristjanile
kätte ei andnud
Sandrile
kätte ei andnud
Stenile
kätte ei andnud
Toomasele
kätte ei andnud
Madisele
kätte ei andnud
Hannesele
kätte ei andnud
Kristole
kätte ei andnud
Taivole
kätte ei andnud
Jeesusele
kätte ei andnud
isegi
Buddhale mitte
purjus meestele
kätte ei andnud
ka kainetele
mitte
luuletajatele kätte ei andnud
advokaatidele, lauljatele, klienditeenindajatele
pankuritele, kunstnikele, tantsijatele
ja ülejäänud seltskonnale
kätte ei andnud

vaestele
kätte ei andnud
rikastele
kätte ei andnud
naistele
kätte ei andnud
loomadele
kätte ei andnud
lastele
kätte ei andnud
vanuritele
kätte ei andnud
tervetele
kätte ei andnud
haigetele
kätte ei andnud
meeldivatele
kätte ei andnud
armastatuile
veel vähem
alkohoolikutele
kätte ei andnud
tervisesportlastele
kätte ei andnud
kätte ei andnud
taimetoitlastele
kätte ei andnud
esteet-kusipeadele
kätte ei andnud
miljonäridele
kätte ei andnud
asotsiaalidele
kätte ei andnud
ahistajatele
kätte ei andnud
härrasmeestele

ka hulludele mitte
normaalsetele
veel vähem

kätt tahtsin
küll vahel
anda
aga nad ei olnud
eriti
huvitatud

*

mis on hullem
kas see
et levikas väga
halvasti tantsiv
poiss
kes esitles
ennast põlva
esibreikarina
ütles mu blondiinist
sõbranna kohta
et ta oleks
põlvas esimiss
või see et
ma
hetkeks selle
peale
kadedaks
läksin

*

too
hommik võtsid
end alasti ja läksid
russalka
taha udu sisse
ujuma ujusid
nii kaua kuni
ei saanud
enam
aru
kus on
põhi
kus on
lõuna
kus
on ida
kus
on lääs ja
hakkasid
kogemata
vales suunas
avamere poole ujuma
arvatavasti
tol
hetkel
panigi üks musta nokatsiga mees pihta
su eksisteerimist tõendavaid
dokumente
täis koti
ja jooksis kus
kurat
kurat sellega
sest
jõudsid
vargast
ette

too hommik sind ei
varastatud paljaks
võtsid
ennast
ammu
ise alasti

*

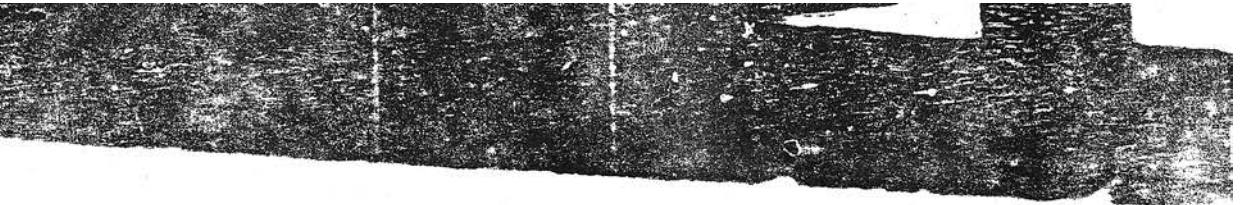
maailm
on
sama
eksitav
kui
fraas
narva pitsipäevad
esialgu ei
torka üldse pähe
et tegemist võib olla
lausa
käsitööga

*

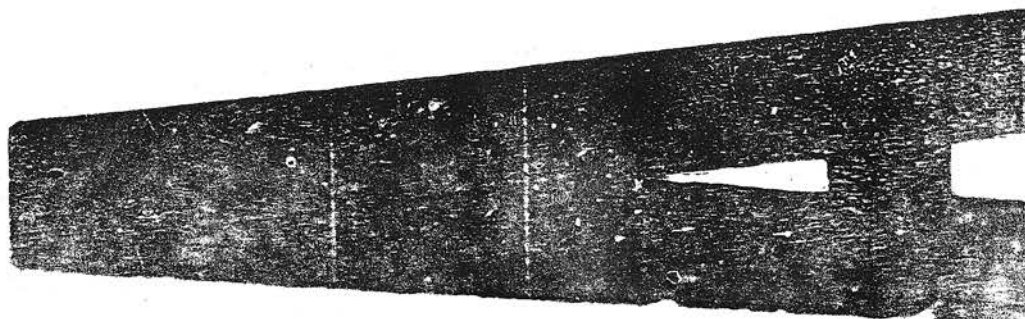
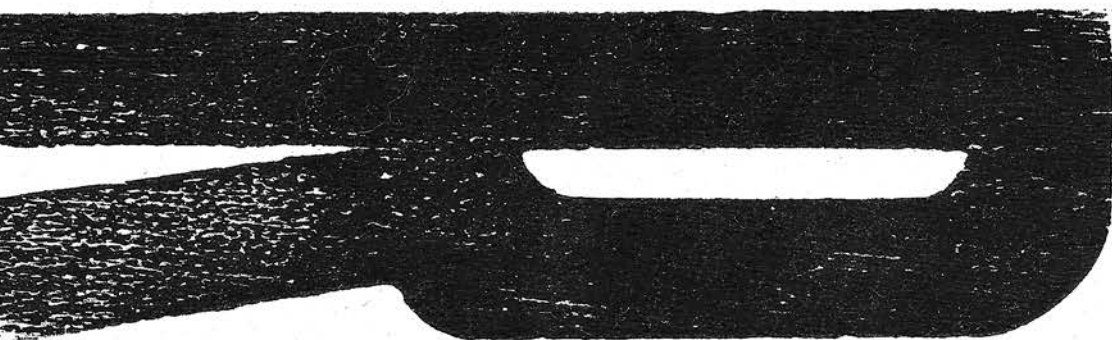
vana naine
kõnnib mööda
tänavat
ja karjub
„inimene
mis sulle
rohkem meeldib
kas
haiget
saada
või haiget
teha”
karjub ja
karjub
kuni keegi
noorem hüüab
talle
„meile meeldib pealt vaadata”
vana naine
kõnnib
mööda
tänavat
ja karjub
edasi
kadunud
inimese
järele

*

mina
mitte nii õilis
metslane
nukras troopikas
siin
kanali lõpus
)kes valdab muide ka
teie keelt(
ei sekku
tõelise maailma
asjadesse
süüdi on
unustatud turnikate
roostetav
punk
ja
üheksakorruseline
vastülevärvitud
päikene
jumal
miks
ei võiks
nii jäädagi
ükskõik kui kiiresti
ja
kui purjus peaga
seda
copypaste
ilma ka
ei ehitatud

RAIDO ALBERG

RAIDO ALBERG

AUGUSTIKUINE NOHU ON

NÕME

Ärkan.

Olin raamatut lugedes märkamatult ära vajunud. T-särk mu seljas on higist niiske ja püksid kleepuvad jalgade külge. Raamat on põrandale kukkunud.

Tõusen, viskan raamatu voodile. Naaberkorterist kostub madinat ja nõude klirinat. Vaatan kella – viis minutit pool kaksteist läbi. Naabritel on tihtipeale tülisid, aga tavaliselt ei lahenda nad neid keset ööd. Ma ei saa aru, miks inimesed koos elavad, kui nad üksteise pihta pidevalt nõusid tahavad loopida? Taon rusikaga vastu seinu ja hüüan:

„Lahutage, lollakad!”

Lähen nina lõristades kööki. Tänavune augustikuu on ületamas kõiki kuumarekordeid, aga mul on ikka nohu. Avan külmkapiukse ja sulgen selle sama targalt. Pisut uimane on olla, aga päris und ka nagu ei ole. Tahan värsket õhku. Otsustan teha ühe lühikese jalutuskäigu.

Astun korterist välja. Trepikoja valgustus hakkab väikese viivitusega, releede plõnksudes põlema. Keegi vaimuvaesus on naaberkorteri uksele suurte kõverate tähtedega kraapinud:

JÄME IMES ANNI TUSSI!

Trepikotta on naabrite tüli veelgi paremini kosta.

Astun trepil üle okseloigu sisse puruks kukkunud viinapudeli. Lähen läbi välisukse raami, mille vahel on kunagi ka klaas olnud. Seda visati ukse kõrval olnud betoonist prügikastiga üsna regulaarselt puruks. Alguses võeti prügikast ära. Siis loobuti lihtsalt uue klaasi paigaldamisest.

Muru hakkab kuumusest kollakaks tõmbuma. Juba üle nädala pole vihma sadanud. Ainult öösiti on end võimalik vähe jahedamalt tunda. Ja hoolimata suurest palavusest vaevlen ikka nohu käes.

Jalutan läbi lämbe ööõhu ja lõristan vaikselt nina. Jõuan läbi vaikse aedlinna jalutades väljakule, mille keskel on kaks rändrahnud ja väike laululava. Ümberringi on nii vaikne, et võiksin kuulda iseenda mõtteid, kui mul neid praegu oleks. Tahan lava servale maha istuda, aga märkan siis seal juba kedagi ees olevat. Olen kahevahel – kas minna edasi või võtta istet. Kurat, ma oleks nii väga tahtnud siin üksinda olla. Peaksin temaga juttu alustama, siis oleks kindel, et ta lahkus.

Istun lava teise serva, temast võimalikult kaugele. Jään vaatama väljaku keskel olevat kivimürakat. Peaks hoopis sinna ronima. Saaksin seal ka omaette olla. Mäletan, et lapsepõlves sai tihti nende otsa ronitud. Iga turnimine tundus justkui järjekordne vallutusretk. Lapsena arvasin, et nende kivide sees elavad väikesed inimesed, kellel on seal oma väikene maailm oma väikese päikese ja väikeste puude ja väikeste autodega. Ja kui ma olin kivi otsas, siis mõtlesin, et seisan nende maailma katusel.

Kivi tagant hiilib välja must kass. Taevas on pilvitu ja kuuvalgus annab kuivanud murule kahvatu hõbedase läike. Kass hiilib muru sees. Siin on nii mõnusalt vaikne, võiksin siiasamasse uinuda.

„Kohutav palavus, kas pole?” küsib tüdruk. Tal on õlgadeni ulatuvad roosad juuksed ja seljas mürksinine lühike kleit. Ta istub, põiad sissepoole keeratud, õblukesed põlved koos, küünarnukid toetumas põlvedele, lõug kätele.

„Kas see on sinu arvates mugav või ebamugav vaikus?” küsib ta natukese aja pärast.

„Minul oli küll mugav,” vastan nina lõristades.

„Kui sul mugav oli, miks sa siis seltskonda otsisid?” Ta vaatab ikka veel kusagile kaugusesse, nagu polekski mind siin.

„Ma ei otsinud midagi. Pigem oleks tahtnud üksinda olla.”

„Huvitav, tavaliselt hoidutakse teistest eemale, kui tahetakse üksi olla.”

„Ma lootsin, et sa lähed minema, kui ma siia istun.”

„Ma olin siin enne sind.”

„Ma tean. Tavaliselt lihtsalt läheb nii.”

Kusagil metsa taga hakkab tigidalt klähvima üks koer. Kass võpatab, tõmbab küüru selga ja lidub kivi taha tagasi. Vaikus on läinud. Kuradi krants!

Roosapäine tõuseb, et mulle lähemale istuda. Ta ulatab mulle pabertaskurätiku.

„Kuidas on võimalik keset suve nohu saada?”

„Ma ei tea. Arvan, et sain kusagil külma.”

„Külma? Kuumalaine ajal?”

„Ma tean. See jääb mullegi arusaamatuks.”

Ta istub sirgelt, pilk endiselt ette suunatud. Ma ei tea, kui vana ta on, aga ta näeb väga noor välja. Ma ei julge küsida ka.

„Mille eest sa siis rahu otsisid?” küsib ta.

„Kõige. Eelkõige naabrite.”

„Naabrid panevad pidu?”

„Ei, nad lihtsalt loobivad üksteise pihta kergelt purunevaid asju.”

Eemalt kostub summutatud lask. Koera klähvimine lakkab. Ma ei tea, kas ma kujutasin seda ette või ma tõesti kuulsin hetkeks koera niutsatust.

„Mis sa arvad, kes seda tegi? Vihale aetud naaber või sadistist pere-meet?” küsib ta pärast hetkelist vaikimist.

Kehitan õlgu. Ausalt öeldes on mul ükskõik. Äkki oligi loom ülemäära agressiivne või marutaudis, et oleks tulnud nagunii magama panna.

„Aga paras talle,” lausub ta. „Hirmutas mu kassi ära.”

See oli siis tema kõuts.

„Kuidas su nimi on?”

„Tambet.”

„Mina olen Kertu,” ta ulatab tervituseks käe. Hõõrun peopesa vastu teksaseid kuivaks, enne kui ta käe vastu võtan.

„Ja mis põhjusel sina siia norutama tulid?”

„Ma käin alati enne esietendust kusagil omaette istumas.”

„Etendus?”

„Ma olen näitekirjanik ja lavastaja. Täna on esietendus.”

„Kesköine teater?”

„Jah. Tahad ka tulla?”

Kehitan õlgu ja jään mõmisema nagu mingi töll. Esimest korda jääb ta mulle pikemalt otsa vaatama.

„Jah, ikka võib,” jään kahtlevalt nõusse. Ma ei teagi, kas ma tegelikult tahan minna. Käisin teatris viimati kolmeteistaastaselt, kui see oli koolis kohustuslikus programmis ette võetud. See oli siis kolmteist aastat tagasi.

„Tore,” ütleb ta siis ükskõikselt ja pöörab pilgu taas pimedale metsatukale. Võib-olla ei tunneks ma end nii ebasoovitavana, kui ta poleks minu nõusoleku peale nii tuimalt reageerinud.

„Millest su etendus räägib?” küsin.

„Igatsusest.” Ta vaikib. Tundub, et see paus jääbki kestma. „Ja igavikust.” Ta vaatab mulle jälle otsa. „Me peame siis minema hakkama.” Ta tõuseb ja ma järgnen talle.

„Kus su etendus toimub?”

„Mitte kaugel. Siit umbes kümme minutit jalutada.”

„Ma ei teadnudki, et siin kandis mingi teater asub,” teatan, kui mändide vahelt sõiduteele astume.

„See nagu polegi õieti päris teater. See on selline väga pisike koht, kus aegajalt toimuvad kinnised üritused nii-öelda valitud seltskonnale. Väga *avant garde*.” Tema hääles on tunda sarkasmi. Tahaksin öelda midagi naljatlevat, aga ei oska kuidagi. Kardan, et võin kõlada nagu jobu ja ta otsustab, et ei kutsugi mind sisse. Samas, kui ma midagi ei ütle, võin ju samuti jobuna tunduda.

„Millega sina tegeled?” küsib ta.

„Vabakutseline,” vastan. Selles on mõningane tera tõtt, sest tegelikult olen juba kevadest saadik töötu.

Ja nii me jalutame edasi läbi kuumava ööõhu. Mina lõristan nina, tema lihtsalt vaikib. Väheste tänava äärde jäävate majade akendes on tuled surnud. Tänavalaternate valgusvihkudes mänglevad ööputukad.

Jõuame kõrge heki seest paistva rauast väravani. Ta lükkab värava lahti ja laseb mind enda ees sisse. Valge peenikese killustikuga kaetud tee viib tagasihoidliku häärberini. Maja on pisut väsinud välimusega, aga näeb sellest hoolimata suursugune välja. Hooviteel seisavad mõned luksusautod ja üks väikebuss. Päeval ajal tundub see maja alati nii vaikne. Hoov on nii hoolitsemata, et võiks arvata, et siin käiakse harva. Suisa surnud tundub see koht olevat. Vahel on tunne, et ainult äikesepilv ja oksal kraaksuv must vares on puudu, et teha sellest üks tõeline kummitustemaja. Aga täna öösel on see koht muinasjutuliselt elav.

Trepil seisab smokingus vuntsidega mees, kes avab meile ukse.

„Ilusat õhtut teile, preili Molina,” ütleb ta.

„Tänan. Loodan, et ilus ta tuleb.”

„Näen, et olete täna kaaslasega,” ütleb mees maialt naeratades.

Roosapäine ei vasta talle midagi, võtab mul kae alt kinni ja me läheme koos sisse. Noogutan uksehoidjale tervituseks.

Läheme läbi esiku ja jõuame suuremasse saali. Seal on umbes kolmkümmend inimest, mitte rohkem. Mõned näod tunduvad tuttavad. Võimalik, et olen neid televiisoris või kusagil ajakirjas näinud. Kõik on riides

pidulikult. Vaatan oma varbavahekaid, auklike põlvedega teksaseid ja halli T-särki. Imestan, et mind niimoodi siia sisse lasti.

Meie juurde astub šampuseklaasi käes hoidev mustas kleidis tüseda-võitu vanem daam. Tema kaela ümbrust ehib rebasenahk ja tema otsmikul pärleuvad higipiisad. Ta ei tundu mu välimusele palju tähelepanu pööravat. Õigemini ei tundu ta mulle üldse mingit tähelepanu pööravat.

„Siin sa oledki, kullake!” hüüatab ta laia naeratusega käsi laiali ajades, nagu tahaks kallistada. Seda ta siiski ei tee. „Me juba mõtlesime, et kus sa oled. Etendus algab kohe.”

„Ma pidin natuke üksi olema,” vastab roosapäine. „Etendus saab väga hästi ka ilma minu kohalolekuta toimuda.” Daam mühatab selle peale halvakspanevalt.

„Ma tean, ma tean, kullake. Aga sinu kohalolek on siiski nõutav.” Daam kallab šampuse omaale kurku ja lahkub kajakalikult naerdes. Ilmselt mingi tähtis teatritegelane.

„Kas su teatrietendused toimuvad tihti öösiti?” küsin.

„Mitte alati. Ainult need erilised. Need ei saagi muul ajal toimuda.”

Pingutan ajusid, et aru saada, mida ta selle all mõtles. Ma isegi ei arva, et see võiks olla midagi täiesti seadusevastast, pigem mingi piire kompav perverssus. Võtan laualt kaks šampuseklaasi. Ühe ulatan temale. Tahan küsida, kas ta võiks selgitada, aga siis koputab keegi vastu klaasi serva ja köhatab. Inimesed hakkavad kogunema ümber teise laua, millel seisab riidega kaetud kast. Roosapäine võtab mul käevarrest kinni ja tirib mu lähemale.

Laual olev kast on umbes pool meetrit kõrge ja poolteist meetrit lai. Selle esikülge katab riie, mis on roosapäise kleidiga sama tooni.

Vist on nukuetendus.

Tuled saalis muutuvad sumedaks ja riide tagant hakkab kostuma flöödimängu. Aeglaselt nihkub sinine riie eest ja paljastub miniatuurne teatrilava, kus seisavad kõrvuti kaks väikest inimest – umbes kümme sentimeetrit pikad blondid valgesse riietatud neiud. Ja need ei saa olla nukud. Need ei olegi nukud! Kohe nende taga on süsimust sein. Parempoolne tüdruk mängib flööti, teine hakkab teksti lugema:

„Kus sa oled, Helesinine? Mida näed sa unes? Kas meid kõiki? Või ainult Elmerit? Me kõik unistasime sinust, aga Elmer oli ainus, kes sind tõeliselt armastas. Elmeri armastus sinu vastu, Helesinine, oli nii tõeline, et muutus lõpuks vihkamiseks meie kõigi vastu. Elmeri armastus sinu

vastu oli hukatuseks meile. Meile, kes me ka unistasime sinust. Unistasime, ja unustasime kõik muu. Kus oled sa nüüd, Helesinine? Kiirusta tagasi! Aga ole ettevaatlik ja jälgi teed!”

Ma ei usu oma silmi. Ja kõrvu. See hääl, see on nii selge ja kõlav ja see tuleb otse selle tüdruku suust. See pole mingisugune lindistus ega lavatagune hääl. Joon klaasi tühjaks ja tahan kohe uut.

Deklameerimise lõpetanud tüdruk langeb minestanult maha. Flöödi-mängija jätkab. Lavale tulevad kaks tillukest smokingus meest ja lohistavad minestanud tüdruku minema. Must sein hakkab nihkuma paremale ja selle tagant ilmub vaikselt magamistuba. Flööti mängiv tüdruk jalutab aeglaselt seinaga kaasa.

Väikeses voodis väikese teki all lebab väikene mees. Ta hakkab kõhima, mis tuletab mulle meelde mu enda nohu, mis oli kogu selles veidruses juba ununema hakanud. Proovin ninast välja voolama hakka-vat tatti vaikselt tagasi tõmmata, aga see ei õnnestu. Üks daam vaatab mind üle öla hukkamõistva pilguga, aga ei ütle midagi, vaid pöördub kohe lava poole tagasi.

Väikese mehega on väikese voodi juurde tulnud valges kitlis väikene naine. Ta paneb mehele kraadiklaasi kaenla alla.

„Kuidas on võimalik keset palavat augustikuud haigeks jääda?”

Hakkan silmadega Kadrit otsima. Oli ta ikka Kadri? Või oli hoopis Kersti? Kuidas ma sain ta nime juba unustada? Igatahes ei näe ma teda kusagil. Ta on märkamatult minema läinud ja jätnud mind siia nende segaste juurde üksinda. Küsin enda kõrval seisvalt mehelt sosinal, mil-lal esimene vaatus lõpeb. Ta tõstab vaid sõrme suule ega liiguta pilkugi laval toimuvast eemale.

Pressin end ebaviisakalt inimeste vahelt läbi, et teha teed šampuse juurde. Võtan laualt ühe täidetud klaasi. Tahaks hoopis midagi kange-mat kui see magushapu lake. Sellest hoolimata panen tuuri terve pudeli ja väljun saalist.

Roosapea istub mõtiskledes trepil, mis peaks viima teisele korrusele. Istun tema kõrvale. Pakun talle oma šampuseklaasi. Ta võtab selle vastu. Kertu oli tema nimi!

„Otsid jälle vaikust, et mõtteid koguda?” küsin.

„Võib ka nii öelda,” lausub ta tüdinult ja joob klaasi tühjaks. Kallan selle uuesti täis ja võtan ka ise pudelist lonksu.

„Kuidas sa seda teed?” küsin peaga saaliukse suunas viibates.

Tema kehitab õlgu ja joob oma klaasi jälle tühjaks ning tõstab selle mulle näo ette, näitamaks, et see vajab uut täitmist. Võtan ka ise mehise lonksu, et talle järele jõuda.

„Nad elavad kivide sees,” ütleb ta. „Mina ei peagi midagi tegema.”

„Kivide sees?” Lõristan nina, tühjendan pudeli endasse. Kertu sobrab oma käekotis ja ulatab mulle siis taskurätiku. Nuuskan kõvasti ja mõnuga, nii et tekib tunne, nagu võiksin nina kaudu väljutada ka oma aju.

„Jah, kivide sees.” Ta kummutab klaasi jälle ühe sõõmuga tühjaks. Küll sellele tüdrukule meeldib alles juua, mõtlen. Oleksin pidanud kaks pudelit võtma. „Nad on kogu aeg seal kivide sees elanud. Ammu enne seda, kui meie sinna kivide ümber oma linnakese rajasime. Vahel käin ma neid kive lihtsalt vaatamas. See rahustab mind. Mõnikord käin neil kivide sees külas.” Ta räägib sellest kuidagi liiga kiretult, nagu oleks see mõni kohutav saladus, mis tema hinges peidus. „Ma sain kiviinimestest teada siis, kui ma alles väike olin.”

„Kas sa oled siitkandist pärit?”

Ta noogutab loiult pead.

„Ma pole sind siin varem näinud.”

„Kas see sai tühjaks?” osutab ta pudelile. Kallutan demonstratiivselt pudelisuud pööranda poole. „Tahad sa veel?” küsib ta.

„Ikka.”

„Võtaks juba midagi kangemat, mis sa arvad?” Ta tõuseb ja läheb trepist üles. Jätan taara trepile ja lähen talle järele.

Teisel korrusel on pime. Ta ootab mind juba ühe ukse juures ja laseb mind sisse, süütab toas tule, võtab kapist pudeli ja kaks klaasi. Istume pehmele sohvale. Ta avab konjaki ja valab joogi välja. Delamain. Minu jaoks täiesti tundmatu mark. Kui uskuda silti, siis on tegemist kakskümmend viis aastat vana kraamiga.

„Proovi.”

Nuusutan. Lõhn on väga tugev. Ma ei saa öelda, et oleksin väga suur konjaki austaja, pigem on sellise joogi minule pakkumine täielik raiskamine. Aga ma ei ütle seda välja. Võtan hoopis ahne sõõmu ja tunnen, kuidas vedelik mind seestpoolt mõnusalt kõrvetab.

„Kuidas on?”

„Pole viga,” kehitان õlgu.

Ta laseb end poollamaskile ja jääb mind läbi klaasi uuriva muigega vaatama.

„Ma teadsin lapsena, et seal kivide sees elavad inimesed. Väikesed inimesed,” ütlen.

„Kas sa nägid ka neid?”

„Ei.”

„Sa kuulsid nende laulu?”

„Ei. Noh, ma päriselt ei teadnud. Ma uskusin. See oli selline lapselik värk, nagu usutakse Jõuluvana või voodi all elavaid kolle.”

Pinevus kaob Kertu näolt. Ja siis ta vaikib ja mina vaikin. Ta kuidagi oskab vaikida nii, nagu oleks ta teinud seda terve elu. Kallan klaasid täis. Kas see on mugav või ebamugav vaikus, tahaksin temalt tema enda sõnadega küsida.

„Tegelikult tahaksin ma siin kõik ära lõpetada,” katkestab ta meie taasleitud vaikuse. „Tahaksin sõita kuhugi kaugemale. Näiteks Nepaali.”

„Nepaali?”

„Jah. Või Guatemalasse. Ükskõik kuhu. Ma arvan, et tänane etendus jääb viimaseks.”

„Miks?”

„Ma ei taha seda enam. Mul on nende etenduste pärast halb tunne. Nagu kasutaksin ma neid vaeseid väikseksi ära.”

„Kas sa sunnid neid siis seda tegema?”

„Ei, mitte päris. Neile meeldib see, aga ma arvan, et ainult sellepärast, et nad arvavad, et mulle meeldib.” Ta kallab klaasid taaskord täis, vaatab mulle silma ja hingab sügavalt sisse, nagu tahaks millestki tõsisest rääkima hakata, aga ootamatult paotab rebasenahaga daam ukse ja katkestab Kertut enne, kui see midagi öeldagi jõuab:

„Kus sa olid? Etendus hakkab kohe lõppema. Sa peaksid siis saalis olema,” teatab ta vastuvaidlemist mitte sallival toonil ja kaob siis, jättes ukse irvakile.

Sõnagi lausumata tõuseb Kertu diivanilt. Ta sikutab mind käest ja koos läheme saali tagasi. Publiku pilgud on naelutatud lavale, kus enne voodis lebanud väikene mehike seisab miniatuursel taburetil ja hoiab peos sinist linnukest. Tema ees põlvitab mustade juustega naine.

„See öö jääb sinu jaoks viimaseks Maal. Sa teadsid, millega riskid, kui hakkad jahtima Helesinist. Kas see oli seda väärt? Kas su süda on viimaks rahul?”

Mees vaatab alla ja naeratab talle. Naeratus mehe näolt kaob ja ta muutub hetkega surmtõsiseks, siis kukub ta taburetil maha ning jääb

põrandale lebama, sinine lind ikka veel peos. Kardinad veerevad ette. Publik aplodeerib.

Inimesed piiravad Kertu sisse, trügides mind tema kõrvalt eemale. Teda õnnitletakse järjekordse meistriteose puhul, keegi mees kingib talle kimbu punaseid roose ja annab talle põsemusi. Mind ei pane keegi tähele. Ma tean, ma pole hetkel sugugi oluline, ja ega ma ka soovi mingit erilist tähelepanu keskpunktis viibimist, aga mind häirib selline snobismist tulev ükskõiksus ja üleolek. Kertu tänab õnnitlejaid, näol teeseldud naeratus. Tundub, et ta tõesti ei taha enam; et ta on sellest jamast väsinud. Rebasenahaga daam mainib, et seekord oli ka muusika Kertu kirjutatud. Korra viskab tüdruk pilgu minu suunas, et siis teiste poole tagasi pöörduda. Siis võtab mingi tüüp roosapäise käevangu ja nad kõnnivad koos saalist minema. Rebasenahaga daam saadab neid ukseni ja tuleb siis minu juurde tagasi.

„Kertu on ülejäänud õhtuks hõivatud. Ta soovib, et te lahkuksite.”

Tahaksin mutile sitasti öelda, aga ei tee seda. Soovin talle hoopis kena õhtu jätku ja lahkun lõõdult. Lähen värava juurde ning vaatan veelkord tuledesäras maja. Miskipärast ma tean, et kui siit väravast välja astun, siis ei saa ma siia kunagi tagasi. Tõmban värava kinni ja hakkan nina löristades kodu poole lonkima, pea joodud konjakist ja šampusest sumisemas. Möödun suurest kivist, löön seda jalaga ja surun siis kõrva selle vastu, et kuulda, kas see kõmiseb nagu tühi tünn või koputab keegi mulle vastu. Kas mina jalutan ka kõigest väikese nukuna kellegi napakal laval ja elan kusagil mätta sees?

Kivi seest aga ei kostu piuksugi. Ka ei kuule ma kusagilt aplausi, sest see etendus peaks nüüd läbi olema. Teen kivi poole sügava kummarduse ja lähen edasi.

**LENNART
KÄÄMER**

*

kass istub köögiaknal
kuulab suveöist sadu
justkui oleks vihmalt midagi öelda
nagu ärataks ta soojad vesised noodid
sõnade kleepunud
hammasrattad
milleks veel mulle Satie
kui su ainiti hõõgvel silmad
paotavad vaikideski laeka
otse öö südamesse

*

armastuseporikärbsed
pinisevad lae all
aknast nõrgub hommikumett
valgetele voodilinadele
kleepides me kehad kokku

su huultel on suveharja mekk

*

linn mängib
oma mootorsoojade
veenide rütmis
üksluist nokturni
paneelhällidele
tuules
nagu igalgi õhtul
suudleb su silmile
öö neoonsed laud
kurdudeks hulgutud
hoovid, trotuaarid
kivisse kulunud vaod
fooride kollases kumas
siinpool
argiste radu
kus unustad viimaks
ei küsi
kas olid või
oli see
uni

*

taeva tinasõõr norgub tänavate üle
immitseb viinakuu varajast vaiku
tühjade rõõbaste teele
elud on mõranenud
kodude ja trahtrite
templite ja pankade
teine teise
vahel
taalreiks mündiviskaja sõrmil
mis lõpus langevad
alati su silmile
kerjuslaps kes lebad
kõhkluste ristteel
hüüe veel auramas huulil
mis ei küsinud möödujailt muud
kui teed
viimasele trammile

J a n

H S GÁBOR KÁLMÁN A

O R K a

*Ungari keelest
Reet Klettenberg*

URBAN SUREB

Urban taipas, et vihkab oma elu. Ta oli ČSAD¹ bussiga teel vahetusest koju, loksudes kunstnahast istmel kesklinna poole, kui seda mõnest paneelmajast koosnevat hoonerühma, mille peaväljakul meenutas inimlikku asulat vaid üksainus kirik, üldse linnaks nimetada saab. Pärast Jasná Horkast ärakolimist oli kõik järjest halvemaks läinud. Ta jõi üha rohkem, tema naine, sõge Iveta, ei suutnud aga linnaelu taluda ja põgenes tagasi külasse.

Urban polnud kunagi tõeline jasnáhorkalane olnud. Mis täpselt inimese jasnáhorkalaseks tegi, ei teadnud keegi, kuid kohalikele oli alati selge, kes nende hulka kuulub ja kes mitte. Näiteks Ujo Fero elas külast üsna kaugel, ta ei käinud mäe pealt all külas kuigi sageli. Kui järele mõelda, asus ta kodu naaberküla Černizemile lähemal kui Jasná Horkale. Ometi oli ilmselge, et Ujo Fero oli üdini jasnáhorkalane. Sõnastada oleksid seda osanud vähesed, aga kõik külaelanikud teadsid, miks näiteks range leskproua Štrofeková või vanast peast täiesti juhmistunud Babka nende hulka kuuluvad. Samamoodi olid ka tädi Tomáš ja onu Tomáš ühemõtteliselt omakandi inimesed, kuigi nemadki elasid asula piirist väljaspool Žabia metsa kummituslikus hurtsikus, mida külainimesed vältisid. Pealekauba olid Tomášid kolinud Jasná Horkasse vaevalt paari aasta eest ega olnudki põliselanikud. Ikkagi pidasid kõik neid kohalikeks. Paljud seniilsemad vanurid arvasid, et Tomášid olidki seal kogu aeg elanud, ent ülejäänudki ei mäletanud enam, millal täpselt kummaline mustlaspaar külla saabunud oli. Mõned mäletasid, et enam-vähem sel ajal oli Ujo Fero hakanud joomise pärast lõplikult alla käima. Seni oli ta olnud niivõrd trammis, et ka kõige nooremates kargas junn valvelseisakusse, kui ta häält tõstis, kuigi

¹ Tšehhoslovakkia Autobussitranspordi Selts; pärast režiimimuutust selle allüksuste põhjal moodustatud bussiettevõtted Tšehhimaal ja Slovakkias.

ta võis olla veidi vanemgi kui Babka. Babka aga ei jaganud juba vähemalt kuus aastat sedagi, kus ta viibib, hommikul tõtsid lapselapsed ta potisiniseks võõbatud värava ette, öhtul aga viisid sisse nagu potilille. Nii siis sobitusid Tomášid ümbruskonnaga mõne hetkega, jasnáhorkalased võtsid nad küsimusteta omaks, kuigi polnud vähimalgi määral külalislahked. Külasse viis kaks teed, ent liiklus polnud neil sugugi tihe, sest ümberkaudsete külade elanikud vältisid Jasná Horkat. Räägiti, et kõik jasnáhorkalased on kiiksuga nagu vaaditais päikese kätte jäetud Novat, jasnáhorkalaste lemmikveini. Linna poolt tulev tee viis Babka maja eest läbi, aga keegi ei suutnud meenutada, kas keegi sedamööda kunagi ka külast välja oli läinud. Kohalikud sealtkaudu eriti ei käinud, kes aga korra sisse oli sõitnud, lahkus külast üsna kiiresti teist teed pidi ja läks tagasiteel pigem ringi. Nii sai küla pea- ja ühtlasi ka ainsasse tänavasse suubuvast teelõigust säherdune sunnitud ühesuunaline tee, mitte et sealkandis liiklusmärkidel tähendust oleks olnud.

Buss rappus nigelatel teedel, Urbani süles hüples kunstnahast kott kalkapaberitega, millele olid joonestatud ehitised ja elektriikaablite rägasitikud. Urban ei söandanud mõeldagi, mis majad need sellised olid. Viimastel aastatel oli kombeks lüüa püsti valulikult kandilisi, lapiku katuse ja ruudukujuliste akendega hooneid. Kõigile pandi samasugune uks ja ukse link, rangelt kaunistusteta, tulvil täisnurki. Ka ČSAD bussid olid eriliselt rusuvad. Nende kandiline vorm, kulunud sini-valge värv tekitasid juba vara hommikul Urbanile maokrampe – see, kuidas ukсед bussijuhi kõrval sisinal lahti läksid, kuidas buss raginal, ägades esimeselt käigult teisele üle läks, iga jumala hommik täpselt ühtmoodi. Ometi oli tegemist moodsate bussidega, mis olid välja vahetanud seni kasutusel olnud Ikarused.

Urban luges raha, tal oli kaasas kümme krooni. Sellest piisab õlle ja viiekümne grammi jaoks esimeses püstijalabaaris, enne kui ta peatusest koju läheb. Kui aga mitte, küll siis Vlado maksab, too on talle niikui nii paar ringi sees. Kümme krooni – täpselt nii palju oli ta alati naisele koju sisseostudeks jätanud, enne kui Iveta lastega Jasná Horkasse tagasi kolis. Sellest piisas täpselt liitri kilepiima, kilo saia, ühe või ja mingi maiustuse jaoks. Piim maksis üks üheksakümmend, poolekilone või neli ja saiakilo kolm krooni. Üür oli selleks kuuks makstud, kolmsada krooni üüriraha, suurt jama enam tulla ei saanud. Ta õngitses pintsaku vasakust taskust paki Spartat, nipsas sellest ühe suitsu ja süütas kuiva,

haisva tubaka. Juht ei kõssanudki, põrandal vedeles niigi laiakslitsutud konisid, kunstnahast istmete tagakülgedel oli kõikjal põletusjälgi. Urbani õhtud möödusid mõnusasti. Ta jõi ühe viiekümne eest vaadiõlut, kõrvale kanget borovičkat², viiskümmend milliliitrit kahe kahekümne eest. Jõi, kuni raha jagus, et hästi magada – et tuimalt magama heita ja hommi-kuni järgmisele päevale mitte mõelda.

Muuga polnud niikuinii vaja tegeleda, tuli vaid hoolitseda, et mööduks ka järgmine päev ja nädal, kuu ja aasta, et päevad kenasti õhtusse veereks ja õhtuti oleks kümme–kakskümmend krooni borovička ja heleda vaadiõlle jaoks, küll siis kuidagi läbi ajab. Baar jäi täpselt tee peale, mis viis Holubičia elamurajooni. Seal oli tal ühes paneelmajas esimese korruse kommunaalkorter, kogu kupatus koos pisikese elutoaga, kuhu mahtus napilt kulunud pruun kanapee ja mustvalge telekas, viiskümmend kaks ruutmeetrit. Esikuseinal oli juba aastaid seisnud puude ja loojuva päikesega maastikutapeet, see oli sinna jäänud eelmistest elanikest. „Juba ammu oleks pidanud selle maha võtma, see ajab vaid vihale. Milleks varjata ja eitada, et elan koos kahe lapse ja naisega maailma ühe kadunud sopi kõrvalises tolmuses väikelinnas kuramuse viiekümnel ruutmeetril, maastikupilt esikuseinal seda ei muuda,” korrutas Urban endale sageli.

„Lähen koju ja kisun selle kuradi maastiku oma kätega maha,” mõtles ta ja kallas kurku veel viiskümmend grammi borovičkat, suunates pilgu üle Vlado õla, kes talle midagi ägedalt seletas, mingit üsna tähtsusetut asja. Ta tegi muidugi näo, nagu kuulaks. Kui vaja, oli Urban kena, kui vaja, kuulas, kui vaja, tegi, mida paluti.

„Saad aru, no kas pole perses!” lõugas Vlado üle taustal mängiva mustvalge teleka, kus üks estraadilaulja leelotas.

„Kohutav,” vastas Urban mõistvalt ja proovis meenutada vähemalt märksõnugi sellest, mida Vlado rääkinud oli, ehk selgub, millest nad vestlevad. Vlado aga muudkui rääkis ja rääkis nagu igal õhtul viimastel aastatel.

Kui see närune joogikoht keskööl suleti, kobrutas Urban vihast, raev tahtis silmanägemise ära võtta. Ta pidi kogu jõu kokku koguma, et mitte virutada sissekäigu ees seisvale puust tahvlile, millele oli kirjutatud pivo³ – üks viiskümmend, strik⁴ – üks kümme, paalinka – kaks kakskümmend.

2 Traditsiooniline slovaki kadakaviin.

3 Slovaki keeles „õlu”.

4 Slovaki keeles „soodavein”.

Ta suundus Holubičiasse piki tühje tänavaid kastroonete vahel, mis olid kiirustades püsti löödud ja viimastel aastatel tohtu juubelduse saatel elanikele üle antud. Uhke pilguga õnnelikud pereisad ja pereemad asusid elama kõigi mugavustega majadesse, nii ka Urban, et ümberkaudsetest väljasurevatest küladest tehnika ja mugavuse tippsaavutusena arvestatavatesse paneelkastidesse kolida, et maastikupildiga tapeetida esik ja seestpoolt kitsa vetsu uks, et seal perset pühkides idüllilist puuderühma või karglevaid metskitsetalli vaadata. Kellel võimalik, pani seinale troopilise, tohutute palmide, taevasinise mere ja kukkuvate kookospähklitega maastiku pildi, aga selle riputamiseks ei piisanud ainult õnnest, tuli ka julge olla, sest korralikku troopilist pilti juba iga puu-põõsa alt ei leia. Äraigatsus aga tähendanuks rahulolematust väikelinna keskkonnaga. Kellele olnuks siis vaja, et naaber laterdaks korter kahe elanikest, kellele koduse maastiku pildist ei piisa, vaid kellel peavad olema lausa Bahama saared, troopika või kõrb, mis inimesed need üldse on, kes kodumaa üle uhkust ei tunne. Ühesõnaga, enamus inimesi hoidis peldikuukse siseküljel või esikuseinal lihtsaid maastikupilte. Nendega püüti kaunistada ka ametiasutusi, kuigi kõik teadsid, et see oli asjatu. Tuhmunud päikeseloojakupiltide riputamine hallikatele pudenevatele majaseintele tegi olukorra pigem halvemaks. Kandilise lingiga kandilistel ustel kandilises raamis rippudes mõjusid need külastajatele pigem ärritavalt.

Urban mõtles nurkadele palju. Kes võis küll kaarjaid jooni nii väga vihata? Ehitiste ainus omapära oli kandilisus, neilt oli geomeetilise pretsiissuse ja hoolikusega välja roogitud iga ainsamgi käänak, kaarjas nurk, võlvkaarega aknaraam. Nurk nurga otsa. Vahest on kellelgi kõrgemalt poolt midagi kaarte vastu. Ehk oli riigipea abikaasat mõne võlvkangi all nussitud, mõtles ta sageli endamisi. Ta rääkis seda baaris irvitades teistele, kuid need kehtasid vaid õlgu, sest neil olevat täiesti ükstapuha, nemad sülitavat kõrge kaarega nii kaarte kui ka nurkadele, riigipeast rääkimata, parem teha veel üks paalinka, ja Urban kaldus seda tegema küll.

Ta jõi, kui tal oli olnud halb päev, ja jõi, kui oli olnud hea päev, jõi, kui tal oli igav või kui oli liiga palju tööd. Ja kui tal oli palju tööd ja miski ei õnnestunud, siis jõi ta samamoodi kui siis, kui oli palju tööd ja kõik õnnestus. Tegelikult on kaartega ainult tüli – seda teadis ta väga hästi –, nendega tuleb vaeva näha ja tegeleda, saepuruplaati pole just suur kunst kandiliseks lõigata, tuleb ainult plaadid mingi masina alla panna, mis tunniga tuhat tükki valmis teeb, vahetuse jooksul kaheksa tuhat, aastaga

vähemalt kaks miljonit üheksasada kakskümmend tuhat, ja võib need kõigisse riigiasutustesse laiali puistata, jätkub kõikjale. Sama lugu on kandiliste ukselinkidega. Nurki on võimalik valitseda, kaared on üleliigne luksus. Nii kükitasid inimesed paneelkastide korterinelinurkade kõige väiksemas kastruumis, vaatasid kandilisele uksele liimitud maastikupilti, millel kepslesid metskitsetalled, jõukamad riputasid kempsu ka kuusekujulise lämmatavalt sünteetilise haisuga lõhnastaja, et haisu summutada, kuid seda see muidugi ei teinud, vaid liitus teisega, nii et maastikupildiga käis kaasas kuuselõhnaline sitahais.

Tee Holubičiasse oli pikk. Urbani süda läikis suurest kogusest alkoholist ja paneelmajade vahel soojas õhus lendavast betoonihaisust, mis oli juba ta nahka ja riietesegi imbunud, temasse ülepea sisse sööbinud, nii et ta seda hommikust õhtuni tundis. Linn oli tumm nagu alati, valitses sügav, urbanistlik vaikus. Urban ütles alati, et niimoodi võib vaikida üksnes linn, külas nii sügavat ja surnud vaikust ei ole. See oli roostetavate plekkprügikastide vaikus, hallide ja surnud majakastide vaikus, betooni ja kollaselt pilkuvate, auklike tänavavalgustusridade vaikus. Sellepärast Urban paari aasta eest siia kolinud oligi, et ta ei olnud kusagil kogenud sellist kindlustunnet kui linnades. Jasná Horkas tundis ta, et ruum on liiga suur ja ta ripub keset tühjust. Jasná Horkas oli alati mingi müra. Kui muud ei olnud, siis lõhkusid vaikust põrnikad või koerad või kohisesid lihtsalt puud. Puude kohin meeldis talle kõige vähem. See ängistas teda, eriti kui ta seda ema juures suveköögis kuulama pidi, kus vaikselt pragises ka süsi, nii suvel kui ka talvel, ka suurima kuumaga, sest selle peal tehti süüa. Urban tahtis linna kolida ka sõgeda Iveta pärast, sest Jasná Horkas oli kõigile selge, et ta naist silmaotsaski ei kannata, linnas sai paremini peitu pugada.

Iveta suust jooksis tatti, ta hoidis pead viltu ja vaatas kõõrdi. Aga kurjad keeled rääkisid sedagi, et see oli tema isa Nova pärast. Nova oli Jasná Horka ühisvara, kuigi kõik teadsid, et Novast tehtud vein on mürgine, räägiti isegi, et see mürgitab meeste sigimisneste. „Igal asjal on oma hind,” korrutas Iveta isa, kuigi ta lorijutte ei uskunud ja poleks Novat iial millegi muu vastu vahetanud, sest see andis kaks korda rohkem saaki kui teised viinamarjasordid. Asjata üritas Urban, kuidas oskas, ta ei suutnud Ivetat ja tema peret enam taluda, seepärast kolis ta linna ühte paneelmajja, et Jasná Horkast vabaneda. Alguses Iveta isegi nautis seda, et alati oli sooja vett, tuli ainult kraan lahti keerata. Et ei pidanud puudega kütma ja nii pääses

hulgast vaevast. Väike Juro aga silmitses paneelmaju nagu kosmoselaevu, sageli mängis ta öö läbi kosmoselaevamängu, vaadates toa aknast tähti. Urban läks hommikuti vara kodust minema, et ei peaks nägema, kuidas Iveta lastele võisaia teeb ja jooksu pääsenud tatilärakaid kukkumise pealt peoga kinni püüab vaevalt karva võrra enne saiale maandumist. Õhtutigi jõudis ta koju nii hilja kui võimalik ehk siis, kui kõik juba kindlasti magasid. Tuli ette, et ta ei näinud peret mitu nädalat. Ta ei maganud Ivetaga ühes voodis, vaid heitis diivanile ja läks tööle veel enne, kui Juro ärkas. Kui ta õhtul koju jõudis, ei jaksanud ta pea kunagi midagi teha ja vajus tillukeses elutoas teadvusetult pruunile kunstnahast kanapeele.

Ta ei läinud kunagi koju otse, nüüdki pöördus ta paneelmajade vahelisele teele ja peatus ühe maja ees. Ta vaatas viienda korruse aknaid ja uuris, kas näeb seal veel valgust. Ta käis siin sageli, ühe naise pärast, kuigi oli tuhat korda endale töötanud, et ei tee seda enam iial. Kui ta aga majast niisama mööda läks, tõmbus ta magu kokku, maohape hakkas kurku purema, nagu öögiks ta liivapaberit. Kuid pärast üht-kaht paalinakat meenus talle ainult naha ja kehvade, raskete parfüümide lõhn, niiskelt kokkukleepuvad nahapinnad. Ta tammus paar minutit kõikudes paneelmaja välisukse ees ja läks siis rasketel sammudel uksekellade poole, otsis õige välja ja helistas, vastuseks oli pikk vaikus. Ärajoodud alkoholi tõttu ei tunnetanud ta aja möödumist, ta proovis seinast tuge leida, pea kohises, suure vaevaga tabas ta mõne sõna tänitavas jutuvalinas, mida uksetelefon raginal edastas.

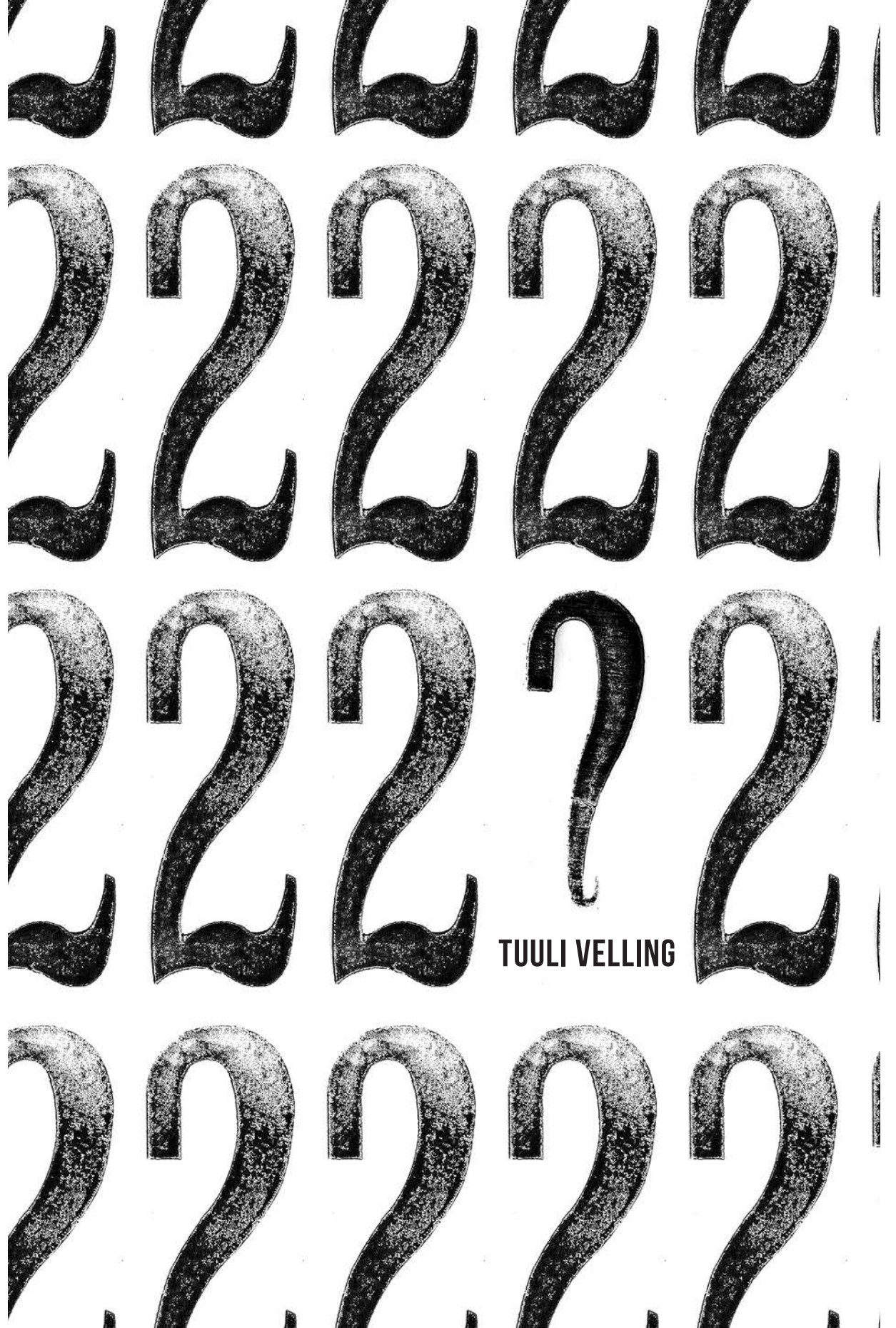
Järgmisel hetkel ärkas ta tee ääres prügikastide taga kahe majadeploki vahel sirutuval pargiks mõeldud, ent peagi mahatallatud ja rüüstatud räpasel maatükil, suus mõru maik, peas nüri kohin, seljas lõikav valu. Näo peal voolas midagi. Ta katsus seda käega. Pimedas ei olnud midagi näha, kuid ta tundis vere lõhna ja kui see temas teadvustus, hakkas ta tundma ka valu, rebenenud naha tuikamist. Ta ajas end vaevaliselt püsti ja torkas prügikastist kinni haarates korra käe mingisse ligasesse massi, kääriv prügihais ajas öökima. Ringi vaadates nägi ta, et on juba Holubičias, vaevalt mõne meetri kaugusel sellest paneelkarbist, kus ta elas. Ta vaarus betoonteele ja jõudis vaevu sammu maja poole teha, kui kukkus. Abitult, käed liikumatult kõrval, sadas ta näoga vastu betooni. Ta pea tuikas ja kohises kukkumisest ja selle tuhmi kohina peale meenus talle vanniskäik, vannivee kohin, mis tekib siis, kui sellesse põlvi kõverdades sisse libiseda ja veel aeglaselt üle näo voolata lasta. Vereringluse ja südamepõksumise

kõrvale imbub naabermajade nahin, kolm korrust kõrgemalt allasööstva kanalisatsioonivee pahin, naaberkorterites vanni võtvate kehade kriuksatus vanniseinal. Kõik hääled tihenesid ta peas kokku, puude kohin, laste nutt, ammuste jutuajamiste mälestuskatked, märgade nahapindade kleepumine vastu vanniseina, hüüatus kusagilt väga kaugelt. Ta proovis end kokku võtta, raputas pead ja üritas mitte mõelda maost üles tungiva alkoholi haisule. Ta ei suutnud koju minna.

Ta kompas nõutult taskuid, ilmselt raha pärast, kuigi ta isegi ei teadnud, kuhu veel minna võiks, sest väikelinnas pandi kõik kohad südaööl kinni ja hommikul kella kaheksani ei liikunud tänaval ühtki hingelist. Ta käsi leidis süütevõtme, vana Škoda 100 seisis maja ees. Urban armastas seda autot. Sellel ei olnud ainsatki nurka, kaarjas, ümarate joontega kere oli teda alati täitnud hea tunde ja rahuga.

Järgmisel päeval Urban tööle ei jõudnud. Töökohast otsiti teda taga, kuid vaid selleks, et talle teatada, et kui ta välja ei ilmu, lüüakse ta otsekohe minema, aga lauatelefonile, mis oli Urbanitele vaevalt kahe kuu eest sisse pandud, ei vastanud keegi. Hiljem otsiti teda ka Jasná Horkast. Helistati kohalikku postkontorisse, sest vaid seal oli telefon, kuid teda ei leitud ka Iveta pere juurest, keegi ei teadnud temast midagi. Veidi hiljem leiti Škoda 100 Jasná Horka poole viiva tee äärest metsast. Vigastusi või kriime sellel ei olnud, kaarjas kere oli täiesti terve, uks lahti, süütevõti ees, aga Urbanit ei olnud kuskil. Kaks inimest käisid ümbruse läbi, vaatasid pöösaste alla, kuid ei leidnud midagi. Järgmisel päeval enam ei otsitudki.

Külainimesed arvasid, et Urban suri. Niikuinii polnud ta kunagi tõeline jasnáhorkalane olnud.

TUULI VELLING

*

kui mu äärelinnasõber kord külas käis
imestas ta: teil on kõik tassid
erinevad

nüüd kui märkan oma päritolu
sugulaste nõudekappides
ilmub mu huulile naeratus

olen ära näinud nuumatud roosibuketid
ja peapööritust tekitavad
välismaa keskklassi aknalauad:

kaks identset tühja vaasi
kaks identset tühja küünlajalga
kaks identset tühja lillepotti
kaks identset valget lampi
kaks identset valget toakoerakest

kaks kaks
identset identset

mus endas võitlevad slaavi kuldkirevus
lopsakad mustrid lohakas hipi
eesti promenaadipiiga normeeritud
maitsetuvõitu alastus

nad ülbitsevad stiilse viisaka väljapeetuse kallal
mis vahest röögib igavusest kuid
on terve puhas ja ajatu
sirgete õmblustega
lolli- ja boheemikindel
siiski
täna üht järjekordset eesti köögikapiust avades
taipasin kuidas mind teeb õnnelikuks
et pole väarikaid komplekte

lauahõbedat *small talk*'i vahapehmet viisakust
iga tass oma karva
üks väike asi, mis räägib
salaja suurest

„heaolu” pole suurem plasmateler
või uusim telefonitais nutti
isegi mitte puma dress ja adidase tossud

„heaolu” on uus serviis sest vana on
liiga kaua kasutamata seisnud ja vajab
uuendamist

„heaolu” laiutab tolmu kogudes
aiapostamendil ja tal on kolm eeldust:

aed
postament
tolm

tahan et meil oleks siin riigis hea
aga et poleks heaoluriiki

nende vahel on õhkõrn piir
kuid heaoluriigi tunneb ära sellest
et ta on nagu pärlikeega sülekoeratopis
mille kõrval marsivad
kaks aiapäkapikku
ja andré léon marie nicolas rieu ilmutus

*

ühiskonna kaks kõige võimsamat enesehävitusrelva –
psühhopaatia ja apaatia
vastukäivuse kate varjab hooba
millega juhatakse maailma

salvav briljantroheline punk
lahustub eimillekski
kui terav sünge eitaja kombib
südameasjade rasvaseid jooni

mis on mäss kui ta lõpeb
binaarkoodi barrikaadidel
andrus me usume sind me
usume usume *like like*
like like like

kes on intelligent
kes meeleheites puudutab
mutta tambitud
eneseabiraamatute kaasi

nurka aetud inimloom on
sipelgas kõige senivihatu suhkrul

need hinnalised kivist seisukohad,
vahedusest vabad skulptuurid
polegi dünaamilised nagu kolmel jalal seisev
ratsu

graniidist väljanäitusel
esimesed heidab poos
tagumised tapab radikaalsus
tõde litsub end prussakatega
näitusesaali nurka
hipsteritelt kisutakse prillid

ebaloomulikes asendites luuletajatelt
trükikirjas kontsakingad

ma olen näinud siirust ja see varjutas kõik
neljakuise lapse naeratus
pärast pikka lõunaund

seda ei saa teha
seda ei saa *teha*

*

ainus legaalne viis
pealt kuulata
on beebimonitor

käru hoovile ja titt tuttu
ise kiirelt
krapi ette kooku

levikrõbina keskel algul
linnulaul ja tuulemüha
siis üha selginedes
naabrite narrused
sootsiumi sosinad
ühistute ümin

hommikul vara juba
esimesed saated

käru kohal kuivab tõusvas päikeses
kogukonna must pesu
viiksudes võikalt nagu haige loom

kõrvalmaja mutt kisub
sisisedes peenralt tulpe

venelase krants tõstab jalga
lustakas solin seguneb uulitsamüraga
õuel kajavad lompide
häälekas kuivamine
murutrimmer ja estonian air

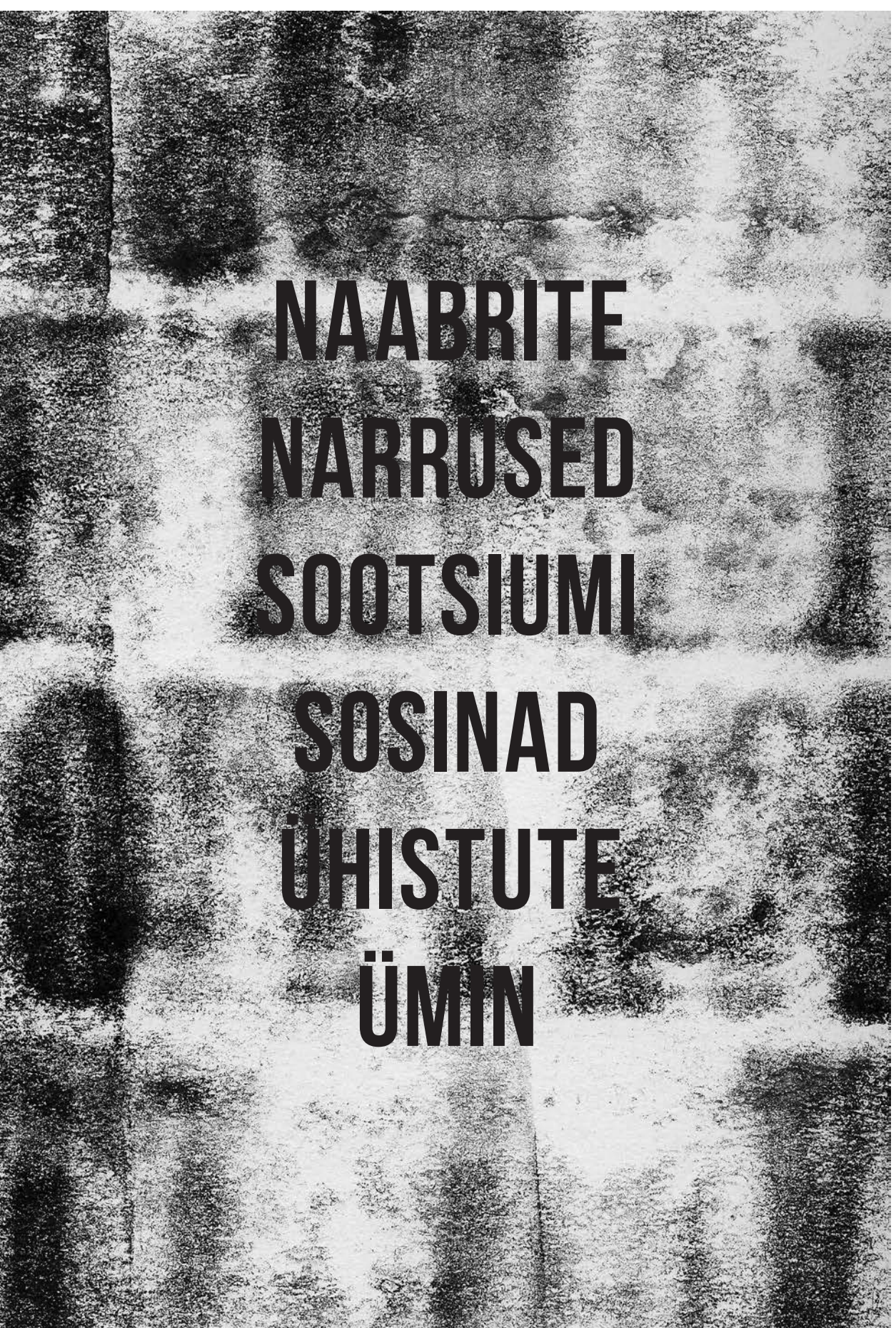
kui aga argipäev aeleb oma
rutiinsel peateel
nihutan monitoril tundlikkuse nuppu
ja kõigi teadmata jooksevad
kärusse kokku
keskpartei signaalid ja reformarite morse
kapo kalambuudid ja presidendi PR

päeval panen kirja
õhtul esitan arved
peened niidid jooksevad üle linna kokku
ühte kullavärvi kärusse

kõristid tellime kristallist
pudipõlle õmbleb chanel

ja et mu laps magab tavaliselt toas
seda ma kellelegi ei ütle

**NAABRITE
NARRUSED
SOOTSIUMI
SOSINAD
ÜHISTUTE
ÜMIN**

Kairi Kruus

INTERVJU

SHIM KERAGA

ET TÕSIASJADEST

Siim Kera (23) on pärit Vastseliinast. Hetkel õpib Tartus etnoloogiat ja folkloristikat ning on melomaanile sobivalt üks „Eesti TOP 7” saatejuhtidest. 2009. aastal ilmus Siimu debüütalbum „me vaatame kuud kuni jääme pimedaks”, 2010. aastal ütles Areen, et Siim on tulevikutäht. Järgmisel aastal avaldas Siim oma teise ja seni viimase luulekogu „las ma istun siin kuni orkester mängib”, selle peale öeldi, et Siim mässab romantilise armastuse, üleva tundelisuse ümbermängimisega, kastes seda sarkastilise muigega nagu nartsu nurgatagustesse elumahladesse, keeldudes sealjuures põhimõtteliselt ilukõnest¹. Sellisest põhimõttelisusest innustatuna keeldub seekordne intervjuu iluküsimustest ja keskendub elu tõsiasjadele.

Ruuduline või triibuline?

Ska-muusika valged ja mustad ruudud on vinged küll, aga üldiselt olen täiesti nõutu. Pean tunnistama, et oma senise kahekümne kolme eluaasta jooksul polegi ma väga selle peale mõelnud. Riidel on mul nii ruute kui triipe. Ruudud meenutavad alati vanaisa riideid. Vot siis, tuleb välja, et ruudud ruulivad!

Tõde või tegu?

Ahjaa, see mäng, mis vist lapsepõlvest kõigile mingisugused sügavad armid ja traumad jätnud. Mulle mitte, sest ma lihtsalt keeldusin osalemast tegevustes, mis sisaldasid endas sõnu „tõde”,

¹ Jan Kaus. Imeb sõna nagu muna. – Looming 4/2012, lk 590–592.

„tegu” või „korvpall”. Viimane on kahjuks vale. Pagan. Aga kui oleks vaja valida, siis ma pigem võtaksin tõe. Kui mõnikord on juhtunud, et lihtsalt ei saa tõtt rääkida, siis hakkab kurgus kriepeldama ja maad võtab üldine imelikkus. See pole hea, inimesed, üldse mitte pole.

Spielberg või Scorsese?

Kardan, et **Spielberg** jääb kohati liiga põhivooluks. **Scorsesest** leian ma rohkem riski ja pinget, see on hea. Samas võib arvata, et õige vastus võiks olla hoopis **Tommy Wiseau**. On üks lahe pikkade juustega vello, guugeldage välja.

Auto või jalgratas?

Boards of Canada „Happy Cycling” paneb mu südame rohkem põksuma kui **Gary Numani** „Cars”, kuigi mõlemad on suurepäraseks lood, üks neist toob esile kauakestva võnke, teine on perfeksusele lähenev pop-pala. Meelest läks **Built to Spilli** „Car”, mis on 90ndate indivaramu liigagi peidus olev pärl. Kokkuvõttes vist autolood ikkagi võidavad, aga tegelikult ei meeldi mulle kumbagi sõiduriista kasutada. Autot seepärast, et oma olematu tähelepanuvõimega ei julgegi ma autorooli istuda. Viimast korda korralikult jalgrattaga sõites pidin aga verd tarretava välimusega kutsu eest minema vältama. Hirmus. Pealegi, mulle ei meeldi, et rattaga peab paremal pool teed liiklema. Niimoodi ei julge ma muusikat kuulata, sest tahan kuulda, kui auto mind koos istmega rattalt minema sõidab.

Michal või Meikar?

Kui ma ütleks **Michal**, siis ma jääks Facebookis nii mõnestki sõbrast ilma. Õnneks ma ei taha ta nime enam öelda, nii et sellega on vist **Meikar** oma võidu saanud. Silver on alati lahe kutt tundunud, talle meeldib Tiibet ja kellele meeldib Tiibet, see meeldib ka mulle. Rahastamise kohta suu lahti tegemine oli kahtlemata julge tegu. Mulle sümpatiseerivad need, kel jänes püksis pole.

Tartu või Tallinn?

Tallinn on mulle alati meeldinud. Tartus elades olen tihti oma tudengitest sõpradelt saanud häirivaid pilke, kui olen julgenud öelda, et päälinn meeldib rohkem. See peab olema mingi väikse koha fenomen – unistan hoopis priskematest linnadest. Eestis ju teadupärast hiiglaslikumaks kui Tallinn minna ei saa. Pealegi on seal trammid ja trollid. Minu teada oli 80ndate lõpus plaan ka Kohtla-Järvel trolliliiklus avada. Võib-olla oleks ma praegu siis ka suur Kohtla-Järve toetaja. Kes teab. Igatahes, Tallinn on lahe. Viimase paari kuu jooksul on aga Tartu ka hoopis rohkem meeldima hakanud. Kohe nii palju, et peab juba õudusega mõtlema, mis siis saab, kui siit lõpuks ära peab minema. Jään Annelinna 4eva!

Ekspress või Sirp?

Sirbis on minu jaoks kohati liiga targad sõnad, Ekspress on raskelt kerge hariv ajaviide pluss nende plaadiarvustusleheküljed on nii mitmelgi põhjusel Eesti kõige vingemad.

Lugemine või kirjutamine?

Kirjutada mulle meeldib, see on vahva ja sõnu ritta seada võin paljudes olukordades. Lugemisega on aga keerulisem, ma ei suuda ennast tavaliselt kokku võtta ja mu keskendumisvõime

pole teravamate killast. Vähemalt luuletusi on hea lugeda, saavad ruttu otsa ja huvi ei jõua veel ära kaduda.

ACTA või Anonymous?

ACTA ei meeldinud vist ühelegi mu sõbrale, ka mind hirmutas ära. Õnneks on see hüsteeria maha vaibunud ja hetkel ei oska midagi arvata. Anonymous on kindlasti hea asja eest väljas, kuigi juba noorena õpetati arvutiõpetuse tundides, et häkkeri sõna taga peitub kõike muud kui hea olend. Anonymouse lõtvus, mis põhimõtteliselt võimaldab igal inimesel rühma nimel

midagi teha, on veidi häiriv. Kindlasti aitab see gruppi laiema-haardelisemaks muuta, kuid selline lähenemisviis ei ole eriti konkreetne.

Morrissey või Morrison?

Lihtsamat võrdluspaari ma vist välja mõelda ei suudakski. On kuidagi juhtunud, et ma pole kunagi eriline **The Doorsi** fänn olnud. Jah, tore, aga see on ka peaaegu ainus emotsioon, mis mul neid kuulates tekib. Tegelikult oleks lihtsale küsimusele saanud anda ka lihtsa vastuse: **Morrissey** ja **The Smiths** figureerivad mu uuemates luuletustes nii tihti, et asi on selgemast selgem. Eks loeb ka see, et The Smithsi pihta saab suurema enesekindlusega visata sõna „popmuusika” kui The Doorsist rääkides. Kuulanud nooruspõlves hunniku halba ja keskpärast biiti, sain ma ühel hetkel aru, et pole siin maailmas muud paremat kui hea popmuusika. Mainida tuleb sedagi, et Morrissey meeldib mulle ka suuresti ainult The Smithsis, ilma **Johnny Marri** ja seppade rütmiosakonnata jääb minu jaoks osa särast puudu. Mitte et ta sooloasjad halvad oleks, vastupidi, aga see pole see!

Tuglas või Tammsaare?

Pole vist kumbagi pärast kooliaega lugenud. Ma nüüd ei tea, kas kirjandusajakirja veergudel tohib üldse sellist asja mainida. Vabandan oma täieliku fopaa pärast. **Tammsaare** mulle meeldis, „Tõde ja õigus” ja Kõrboja tüüp – korteris üles kasvanud maa-poisina on talus töö rügamine mulle täiesti võõras teema, aga see ei tähenda, et värske õhk ja mullas möllamine vastukarva oleks.

Seks või linn?

Maapoisina on mulle alati linnad meeldinud, elu ja *action*. Isegi kui mulle meeldib suurema osa ajast koduseinte vahel passida, on vägagi meelitav mõte, et kui tahan, siis võin minna ja istuda ühte neist vähestest Tartu kohtadest, kus head õlut müüakse.

Messi või Ronaldo?

Algklassid olid minu elus hea aeg. Tõsi, mu käekiri oli parimal juhul väärt kahte ja kunstitunnid lõpetasin alati, guaššvärv näos,

aga imelikul kombel oskasin ma lugeda ja mis veel veidram, tol ajal olin matemaatikas tõeline üle võlli äss. Klassisisestest peast-arvutamise võistlustest parimat matemaatikatundi olemas ei olnud. Elu lihtsaimad viied. Algklasside aega langeb ka hetk, kui mulle hakkas Manchester United meeldima. *Glory Glory Man United!* Värske Rõhu vutivõhikutest lugejatele meeldetuletuseks tuleb mainida, et **Cristiano Ronaldo** veetis oma karjääri kõige olulisemad arenguaastad siiski ühes eelpool nimetatud Loode-Inglismaa linnas. Kui sellele lisada, et enne nende kahe mehe vägitegusid oli tõelises hoos **üks teine Ronaldo**, keda praegu hüütakse hellitavalt Paksuks Ronaldoks ja kelle 2002. aasta jalgpalli MM soengu järgi seadsin ka mina oma juuksemoodi (mälitate küll, kiilas pea ja väike tukatutt), siis ei jäägi muud üle, kui öelda – Ronaldo. Ja **Kostja Vassiljev!**

Betti või Marie?

Marie on ilus nimi, alati üks neist, mille võiks panna ka oma lapsele, kui selline asi peaks kunagi juhtuma. Pealegi, Under on oma erootilisusega mulle alati meeldinud, neimdroppisin Underi vist ka oma lõpukirjandisse, mille tulemus tegi kogu suguvõsa rõõmsaks.

Komm või pomm?

Kuna mul kõhuäär vaikselt üle pükste vabaduse poole triivib, siis oleks ju loogiline vastata, et komm. Tuleb aga hoopis välja, et ma ei viitsi eriti magusat süüa, tahan liha. Samas pole mul ka mingisugust pommiiha, nii et tuleb vaikselt ja salaja toidupoolisega leppida.

KIRJUTADA MULLE MEELDIB, SEE ON VAHVA JA

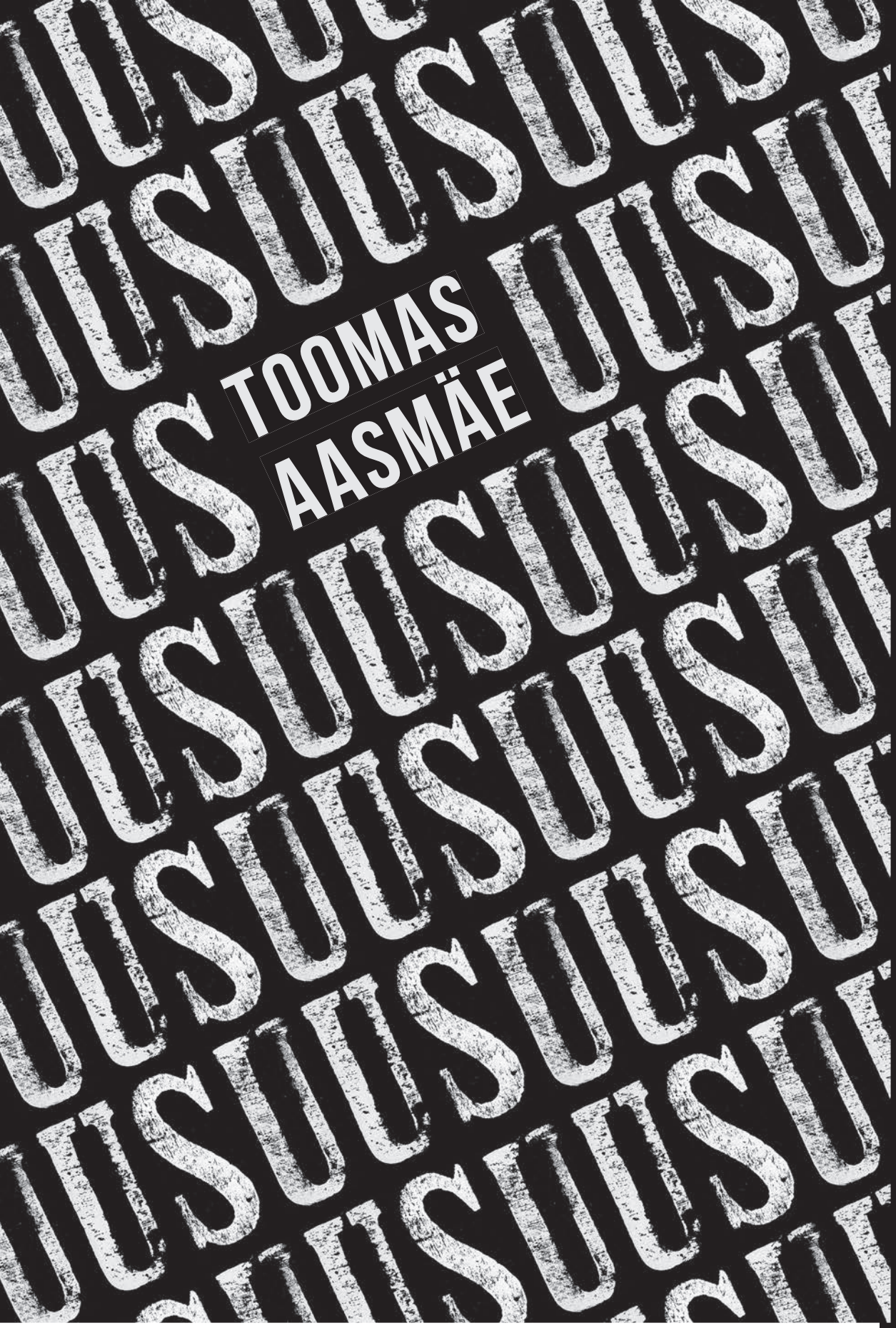
„me vaatame kuud, kuni jääme pimedaks” või „las ma istun siin, kuni orkester mängib”?

See on vist tavaline, et kui keegi avaldab uue raamatu või albumi või mille iganes, siis esimese asjana öeldakse, et see on palju parem kui eelmine. Raudpolt! Eks see ole vist loomulik ka, uuem asi on ikka värskelt meeles ja tõenäoliselt elad ka pärast raamatu ilmumist mõnda aega raamatuga samas meeleolus, nii et kõik tundub hubane, loogiline ja hea. Päev pärast ilmumist on ka turunduse mõttes kehv öelda, et kle, esimene raamat oli üle prahi, praegune on kräpp. Õnneks mul sellist olukorda pole, sest „orkester” on juba nii kaua väljas olnud ja teiseks ei suuda isegi autori öeldu luuletuste läbimüüki hullemaks teha.

„las ma istun siin, kuni orkester mängib”, jah. Mulle meeldib too lihtsalt sellepärast, et ma olin seal kõvasti julgem – kirjutasin, mis tahtsin ja nii oligi. Kui tahtsin luuletust üle võlli ajada, siis tegingi seda. Endal oli jube lõbus. See muidugi tähendas, et võrreldes esimese koguga pidin natuke rohkem toimetamistööd tegema. Esimese raamatu puhul oli tõesti nii, et selle kirjutamiseks läks ilmselt vähem aega kui lugemiseks. Suurem osa sealsetest luuletustest võttis aega umbes pool minutit. „Orkestri” puhul läks mõne luuletusega lausa kümme minutit ja seda seetõttu, et kuna oksendasin tihti lihtsalt suure hulga sõnu paberile, siis pidi mingi sortimise läbi viima ja ka sõnastust parandama. „Kuu” ajal olin lihtsalt häbelik poiss Kagu-Võrumaalt, kellele meeldis mõtteid üles kirjutada, aga see oli ka kõik. Muidugi, „orkestri” puhul läks vahepeal asi ikka liiga käest ära. Mulle meeldiks midagi kahe luulekogu vahepealset kirjutada, aga eks seda ole näha, kas kunagi sellised mõtted pähe tulevad või mitte. Vägisi ei punnita!

SÕNU RITTA SEADA VÕIN PALJUDES OLUKORDADES.

TOOMAS
AASMÄE

UUS NR 56

Pihlakamarju tahaks
mõrusid
ja tikreid mahlaseid
ploome kividega
õunu seemnetega
ja arbuusi nii et lõug mahlast tilgub

Tahaks midagi uut ja mõru
Tahaks midagi uut ja mahlast
Tahaks midagi uut koos kividega
Tahaks midagi uut koos seemnetega
Tahaks arbuusi nii, et lõug mahlast tilgub

Uus arbuus.
Vaata veebikaamerast mis toimub seal
kuhu minna tahad
inimesed on igal pool sama tülpinud
arbuusidest

Nii sa õnnelikuks küll ei saa.

(SOSINAL: HEI!)

Joonistasin sulle pildi
guaššide ja vesivärvide
lehtede ja puude
lumehelveste ja vihmapiiskadega

Kirjutasin sulle laulu
sule, klaveriklahvide
viisijupi, lõbusa vile
ja vanade metsaradadega

Hingasin sulle oma hinge
naersin sulle oma kurde
vaatasin sulle välja
tüki oma südamest

Ära tunne ennast halvasti
ma olen varsti siin
ja sosistan sulle kõrva sisse:
hei!

ELUTU

Nad leidsid mu elutu keha verandalt
Hiljem läksime õhtust sööma
Siis läksid nad jälle ära

Ja nii nädalaid

Kuni sa tulid

Ja minusse eluvaimu sisse puhusid
Aitäh!

ÜKSKORD KOHTUME

Ükskord kohtume
siin paplite all

ja joome ühe õlle

Siin Tartu paplite all
joome ühe õlle

Ükskord juhtub nii
et on aprill ja on soe

ja joome ühe õlle

Siin pargipingi peal
joome ühe õlle

Ükskord juhtub nii
et siin Tartu
Paplite
Kaskede
Taeva
ja
Vaimu

all

kohtume ja joome ühe õlle
Ja kõik on nii kuis varem

Ja kõik on selge
ja ilus

Seal Tartu paplite all
Siin Tartu paplite all

(Kust keegi ei lahku)

MIRT KRUUSMAA

END

V

VEND

Näe, siin on kaarsild, varsti olen kohal. Vilkalt loovin mööda inimestest, vabandust, vabandust, aga kardan hilineda. Valgus loidab silma, ma vaatan kõrvale – seal tulvab Emajõgi üle kallaste, lapsed silkavad rõõmustades läbi vee, nüüd kiikan paremale – siin tõuseb meetrihaaval kaare joon ja langeb seejärel nagu laine. Seisan valgusfoori ees ja märkan enda kõrval tuttavat kuju – kas see on tõesti minu vend? Häbelikult uurin mehe profiili piirjooni, korraga pöörab ta näo minu poole – ei, see ei ole üldsegi minu vend! Eksitus valmistab mulle piinlikkust. Tajun endal võõra pilku, kui kõnnin, pea longus, üle sõidutee.

Peagi istun vastamisi oma vennaga, nii rõõmustav ja ühtaegu kummastav mõte. Juba nädalaid olen püüdnud luua temast terviklikku inimest, murda läbi kujunenud assotsiatsioonidest nagu vend ja vanem, vend ja laps, vend ja kallid – olen voorinud läbi pinnapealsetest seostest ja ei midagi avastanud. Kodus silmitsen pilte, leian mõne eseme, mis kuulus minu vennale – nõnda avan luuke, pilun sisse, ajan niite taga. Üritan uuesti konstrueerida temast selget pilti. Esialgu on minu mõtted pidetud, mind juhib aimamine, raskusjõuta kandumine, kuni hiljem, kui kooruvad olemise erisugused tasandid, tuleb sügavam mõistmine, uudishimulikult saab siis lahata kõike olnut nagu kahvliga urgitseda toidupalukesi taldrikul, püüda anda tähendust kuhjunud mälestustele.

Miski vikerdab minu silme ees: päike terendas vastu piki veenire pinda, vesi oli külm, värske, me jõime, kummardusime allikajooksu kohale ja suudlesime voolu, jõime veel. Seejärel leidis vend pahkunud puuroika, lasime sel mööda viirlevat allikavett alla järve langeda. Nii läksid ka lehed, maast rebitud murutükid; sõrmedega lahutasime vett – me käed olid tammideks. Ema lebas meie lähedal, kus oli liivasem, kuhu langes puulatvade pitsiline vari, mille lehvimine tekitas minu vennas

vaimustust ja ta pani käe ühele valguselaigule, otsekui üritades takistada selle liikumist ja muundumist, ja nõnda tegin minagi.

Mul pole aga ühtegi konkreetset mälupilti minu venna vaikusest, kõigest nõrk aimdus tema tagasihoidlikkusest ja õrnusest, paljudest hetkedest kokkupanud visand poisist, kes söögilaua taga istus, kuid ei lausunud sõnagi. Mina ja mu ema, vestlejad, eneseväljendajad, ümbritsesime tema vankumatut kuju, tema teravaid kontuure laialivalguvate, kaduvate suhteliste aatomitena. Siiski, hoolimata minu venna vaikusest, mis mõneti domineeris meie üle, toetusime mõlemad eranditult oma ema armastusele, millest ta meile võrdseid osi jagas nagu valitseja oma kuningriiki. Ta oli justkui ideaalselt vormitud Vana-Kreeka skulptuur, tugeva kehaehitusega, naiselik oma graatsias, nõtkete randmete, pehme rinna ja heledate naeratavate mandlikujuliste silmadega, kuid mehelik oma tugeva ja julge hoiakuga. See kuvand oli meil peajasjalikult lapsena, täiskasvanuna läbis see erinevaid vorme, kuni nagu tormine meri lõpuks rahunes ja tasapinnastus realistlikuks ettekujutuseks naisest. Mu vend aga oli lummatud sellest figuurist, ta hoidis ema-poja vahelist sidet kõrgelt au sees, väljendades seda vaid vaevumärgatavate nüanssidega: kuidas ta võib-olla iseeneselegi teadmata naaldus ema poole, hoidis tema lähedale; ema kuulates oli tema vaikus alati pingestatunud ning kui keegi olekski emale vahele seganud, oleks see vaikus nagu pillikeel lõhkenud ja jätnud poja maailma talumatult poolikuks.

Könnin läbi restorani sisehoovi, mida ääristavad linnamajade kõrged fassaadid, minu jalg vääratab munakivisillutisel ja ma rapsin kätega tasakaalu hoides nagu ehmunud vigane lind – nii hale, mõtlen ma, tabades korraga oma tühisust. Istun nurka seina äärde, kuhu vastashoone vari veel ei ulatu, varsti tuleb ettekandja menüüga, pean selleks valmis olema – selg sirgu! Panen koti ja kampsuni toolileenile. Silmitsedes munakivisillutist – see muster siin meenutab mulle minu suvekleiti, see liivajoon meie hoovis looklevat kruusateed –, tabab mind arusaamine, kuivõrd lünklik ja piiratud on inimese mälu. Kuhu kaovad kõik need mõtted ja läbielamised, kas neil ei olegi siis tähtsust? Aastad ja aastad, mis mööduvad ja siis murenevad, ka silmapilk, mis hetkel paistab kirka ja püsivana, seguneb teiste sarnaste kogemustega, kängudes oma harilikkuses, jäädes kestma vaid hajusa sümbolina. Ja seegi mõte ununeb, kui märkan laual maikellukesi. Ma ei ole kindel, kas need on kunst- või pärislilled. Ettevaatlikult, olles kindel, et keegi mind ei jälgi, puudutan lilleõisi ja teen järelduse – jah, need on päris.

Ka tädi Helene kodus oli palju lilli, mis äratas minus umbusaldust, vist vennaski, kes kord ajas vaasi ümber. Ehkki midagi ei läinud katki, oli tädi Helene pahane, kuigi vaevalt tegi mu vend seda tädi lillearmastuse vastu määssamiseks, see juhtus kogemata, nagu ta, silmad veekalkvel, ka seletas. Õnnetus oli ehmatanud minu venda sügavalt, ta seisis elutoas hämmeldunult ja nutuselt, kuni tädi talutas ta koridori nurka seisma. Ma kõõritasin silmanurgast oma venna poole, hoides distantsi, soovimata osa saada tädi pahameelest. Vend seisis, naaldudes laubaga vastu seina, ja libistas sõrmeotstega üle tapeedi sakilise tekstuuri, mille joonte hargnemist olin sageli püüdnud haarata.

Kiikasin tagasi tädi poole, kes sättis vaasis lilli – nii erinev oli ta oma õest, meie emast. Olgugi et tema liigutustes oli omajagu malbust, tunnetasin tema käitumises vaoshoitud nõrdimust. Tema kidur kuju, mis kükitas kõverdi kohvilaua kõrval, kohendades räsitud lilli, oli iseenesest oma riiete värvierkuses ja kohevuses nagu õienupp, ta pomises omaette, silmad kriitiliselt oma kompositsiooni hindamas, ma küsisin: „Mida?” ja ta vastas: „Ei midagi.” Läksin talle appi, tõdedes, et on kahju, et... Tajusin tädis mingit meelepaha ja heitusin, kartes, et ta paneb minugi nurka seisma, kuid tegelikult ta lihtsalt noogutas. Asetasin käed suurele froteerätile, millega tädi põrandat kuivatas, ja koos lükkasime seda ringiratast, ajades veeniresid taga. Algul oli meie liikumine ebaühtlane, aga tasapisi läks koristustöö latusamalt. Jälgisin, kuidas tädi põrandalappi ämbrisse välja väänas, kuidas vesi väikese ojana ämbrisse nõrises, seejärel hiivas tädi end püsti ja sammus läbi koridori kööki. Minu vennast möödudes ta kehahoiak kangestus ja kujutan ette, et ka ämber tema käes muutus raskemaks.

Ma ei või kindel olla, kas see oli samal õhtul või kuid hiljem, sest neid öid, mida tädi Helene juures veetsime, oli palju. Üritasin mitte magama jääda ja silmitsesin und trotsides lage, mida valgustas rõduaknast paistevee täiskuu, kummatigi võis see olla ka Annelinna tänavalampide kuma, aga mäletan, et sel õhtul mõtlesin ma aknast välja vaadates kuupaistele. Üks õunapuu, mis tädi rõdu ees kasvas, sirutas oma latvade varju nagu luiseid sõrmi mööda seinanurka laeni, puu vari õõtsus aeglaselt, kaotades oma algupärase kuju. Äratasin oma venna üles, sest tahtsin temaga jagada seda momenti, et teha oma rõõm kahekordseks. Küsisin tema käest: „Mida sa näed?”, nagu olin seda küsinud siis, kui olime suviti jälginud pilvede hajumist. Vend oli ärkvel, ta taipas minu mõtet kohe, kuid ei vastanud

midagi. Ütlesin, et mina näen jänest, ta mõtles korra ja lausus siis kartlikult, et see on tädi Helene moodi. Ma ei saanud temast aru. Kissitasin püüdlikult silmi, ent tädi Helene ei kangastunud puu varjus.

Mulle meenub üks suvepäev, mil olime kolmekesi Peipsi järve ääres. Ma olin siis veel vast kuuene ja mu vend kaheksane. Ema istus tekil, määris päikesekreemi jalgadele ja ma haarasin vennalt käest kinni. Tirides teda järve poole, hüüdsin: „Tule! Lähme ujuma!” Törksalt, kuna ma tema isiklikku ruumi järsult ründasin, võttis ta minu käe ning koos jooksimelainetele vastu. Nõnda mööda lauget kallakut sumades väsisime kiiresti, jalad vajusid mudasesse järvepõhja, külm vesi laksatas vastu mu sääri – ma kukkusin vette, tõmmates venna endaga kaasa. Hetkeks kartsin, et ta on pahane – sest hirm teist pahandada on lapsena alati suur –, kuid ei, ta tõusis püsti, naeratas oma kõige südamlikumalt naeratust ja aitas mu üles. Vapralt sammusime sügavamale, kuni vesi oli mulle küünarnukkideni ja vennale vaevalt nabani. Mul oli piinlik, et ta minu pärast ei võinud kaugeemale minna, kuigi oli juba kaheksa-aastaselt suurepärase ujuja, tajusin, et olen talle üksnes koormaks, väikeseks tülikaks õeks. Aga venna ilme ei väljendanud raasugi vaenulikkust, ta vaatas rahulolevalt üle kurrulise järvepinna kalda poole, kus hoidis meil silma peal ema, küllap murelik, tema jalad, käed ja keha kõigest punktihulk kaugel tasandil.

Kuidas ma sel hetkel jumaldasin oma venda, tema vaikust, neid põgusaid kõrvalekaldeid, mil venna käitumine oli vahetum ning tema sisemaailm end mulle ilmutas, neid temale omaseid värve ja kujundeid, ruume ja mõõtmeid. Vaimustunult jälgisin, kuidas mu vend jutustas mulle millestki, mille sisu ma kahjuks enam ei mäleta, tema kulmude ekstaatilisest hüplemisest, näojoonte kaardumist hääletoonide teisenemise taktis, tema naerataivate suunurkade jõnkslemist, kuni venna ilme vormus fantastiliseks mandriks ning ühtäkki haaras vend minust kinni ja viskas vette või siis võttis minu käest ja vedas mind kaasa samal ajal, kui ta väledalt mööda lubatud sügavuse piiri ujus.

Üritasin lapsemeelega mõistatada, miks mu vend oli selline nagu ta oli. Sain esimest korda aru, et ma ei oska kaugeltki aimata, mida ta mõtleb; ma ei oska ette kujutada, missugune inimene ta on, kuid siiski hoolisin temast väga, arvasin, et rohkem kui oma emast, kes minu lapsesüdames võis olla minu salajane vaenlane.

Ühtäkki ta aga kas pritsis vett minu poole liiga suure jõuga, et ma kõhima hakkasin või mängisime hoopis uputamist ja ta käsi

vääratas – igatahes valdas meid mõlemaid hetkeks paanika, ent kõik oli justkui veel korras ja ma ütlesin talle, et lähme ujume sinnani, aga tema nägu oli nüüd teistsugune, süngem, enam ta ei naeratanud või kui naeratas, oli see sunnitud. Mängisime veel mõnda aega, kuid me ei saanud seda õiget tunnet tagasi. Nagu oleks agressiivne jõud, mis vennas hetkeks pinnastus, ehmatanud tema tundlikku natuuri, tõuganud tema vabama olemise tagasi kaitstud piiridesse, kuhu mina ei pääsenud. Sumpasime tagasi kaldani meie ema kuju iga sammuga suurenedes. Nägime, et tema kõrvale oli istunud üks teine naine. Ema tegi suitsu, ja otsides teise käega rannakotist käterätikud, sõnas rõhutatult: „Ärge enam minge nii kaugele.” Selles hääletoonis oli kuulda kellegi võõra kohalolekut, see ei olnud mõeldud meile kui lastele, vaid oli pigem demonstratsiooniks ema sõbrannale, näide laste kasvatamisest. Me aga noogutasime sõnatult ja istusime päikesesoojale liivale.

Lapsena otsisin korduvalt oma venna lähedust, tunnetades, et olen kaotamas midagi kindlat ja turvalist, ning takseerides venna pilke ja tujude kõikumist uskusin, et temagi tajub millegi hääbumist. Otsisin võimalusi temaga koos olla, mõtteid vahetada, ent harilikult vaatas ta minust mööda, tema laused olid pidetud ja poolikud, tundsin end neid kuuldes naeruväärsena.

Ühel õhtul pärast onu sünnipäeva sõitsime koju ja ma hakkasin vennaga rääkima teemal, mille sisu erinevad nüansid olid juba varem põhjalikult välja kalkuleeritud. Kõigest hoolimata olid minu laused puised, närvilised, lootusetult nägin, kuidas minu kõlatud silbid tema tühjalt näolt tagasi pörkusid. Sain korraga aru, kui kalk võib mu vend mõnikord olla, tema hajameelsed noogutused, kaugusesse fikseeritud pilk tegid mind seest õõnsaks. „Joosep, vasta oma õele, kui ta sinuga räägib,” tähendas ema, vaadates meid peeglist. Tema sõnad löid minust möõgana läbi, mul oli häbi ja vennalgi oli piinlik: haavunult kaevus ta autoaknale lähemale. Pöörasin talle külje ja olin ülejäänud tee vait. Autost välja astunud, nügis vend mind möödudes vaevumärgatavalt – kättemaksuks selle eest, et olin teda niimoodi alandanud.

Nüüd pöördun otse sinu poole, vend, kes sa istud sõnatult minu vastas, sest kuigi tõmban nõõre siit ja sealt, ei suuda ma lahendada probleemi, mille ees seisan. Katsun mõtestada sinu teguviise, leida korrapärasust sinu aktsioonide ja reaktsioonide kulgemises, järeldades viimaks, et ma ei näe mingit seost, tunnistades, et minu mälu on paratamatult liiga tume.

Nõndaks seleta mulle, miks toimus sinus säärane pööre, miks sind sedasi haaras salaviha või kurbus – näe, ma ei oska koguni seda õiget tunnet määrata. Kas panid pahaks minu usinust sinu poolehoiu võitmisel? Või oli sinu kurbuses – mulle on hakanud tunduma, et see oli just kurbus – süüdi tõsiasi, et emale ei meeldinud miski, mis meeldis sinule? Kas imesitasid, miks ta ei silmitsenud mõtlikult puuvõrsete nõtkumist, seda eriti talvel, mil raagus okste ümber joonistusid sinised-punakad halod, miks kihutas ta mööda, ei suutnud vaikust hinnata? Missugused olid need pisaajad, mis sind õnnetuks tegid, mille olemasolu proovisid eirata, kuid mis nagu seemned jäid sinusse idanema. Põhjused, mis sundisid sind mind eemale tõrjuma, triibutama minu värvilisi joonistusi halli rasvakriidiga, kui ma juhuslikult mujale vaatasin, augustama minu uusi lakk-kingi ja hiljem vaikides taluma ema pahandamist. Ära vasta, ma aiman, mulle otsekui meenuks midagi, võin ise jätkata.

Ühel pärastlõunal seisis ema hämaras köögis, käes toidukotid, pea kuklas. Ja kui ta asetaskilekotid lauale, märkas, et tema keha vaarus hetkeks ootamatust kergusest. Pannud mind ja venda tähele, vaatas meile otsa, kuid vaikus. Tasa kohmitsesime tema läheduses, kui ta õhtusööki valmistas, tajudes, kuidas tema tujutus imes endasse kogu meie armastuse ja turvatunde. Ettevaatlikult küsisime, kas kõik on korras, ja miski ei võinud valusamini lüüa kui tema vastus: „Jah, on küll.” Tundsime end kohutavalt üleliigsetena ja lahkusime köögist. Mu vend oli hiljuti uue pahandusega hakkama saanud ning ta oli löödud, et ema oma tumma käitumisega röövis temalt võimaluse halba heastada. Hiljemgi viivitas ta ema läheduses, õhinal valmis teda aitama, aga ema jäi endale kindlaks ja kordas vaevukuuldavalt: „Pole vaja, Joosep.” Tol õhtul läksin vara magama ning just enne uinumist kuulsin kuskil kaugel vitsa vihisemist siuh-siuh!

Järgmisel hommikul istusime kolmekesi köögis ja sõime võileibu. Ema saatis meile aeg-ajalt õrnu pilke, sirutas käe oma poja suunas, kes esialgu puikles kartlikult puudutusest eemale, ja sasis tema juukseid, silmis terendamas teatud püüdlikkus, mida ma seal varem polnud märganud. Pliidil kolksatasid keedumunad vastu plekk-kausi põhja, vesi vahutas üle ääre, ent ema ei pööranud sellele tähelepanu, vaid kooris rahulikult apelsini ja ulatas meile seejärel võrdsed pooled.

Tihti vaatan üht fotot, kus mina ja mu vend istume kõrvuti suure söögilaua taga, mina hoian näo ees morsiklaasi ja vend silmitseb pahura, ent ebaleva ilmega otse enda ette. Meie selja taga seisab ema, käes toidukandik,

naeratav ja südamluk, minust vasemal sööb onu Urmas, pilk andunult toidutaldrikul, ja tema kõrval vaatab meelalt ühe näopoolega kaamerasse tema naine, pildiäär lõikamas tema kehasse nagu giljotiin. Vennast paremal on tühi tool, seal istus minu ema – oli vist vanaema sünnipäev.

Tädi Helene mängis pianiinol, enne öeldes, et ei, teda ei pea kuulama, ärge pange teda mingil juhul tähele, ta lihtsalt huvi pärast katsetab, kui palju talle õpitust meelde on jäänud. Pala pikenedes, kui tädi raskepärane klaverdamine muutus aina valjemaks, jäi seltskond ometigi vaiksemaks. Inimesed istusid närvilises õhkkonnas tardunult ja viimaks, kui näis, et tädi emotsioonitult etteastel ei tulegi lõppu, jättis ta mängimise, isegi üllatunud, hoides hetkeks käsi klaviatuuri kohal nagu midagi oodates, ent lasi seejärel oma saamatusele alistudes kätel vabalt süle langeda. Külalised plaksutasid viisakalt, kuid ei lausunud sõnakestki. Tädi, just nagu leidnud oma õiguspärase koha, jäi klaveritoolile istuma ning vestlus arenes ilma temata edasi. Vend upitas end laua tagant püsti ja sosistas midagi ema kõrva.

„Ei, kullake, praegu ei ole hea aeg mängimiseks,” vastas ema.

Õeldu tabas vanaema kõrva. Kohe kostis ta heatujuliselt: „Ei ole hea aeg mängimiseks? Muidugi on. Meil on teises toas igasuguseid mänguasju...”

Ema vaatas vanaema poole vabandavalt naeratades ja tähendas: „Oih, ei, Joosep tahtis klaveril veidi mängida.” Nagu hädaohtu haistnud loomake tõstis tädi Helene pea ja vahtis kohkunult oma õele otsa.

„Noo, kas oskad ka midagi? Mõnd viisikest vahest?” päris vanaema.

„E-ei,” vastas vend häbelikult, mille peale ema kinnitas takka: „Ega ta midagi konkreetset mängida tahtnud, tead küll, lastele meeldivad sellised pillid, ta tahab lihtsalt klimberdada...” Nüüd tõstsin minagi pead, andes märku oma soovist ka klaveril mängida. Ema tajus, kuidas olukord tema kontrolli alt libises. Mitte et ta poleks tahtnud, et tema lapsed prooviks erinevaid asju, aga tema iseloomu tugevamad jooned, nagu hirm tüli teha ja teisi inimesi segada, kerkisid pinnale ning panid ta kahtlema. Vanaema andis hoogsate käeliigutustega meile mõista: „Minge! Minge!” ja veel momendiks vaatasime emale anuvalt otsa, kes, ehkki pisut nõutu, andis viimaks järele.

Näod rõõmukil, sibasime tädi Helene juurde, kes nüüd veidi jahmunult, kuna lapsed tekitasid temas ebamugavust – eriti tema õe lapsed –, tegi meile toolil ruumi, aga kui me sinna ära ei mahtunud, tõusis ta püsti, keha meie ja klaveri kohal kaardus. Seirasime põnevil klaveri mustvalget

klaviatuuri – nii palju võimalusi, erinevaid nootide järgnevusi, madalamaid-kõrgemaid heliridasid –, olime säherdusest instrumendist vaimustunud. Olgugi et muusikaliselt andetud, suurendas kulunud pianiino võlu meie eneseusku.

Tädi Helene üritas meid õpetada, kuid vend lõi juba klahve alla. Tahtsin temaga kaasa mängida, kuid ta tõukas mind eemale ja ütles: „Oota!” Tin-tin-tinn-ti-ti-ti-tinn-tinn, tinistas ta klaveril ja seejärel küünitas vasema käe minust mööda ja jooksis sõrmedega üle kõige madalamate toonide.

„Vaiksemalt, Joosep,” hurjutas ema, kes hoomas, et atmosfäär laudkonnas oli jälle muutunud pingeliseks. „Vaiksemalt,” lausus ema nõrga kajana uuesti. Ikkagi jätkas vend kaootilist klimberdamist, tädi Helene astus pisut eemale, selg sirge, üritades end meist eraldada, ja kui keegi tema ees rääkis kõrvarõngastest, mis ta hiljuti kirbuturult oli muretsenud, löikas ta neile inimestele vahele ja hüüdis: „Oi, kui kenad!”

„Las lapsed mängivad,” sõnas vanaema. Osalt oli emagi nõus, kuid selgemalt tajus ta, kuidas tema laste improviseeritud lärm teisi segas – tundus, et kõigil hakkasid jututeemad kokku kuivama.

Joosep lasi sõrmedega paar korda klaviatuuril edasi-tagasi, ema lahkus laua tagant ja sammus meie poole. Taaskord nõudis vanaema: „Ah, las lapsed mängivad...” Ema kükitas meie kõrvale, võttis vennalt õlgade ümber õrnalt kinni ja sosistas: „Kuule, Joosep...” Jätnud mängimise, aetas vend rusikas käed sülle, tehes aeg-ajalt nendega süles ringe. „Muidu nii vaikne, aga nüüd teed sellist kära, ära tao klahve, vanaema klaver läheb nii katki.”

Vend hingas sügavalt ja vilinaga. „Ma ei taganud,” lausus ta raskelt.

„Olgu,” nõustus ema, hääl veelgi lahkem ja mahedam, ent siiski kärsitu, „aga kui ma ütlesin sulle, et mängi tasemalt, miks sa ei võtnud mind kuulda?”

Vend mõtles viivuks, nagu oleks tal keeruline sõnu reastada, ja vastas lõpuks nohisedes: „Mina tahtsin lihtsalt mängida.”

„No aga mängi siis ilusti ja ära tao klahve, vanaema oli nii kena ja lasi sul mängida, aga sina lõhud niimoodi klaverit.”

„Mina ei lõhu klaverit!” hüüdis vend nutuselt. „Ma tahtsin ainult mängida!”

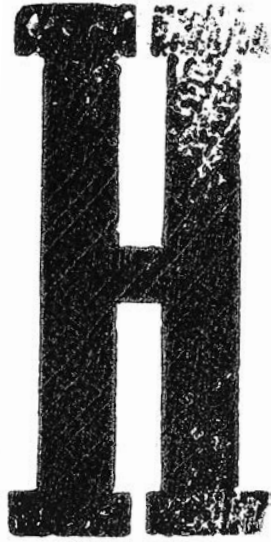
„Oh, Nele, lase tal lihtsalt mängida,” ütles vanaema. Ema ohkas.

„Olgu,” leppis ema ja asus tagasi oma kohale. Keegi ei lausunud mõnda aega sõnakestki, kuni üks kauge sugulane märkis tarmukalt midagi teema

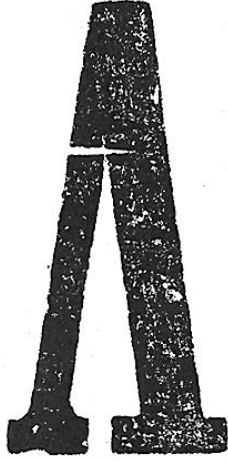
kohta, mida oli lauas juba korduvalt arutatud, ent mis antud olukorras oli siiski sobilik ja ohutu. Nüüd hargnes vestlus vana harjunud rütmi kohaselt, peaaegu automaatselt, ainult ema ei rääkinud kaasa.

Ettevaatlikult lõi vend klaveriklahvi alla, kuulas tooni viivlemist ja pikaldast kadumist. Seda korduvalt, kuni ta sai oma varasema julguse tagasi. Nüüd võisin minagi mängida, kuigi olin ujedam – kohusetundliku tütarlapsena olin vennast empaatilisem. Niisiis ajasime oma sõrmed harali ja ahnelt klahve alla vajutades murdsime läbi kohutava dissonantside müriaadi. Iga löök näis murendavat ema viisakat poosi, ärritavat tema arusaamasid kasvatuses ja käitumisest – mõisted, mis olid tugevasti põimunud tema ema-identiteediga. Ta tõusis püsti, tormas venna poole ja pigistas teda õlgadest. Ma jätsin kohe mängimise, valmis juba nutma puhkema ja emalt andeks paluma. „Aitab juba, ma ju ütlesin sulle,” lausutas, kuid vend, kelle ilme oli ühtäkki kalgistunud, klaverdas vihaga edasi. Ema haaras venna randmetest, tõmmates tema käsi klaviatuurist eemale, kõlasid kaks juhuslikku heledat tooni, kui vend puikles vastu ja põtkis jalgadega ema kõhtu. „Ai, Joosep, see teeb haiget!” hüüdis ema ja kui ta üritas oma kõhtu kätega kaitsta, haaras vend neist kinni ja pigistas nii kõvasti kui suutis, pilk kinnistunud ema näole. Nüüd tulid täiskasvanud emale appi, onu kahmas vennast, kes ei pannud vastu. Venna nägu oli sünge, pillikeel oli lõhkenud ja nüüd põgenes ta üha kaugemale ja kaugemale enda sügavusse, kaitstes oma õrnust, ning kui elutoas võttis maad vaikus, tajusin, et see ei olnud suurest kurvastusest, vaid kohmetusest näha midagi nii toorest heatahtlikus seltskonnas. Kohmetusest tellin ka uue tassi teed, sest olen rahutu, kui me istume siin restoranis vaikus ja midagi ei ole teineteisele öelda.

HELEN

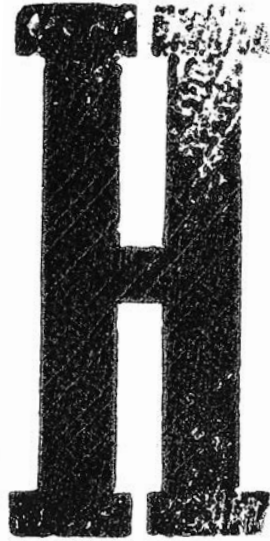
A large, bold, black letter 'H' with a distressed, textured appearance, featuring white speckles and a slightly irregular outline.

HELEN

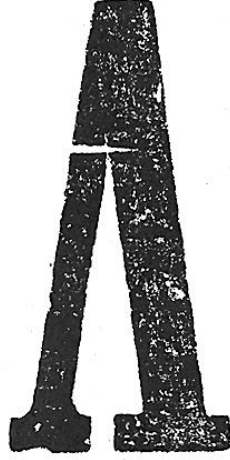
A large, bold, black letter 'A' with a distressed, textured appearance, featuring white speckles and a slightly irregular outline.

HELEN

VÄLJATAGA

A large, bold, black letter 'H' with a distressed, textured appearance, featuring white speckles and a slightly irregular outline.

VÄLJATAGA

A large, bold, black letter 'A' with a distressed, textured appearance, featuring white speckles and a slightly irregular outline.

VÄLJATAGA

*

Hingan sinu sees
olnud tolmuteri. See
ongi lunastus.

*

kas sa mäletad seda kirikut
mis kadus järsku ära
sinised kuplid sinise taeva sees

otsisin ja otsisin
kuid kadunuks ta jäi
see oli nagu eile
aga ei olnud nagu ka

kui kõik maailmas ongi öeldud

ja võib-olla ei tulegi midagi välja

kas sa mäletad seda kirikut
mis kadus järsku ära
sinised kuplid sinise taeva sees

*

nööbi lahti see pluus
viska maha
ma tahan kuulda
kuidas ta kukub

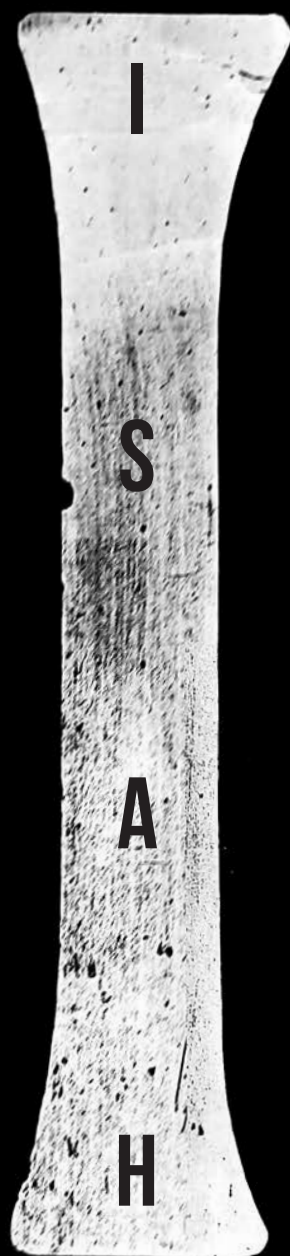
suitseta lõpuni
tahan maitsta
kui soolane sa oled

kanna rohkem valget
ja valeta vähem
mine juuksurisse

naerata
ma tahan näha
kuidas sa siiras oled

*

Lörts. Ja kajakad
peegeldusid akendes.
Süütunne püsis.

FRAG MEN DID

Ma usun Jumalat, sind usun üha vähem.
Hannes Varblase sõnadel Tõnis Mägi

Alguses on süda ning siis tulevad pea ja kube. Alguses on idee ning siis tulevad mõte ja tegu. Aga südant ei taha keegi teps mitte kuulda võtta. Pakime ta siis kilesse – selle rasvatu ja kõhetu idee – ja heidame garaaži, et teda vahel lähimate sõprade juures välja tuua. Kui muidugi meelde tuleb. Nõnda jäävad järgi pea ja kube. Kuna usku inimestesse on vaja, usume, et kui nad tegutsevad, siis ikka mõtete jõul. Et too neuro-neuro-neuro... – mis iganes sinna nüüd järgnebki – on hää ja aus kaup, mille vastu süda välja vahetada. Võtame selle lähtepunktiks ja aluseks asjale, millel pole ei algust ega otsa – ja sätime samme.

Paar head nädalat tagasi ütles üks teatrikriitik, et idealism peab tagasi tulema. Et keegi olevat öelnud, et fragmentide aeg on otsas. Nii ta ütles, ei joonud veini ega midagi ja rääkis idealismi tagasitulekust. Et muudmoodi ei saa! Paneme sellest tõdemusest kantuna diagnoosi meie hetkeolukorrale ja ideetule humanosfäärile, võttes appi oma ala parimad pead, kes ütlevad idealismi kohta nõnda: *Selle artikli kirjutamine on pooleli jäänud. Jätkamine on kõigile lahkesti lubatud* (Vikipeedia, vaadatud 18.04.2011).

Niisiis on pooleli ja mutta vajunud see vähenegi, mis kunagi tärganud. Vahest aitavad luuletajad, nood veidrikud, mõista kadunukese olemust? Rilke kirjutab, et värsid ei ole tunded, vaid põhjata kogemustepagas, mis ajaga on settunud¹. Midagi säärast ütleb ka T. S. Eliot: *suur*

¹ Rainer Maria Rilke. Malte Laurids Brigge ülestähendused. Tlk Tiiu Relve, Loomingu Raamatukogu 32–35/1989, lk 13.

luule võib sündida ilma ühegi emotsiooni otsese kasutamiseta². Ja: Ta [luuletaja] peavb selgesti tunnetama ilmset tööka, et kunst ei saa kunagi paremaks, aga et selle materjal ei jää ka kunagi samaks³. Ja: Luuletaja amet ei ole leida uusi emotsioone, vaid kasutada tavalisi ning rikastada neid luuleks töödeldes tajudega, mida nad tegelikus elus üldse ei sisalda⁴. Haljand Udam sekundeerib kõigele eelnevale: *Ainus, mida keset üha kiirenevat muutumist on võimalik teha, on püsida paigal ja hoida seda, milles veel traditsiooni ja igavikku sümboliseeriva püsivuse sugemeid, ning mitte anda järele kaose kiusatusele*⁵. Kuid nüüd laskume kindlalt pinnalt tagasi alateadvuse muinasjutumaaailma soppa. Ei saa vist ka Rilket abimehena kasutada, kuna ta kirjutab paranähtustest, ammugi siis Elioti, kelle osalise süü tõttu kirjastati tohutu hulk Atlantise uurija Hans Schindler Bellamy raamatuid. Aga midagi me siit ikkagi saame – kogemuse ja idee igikestvuse, emotsioonide ja hetkelisuse tühisuse.

Millest haarata kinni, et too kuidagi hääbuma hakanud igikestev tagasi tuua? Kus on too idealism, mille puuduse käes kisendame, neelates LCD-ekraanide sillerdavat särelust ja PVA-liimide uimastavaid aroome? Oleme katkus. Iga mees enda eest, iga paise enda seest. Suguühe surnuaiapingil, too traditsiooniline küsimusteta elu jätk, on kõikuma löönud – tänapäeval jäävad suguühtekatsed surnuaedades poolikuks.

Ei saa muidugi öelda, et kõik oleks katkus. Alati on mõni tükike, mis on tõbiselt kehalt pudenenud, säilitanud iseseisvuse. Jäänud võbisevale tiigriseljale püsima, kui teised juba ammu kukkumisel murtud konte siluvad. Kuidas aga öelda idealismi puuduse käes vaevlevale, et aeg on ärgata? Võiks ju võtta eeskujuga kusagilt mujalt, sarnastelt radadelt. Leida näiteks paralleele kirikuga, kes uskmatuid oma rüppe tõmbab. Aga meie

² Thomas Stearns Eliot. Valitud Esseesid. Tlk Jaak Rähesoo, Hortus Litterarum, 1997, lk 16.

³ *Ibid.*, lk 13.

⁴ *Ibid.*, lk 20.

⁵ Haljand Udam. Orienditeekond. Ilmamaa, 2001, lk 400.

luteruse karemeelne usk, nagu Indrek Hirv seda ütleb⁶, on eeskujuks olemiseks pehkinud – krüptokatoliiklik, naisi ja vähemusi tauniva peaga kirik ei kutsu endast snitti võtma. „Tulge kotta ja parandage meelt, aga ärge seda homopoissi sisse laske, kes minuga üks õhta telgis oli. Sest mitte vaim ja hing ei köida meid, vaid ainult too keha, mis viimsel päeval üles tõuseb!” Jeesusegi pale tundub pärast seda veidi tõbine.

Või heidame pilgu hoopis teatrisse – selle laiema publikumi jaoks vermitud vormi. Plastik meie toidus, nafta meie kehas. Hirm ja õud tulevad peale. Aga kui keegi kaks tundi järjest fakte skandeerib? Või vastupidi, rõhub vaid kubemele ja kaosele, mis tekib, kui too mainitu mõnda aega kasutamata jääb. Nikutad pead ja tahad minna koju plastikust diivanile plastikust kana sööma. Õelda mõne vihje, pilgu või sõnaga, nii et see südamesse sööbib, ei ole kerge – ja nii on lihtsam tappa faktidega või uinutada ihaga. Aga see ettevõtmine jääb sageli poolikuks. Ei liha ega kala, vaid hoopis seen – too paastuaja kurnavaim toit.

Ka vana hea hingeravi oma lisanditega ei aita, sest üldise suhtumisega „tere, kaabime pealmise mäda maha, pakime sisse ja loodame, et ümbrispaper enne kojujõudmist ära ei kuku” ei jõua kaugele.

Tupik tupiku järel, stoppmärk järgneb punasele tulele.

Rääkides idealismist ja selle võimalikest vastanditest nagu ka kõrgest ning madalast kunstist, on alati mitu võimalust üksinda kõrbes hõikajaks jääda. Ehk on paras aeg hüpata teadlikult üle kere selle sisse, milles elades me salapärase idealismi järele nii väga puudust tunneme. Just teadlikkus eristab sääraseid sukeldujaid oma kaaskondlastest. On oluline mõista, et meid ümbritseb halb unenägu, millest enamik meist iial ärgata ei saa – ajalugu oma konkreetsuses. Kuna seitsmest ajaloost ammutab oma materjali ka kunst (mis endiselt ei tohiks lasta meil tõe kätte surra), tasuks mõelda nende kahe vahekorrale – nii neil, sukeldujail, kes püüavad midagi väärtuslikku luua, kui ka teisel poolel, lugevatel ja hindavatel hingedel. Just selle vahekorra unustamine on üks põhjusi, miks meie ühteheidud ülevaga ebaõnnestuma kipuvad. Meie autentset

⁶ Indrek Hirv. Pärllhall. Virgela, 1998, lk 25.

ajalooteadvust (millest küll ainsana võib võrsuda midagi igavikuteadvusele lähenevat) ei peegelda ainuüksi pilt süstivast teismelisest ega maha jäetud väikelinnatänavast. Pildiga peab suhestuma keegi, kes julgeks ennast selle osaks ning seda üheks enda osaks tunnistada.

Walter Benjamin pillas kolmekümnendatel Nikolai Leskovi teostest rääkides märkuse, mis häirival viisil näib moodsas kultuuris kehtivat tänapäevani: et meid ähvardab midagi enneolematut – hakkab kaduma meie võime vahetada KOGEMUSI⁷. Siin on mõtlemiskoht kirjutavatele kätele: milline on see kogemus, mida ma vahendada tahan, kas see on ikka autentne kogemus? ega ma ei lämmata lugejat millegagi, milles ma ise kaudseltki kunagi osalenud ei ole?

Kuna algusele järgneb lõpp, siis lõpetuseks üks visand. Kuidas mitte nakatuda ja leida tee idealismini – kunstniku enesetapuni, nagu Eliot seda näeb, iseennast ületava maailmanägemiseni, ajatu tajuni? Max Frisch, too alahinnatud geenius, kirjutab ühest suurriigi suursaadikust. Mehest, kes näeb ennast läbi. Ta teab, et ta ei ole too suurmees, keda kõik temas näevad, ent ta valib endale rolli. Ta mõistab, et me kõik siinses elus valime endale rolli või isegi mitu. Ja ta eristub teistest ainult see läbi, et teeb oma valikud teadlikult. Ta läheb ajalukku, ta nimi talletub marmorisse, aga *kui ta ühel päeval surebki, ei leita päevikut, ühtki kirja ega märkmeid, mis meile reedaks, mida ta kõik need aastad on teadnud, nimelt, et ta on olnud aferist, šarlatan*⁸. Ta pole see suurkuju. Ta vaatab endast läbi ja jõuab mõistmisele, mis peegeldub isegi tema surimaskis, muidugi neile, kes seda näha oskavad. *Ja selles on salgamata midagi ülevat*⁹.

Sellest võimalusest, sellest eeskujust lähtuvalt Sulle üks väike mõtteharjutus, mida iga päev praktiseerida! (Läheme Sinale üle.) Sest just Sinu, minu, meie (mitme indiviidi, mitte lahutamatu terviku, loendamatu massi) kanda jääb sellel üksikul ajal raske koorem. Heida ära koored ja

7 Walter Benjamin. Valik esseid. Loomingu Raamatukogu 26–29/2010, lk 146.

8 Max Frisch. Olgu mu nimi Gantenbein. Tlk Uno Liivaku, Monokkel, 1997, lk 125.

9 *Ibid.*

püüdle tuuma poole! Iga kord, kui Sa loed, vaatad, kuulad või maitsed, püüa mõista, kas see mees, kes juba aastaid sõnu ritta seab ja suud mui-
gutab ja nalja teeb ja iluleb, pole mitte kogu elumängu läbi näinud! Ja
kui see ei tundu nii (jah, ikka vana hea intuitsioon aitab siinkohal, öelgu
too sääsesuguelundite uurimisele suunatud hariduspoliitika mida tahes),
siis heida kõrvale see katkune keha ja otsi uut. Pealtnäha tühine mõte,
aga enamasti mõeldakse alles seedimise ajal ja siiski loiult ja rammes-
tunult – teadlik toiduvalik on harv juhus.

Ja kui keegi kirub, et ta teps mitte ei taha lugeda toda kallist luule-
kogu, siis mõtle nii nagu kunagi kusagil Jürgen Rooste, et kas too kiruja
mitte tolle luuletuse soolase hinna eest pole valmis ostma kaht õlletootrit,
mis niigi haiget maksa surmale suigutavad. Me ei ole valmis armastuse
sõnumiks, me ei ole valmis demokraatiaks selle kõige puhtamas mõttes –
loominguliseks vabaduseks, kus ilma piirideta maailmas valmiks vaid
ideed, mitte katkupaistetel heegeldatud mädased nartsud. Alkeemikute
katel, kus katkusolija kõduneb ja tema tuhasta lööb läitma tõeline vaba-
dus – läbipaistev, värvitu idee oma kõige tõelisemal kujul –, on meile
ikka veel või taaskord muinasjutt. Elame jätkuvalt tolle kurja Jehoova
käsu all, kes käsib ja keelab. Nõnda ütleni, et ära sina mitte tee tegemist
tollega, keda oled läbi näinud!

Või võtame tolle kirja, mis paar päeva tagasi saabus. Jah, võtame
mõned laused säält ja lõpetame pea:

*Kallis sõber. Kallis õeke – jah, nii ma tahaksin öelda. Just sind tahan
ma uskuda. Sest kui ma sind ei usu, ei saa ma ka iseendasse uskuda. Sina,
sina, kes sa oled tolles mustas taevas, mis asjatult ootab valgust ja puna.
Sina, kes sa lood sõnu ainult selleks, et iluleda, et öelda ütlamise pärast.
Sina, kes sa karjud, sest kardad vaikust. Sind, jah, just sind ma tahan
uskuda! [...] Vahel on nii, et selleks, et öelda midagi olulist, midagi õrna,
tuleb palju karjuda. Kaotada sõnum müra sisse. Sest muidu ei saa, ei
ole julgust välja öelda. Ja nii nagu Emajõe vood ei taha keha ilma vastu
puiklemata ära anda, ei taha ka too müra endasse kätketud sõnumit loo-
vutada. Tuleb oodata, et tuul vaibuks ja vesi uhuks kauaoodatu randa.
Olgugi et sageli liiga hilja, olgugi et räbaldunult...*

Viiding kirjutab nõnda ja enam paremini ei saagi¹⁰:

*Ta samal hetkel ise läbi nähtud
ja pole kohta, kus võiks tunda häbi ta.
Suur saladus saab tema ainueluks,
tal iseennast au on läbida.*

10 Jüri Üdi ja Juhan Viiding. Kogutud luuletused. Tuum, 1998, lk 224.

*

Surm tuli, kiigutades nõtkeid käsi,
hurm tuli pika iluga.
Ja me ei taltu, üldse me ei väsi,
me kohaneme raju, viluga.

Kuid ütle mulle, kallis sõber, seda,
miks on see nii, et nak, nak, nak –
nad näägutavad, varesed, kesk eha,
maa väriseb, mu hingelt koorub lakk.

Ja siis, oh, siis on pidu ilmas –
lööb üle kalda järv ja kõigub kivisild.
Oh, mitte seda ma ei pidand silmas,
vaid salamisi lootsin, kukub suurte gild.

Kuid tühjust pilduv gild see ikka püsib
ja paar, kes embleb keset ilmapuud.
Siis naisem paarist paariliselt küsib:
„Kas armastad?”
Kaks kokkupõimund suud.

Kõik algab jälle, miks ei lasknud olla,
oo, purustusejärgne kõikemattev lumm?
Nak, nak, mind kutsuti ja ma ei tahtnud tulla.
Miks armust, Jumalast, ei sündind tumm?

UUS JERUSALEM

Su juustesse on kirjutet „gematria”
Kui pühapaiste katab sinu loori
Ta rohkem tähendab kui labane *pro patria*
Sest numbrimaagiana märgib inglikoori

Su suule sunnismõttes surun ime
Ka triviaalsemat hing haarab kloppides
Ja sügisõhtuil ulmas sinu nime
Ma kordan seitset inglit ahju toppides

Ja siiski, siiski, uhkeks ära mine
Kõrk babüloni hoor mu hingesoppides
On vahel nägija see kõige suurem pime
Kes kaotas nägemise sõnu noppides

Mis oleks siis too „igavene praegu”
Mis sobiks lõppeks andma sulle suud
Torm tormi vastu, talu kaduvuse raevu
Su sisemine valgus toetku mastipuud

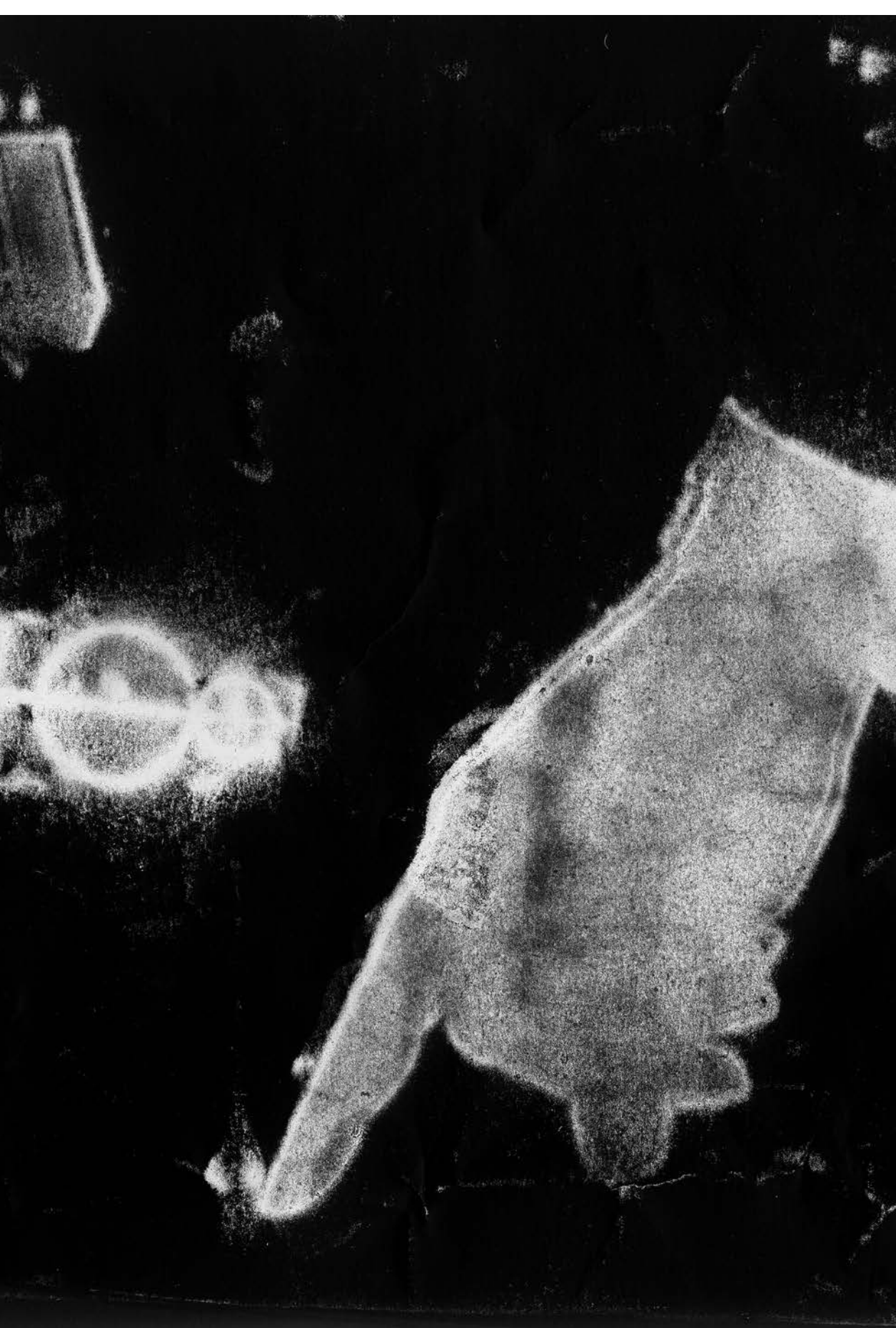
*

Sa küsisid, mis aitaks selle vastu
Kui keelt sul katab paks ja imal katt
Ja ma ei saanud miskit selle vastu
Ja vastamata jätta olnuks patt

Siis tulid tuhat väikest krišnaiiti
Kel kõigil kaasas keelekaabitsad
Ja kattu täis said kõik need kohad triiki
Said täis me toad ja kukeaabitsad

Hulk rahvast tuli tänavatel kokku
Ja lärmas hirmsasti, oh õud kui kole
Kuid kattu kuhjus keelel ikka kokku
Siit järeldus – et lärmamisest kasu pole

Siis taipasin, mis aitab katu vastu
Kuid tegudele end ei suuda paluda
On käärid peos, kuid sammugi ei astu
Sul tuleb kattu igavesti taluda

**MIKS
ON
SEE NII,
ET
NAK,
NAK,
NAK?**

VOLDE

KATRINA HELSTEIN

KAR

VIKATKASS

JA

VOLDEMARI

Selge märgina tuli see saabasteta kass irvituseta enne surma kui kuulutaja. Tuli niisama lihtsalt nagu iga teinegi kass tuleb piimale või kalale, lihtsalt lipsas palatisse ja jäi. Vaegkuuljad said tema tulles kuuljaks, vaegnägijad nägijaks. Selle haigla surmakass. Vastik kass, nõme loom, kes eksis harva või õigemini polnud siinamaani suutnud palatiga eksida; kui keegi ei surnud, siis libises ta mööda arstikabinetti ringi isegi mitte närviliselt, nagu oodanuks ta surma kutset, vaid rahulikult, nagu oleks talle vaba päev antud. Täna, näe, ei olnud talle vaba päeva antud. Ernat aga ajas see närvi.

Nimelt ei suutnud Erna ei hommikuti ega õhtuti, vahel isegi vabadel päevadel haiglast eemal olla. Ta tahtis olla riigitruu kodanik väikse rahva ja suurte autodega maal, ta tahtis olla rase just sellest palatist, kuhu see totakas kass tahtis hirmsasti sisse põigata. Ja mitte lihtsalt rase, vaid lausa abielus selle palatiga. No loomulikult mitte palatiga, vaid palatis resideeruva noore mehega. Aga see kass, jaa, see vikatkass otsustas palatisse põigata, või, noh, ööbima jääda noore Voldemari juurde.

Poisil pold tegelt häda midagi, ta oli siin oma ema hirmu pärast. Kõigil Voldemari sugulastel meesliini pidi tekkis täpselt enne kolmekümnendat eluaastat selline sisemine ja välimine seisak – mehe nahk muutus poisi nahaks, keha kõhnus, higilõhn muutus lapselikuks. Ema muutus korraga palju ilusamaks ja paremaks, kui ta pidanuks olema. Seda nimetati Oidipuse sündroomiks ja see kestis täpselt neli kuud ehk kolmkümmend korda neli päeva. Ja finišeerus kas enesetapu või eneseleiuga.

Vikatkass teavitas seega Ernat üsna selgelt, et finiš on endatapp. Ta üritas lipsata võimalikult kiiresti Voldemari juurde. Erna kiskus kassi sabapidi toast eemale, too küünistas Erna lumivalgeid käsi, veri tilkus linoleumpõrandale ja imbus ka sinistesse haiglariietesse. Kassil oli kohustus ja ta ei kavatsenud sellest niisama kergelt loobuda.

Aga Voldemar? Voldemar oli nii ilus, et igaüks, kes teda sel hetkel näinuks, teadmata tema traagilis-koomilist haigust, armunuks temasse silmapilkselt. Kogu haigla naispersonal, alates sellest kretiinselt kurjast vanemõest ja lõpetades kõige noorema algaja interniga, kes oli päästnud tõsikindlast surmast hüpohondriku, kelle vaevustesse ei suutnud enam keegi arstidest uskuda. Kõik olid eranditult abivalmid Voldemari kantseldama.

Aga Erna, Erna kohe eriti, ta oli juba vana, vähemasti enda meelest – tervelt kolmkümmend ja ikka veel ilma erilise armastamisvõimaluseta. Mis ta neist arstidest ikka, passis noil siis heast peast ühelt medõekeselt keppi tahta või kui tahavadki, siis ainult seda.

Voldemar oli toodud esimeste sümptomite ilmnemisel – ema Irma oli keset ööd ärganud selle peale, et tema pea kolmekümneaastane poeg suudles õrnalt tema jalataldu.

„Emme! Emme!”

Irma lõi küünarnukiga oma vanameest üles. Vanema pojaga oli olnud teine lugu, tema alustas aeglaselt lilledest – tulipunastest roosidest, mis saadeti emale Tallinna ülikooli integraalide parandamisse ja muidugi lootis Irma tookord, et vanamees taolise asjaga hakkama oli saanud, aga ei, see oli tema vanem poeg Kuslap.

Eks see vana Voldemar oli kah niimoodi haiguse läbi põdend, et ei tapnud ennast vastuarmastuseta ära. Tookord oli ämm Irmat hoiatand, et see lihtsalt tuleb läbi teha, et see ongi riitus – see lõplik, et saada täis, sest muidu ollakse poolik.

Irma oli neli kuud nuttu vesistanud ja Kuslat-Voldit hoidnud ämma ja emaga kahasse.

„Kus issi on?”

„Ära.”

„Miks?”

„Teeb tööd.”

Ämmale meeldis see vastus väga. Kuslal ei olnud kedagi. Kusla oleks peaaegu ennast ära tapnud, aga miski hoidis teda elus ja see miski leidis endale hea ja ilusa tüdruku kõrvale.

Kui Kusla sai kolmkümmend, oli ta samasse haiglasse ravile saadetud, aga Erna ei olnud osanud Kuslat niimoodi kantseldada kui Voldit. Voldi silmad olid hiigelsinised ja nende seest karjus kui viiul, mida mängitakse filmi kõige pingelisemates stseenides aina kiiremini ja kiiremini, nii et

jalad hakkavad tantsima. Nõnda hakkas tantsima Erna süda Voldi silmade, süsimustade lokiide ja täiusliku ihu pärast, mida lihtsalt pidi kaitsma ja hoidma. Erna ei osanud öelda, millest see tuli, et Voldi oli kümme korda ilusam kui tema vend ja mitte ainult Erna arvates.

Kass kräunus ja kriunus ja kräunus.

„Mine ära, elajas!” karjus Erna juba heitlikult. Uks avanes ja maailma täiuslikkus seisis Erna ees.

„Kiss... kiss... kiiisss...” nõnda kutsus mees ise kassi oma tuppa.

„Ta ei ole hea kass.”

„Miks sa nii arvad?”

„Ta toob surma.”

„On's see siis nii halb?” küsis mees.

„Te olete noor.”

„Teiegi pole just vana.”

„Te peate elama.”

„Miks, Erna? Miks, Erna?”

Kui ilus see oli, kui ta Erna nime ütles. Nii selgelt ja ilusti, et hing jäi soperdama. Erna silmad olid korraga mitu korda ilusamad ja suuremad, viiulid ägenesid hinges, sees lendas.

„Sest... Sest... Sest...” ega ta seda nüüd küll öelda ei saa. Ta ei saa ju. Ta tahab ju. Tal on ikka veel meeles Irma, Voldi ema, kes oli öelnud: „Ärge vaadake teda niimoodi. Ta ei ole ühtki tüdrukut õnnelikuks teinud. Ei tee teid ka. Uskuge mind, ma tean, millest ma räägin. Ometi teda armastatakse ja jäädakse igavesti armastama, ka siis, kui ta sellesse sureb.”

„Ema! Ema! Ema!” Voldi oli haaranud saleda sirgeselgse imekauni naise kae – polnud küsimust, kust oli tulnud Voldi täiuslikkus maneeridest naeratuseni.

Erna muidugi ei kuulunud Irmat. Ta alustas pisikeste vahikordadega, tillukeste meenepilkudega, ta haaras kaasa noormehe käepigistused, kui rahusteid veeni torgiti, sest tabletid oksendas Voldi esialgu lihtsalt kõik välja. Erna tõi ajalehti, luges raamatuid, kaes pikki ripsmeid. Nad kõik käisid, otsekui oleks terve haigla tiirelnud ümber ühe nõdra poisi, keda kõik armastasid. Ainult ema ei tulnud rohkem kui korra nädalas ja lahkus peaaegu paanitsedes ruumist, kus ta poeg teda ahne sugutäku kombel vah-tis. Irma oleks tahtnud vana Voldemariga tulla, aga ei saanud, sest vana-mehe ütles, et Voldit ei päästa miski; et Voldi on nõder, röövellik ja julm. Tegelikult oli ta oma pojale kade. Irma aga ei osanud temaga kuidagi olla.

Nii kui Voldil aastaid viisteist täis tiksus, oli ta klassi kõige ilusam poiss ja Veelahtede kõige kaunim eksemplar. Irma oli alati segaduses, kas kõik need tüdrukud olid olnud päriselt Voldi sõbrannad või oli ta igaühega neist voodit jaganud, armastusega kahasse.

Muidugi ta armastas oma poega, vahel tundus Irmale, et ehk liiga palju, aga mida ta siis tegema pidi?

„Kuidas nad ennast tapsid?” küsis Irma kord oma ämma käest.

„Poosid üles! Hüppasid aknast välja. Kiskusid veene lõhki. Ma ei tea. Ma pole nende sugulane eriti kaua olnud. Voldemari vanem vend uputas end vanni, sest ma ei armastanud teda.”

„Mis siis juhtub?”

„Midagi ei juhtu. Mis siis ikka juhtub? Inimene ei suuda ennast taluda, sest see on rõve, mis ta tahab ja kui see talle kohale jõuab, siis saab ta kas oma rõvedusest üle või tapab enda ära.”

„Ära?”

„Ära.”

„Aga see ei ole ju rõve.”

„Iha, mu armas – kui see pole abikaasadevaheline, on alati rõve.”

Seda kindlat ja julma pilku ei unusta Irma iial. Vana naine heidab selle talle aastakümneteks, ta teab reegleid ja ta peab nendest. Irma kahtleb neis alati, sest kunagi ei tule lõpplahendus ainult ühtviisi välja. On ka teisi võimalusi. Irmale meenub tema vanem õde – Meeta. Kange maskuliinsete näojoontega plika, kelle lemmikrelvadeks olid vibud, mis heitsid teravaid nooli keset suurt märklauda aias. Ta muutis asukohta, võis minna kaugemale, paremale-vasemale, isegi läheneda teiselt poolt – ikka oli keset märklauda kümme noolt, nii palju kui nooletaskust parasjagu võtta oli. Mõned läbisid teineteist. Isa oli kohutavalt uhke ja jõhkralt nõrдинud, kui Meeta talle oma elukaaslast vaadata tõi. Seekord tundus märklaud isa meelest täiesti valesse kohta pandud. Meeta aga ei jätnud, ema ka mitte, rääkimata Irmast. Nii oli Marii perekonda võetud kui Meeta naine.

Irma istus taksos ja toksutas jalga. Vaatas aknast välja. Miks selles pagana pargis polnud ühtegi Cupido kuju, oli lollakas Apollo, kelle suguelundeid kattis viigileht, muud midagi. Ainus, mida Irma soovis, oli tükike pärisõnne oma pojale ja ta teadis, et mitte keegi ei suuda seda talle anda, pole kunagi suutnud. Kõik need kingitused, kõik need Tom Fordi ülikonnad, välisreisid, ilusad tüdrukud ja ka ilusad poisid mitte – mitte

miski ega keegi ei suutnud temas tekitada kohusetunnet, olemisjanu tema enese pärast, sest ainuüksi pilk temale inspireeris inimesi.

„Kuhu?” küsib taksojuht vist juba kolmandat korda. Irma mõtleb tõusta ja tuppa, Voldemari kaissu minna, aga ta ei saa. Ta teab, et Voldi vajab teda. See ahne ennasttäis ilu vajab tema lähedust.

„Haiglasse.”

K A U S T

N^o _____

ALEKSANDRA

TŠOBA

Vistatud _____

Lõpetatud _____

TÄIS PASKA

ma ei tea miks
aga ma tahan alati alustada luuletust
sõnadega
ma lamasin
või
ma laman seal
lamades seal tähtede all
või
lamades vanaema räbalal vaibal
ehk sellepärast
et alati kui ma tahan alustada luuletusega
siis
ma laman
ja täna ma laman ka
voodis
ma tahaks lamada tegelikult haiglavoodis
siis oleks kõik poeetilisem
kuidas medõed käivad süstaldega ringi
ja torgivad mu veene
uskudes
et tänu morfiinile hakkab elu minusse tagasi tiksuma
aga ei
täna ma laman oma voodis
kus linad on ema vahetatud
ja padjad on läbi katkiste huulte täis ilastatud
ja käed on nii kuivaks tõmbunud
et ei jõua isegi suitsukoni vastu tuhatooši (loe: lehmakujulist raha-
kassat) kustutada

oeh
see tunne see tunne see tunne
kui sa pole õnnelik
ega pole ka kurb
ega õnnetu

ega tegelikult ka mitte eriliselt tühi
vaid
päris ennast täis
täis paska
täis mõttetut virisevat paska
aga sa ei leia ühtegi auku
kõik ninad ja vitud ja suud on justkui kinni plaasterdatud
mingi eriti tugeva superattackiga

tahaks nutta
aga miski nagu hoiab tagasi
hoiataks
et silmavesi
et pisarad on söövitava happega
ja siis sa passid nagu idioot
žonglöörid südame ja mõistusega
kahjuks kumbki neist ei hõlju õhus
ega kuku maha ka

sa ei hakka isegi surema
sest kõik on järsku oma õhuga nii vastutulelikud
jagavad seda nagu mandariine jõulude ajal
lõpuks tuleb okse peale
lõpuks hoiad hinge kinni
lõpuks lased hingel minna
ja mandariinide soodukas saab läbi

ausalt öeldes
ma ei viitsi siin lamada
ega viitsi ka mõelda
ja kirjutada
aga
see tunne see tunne see tunne
see ikka tirib mind siia voodisse
siia lillalise vene teki alla
teeb mulle
teeb sellele tundele pai-pai-pai

ühe pika-pika pai

ja siis ma palun endalt andeks
oma nooruselt
oma südamelt
oma tarkuselt
oma sigarettidelt
oma raamatutelt
ja oma õhult
anun neid
et nad võtaks mu tagasi
et nad mõistaks mu valutust

aga nad ei anna mulle andeks
kes annakski
kui sul on keha ja närbunud hing
kui sul on süda ja kaunis mõistus
kes annakski

kui sa ise
täis paska
täis mõttetut virisevat paska
katad auku kinni
auguga

VÄIKESED HOORAD

väikesed tüdrukud
kasvavad ilma isata
ja kepivad endast kakskümmend aastat vanemaid mehi

et tunda end korraks kodus

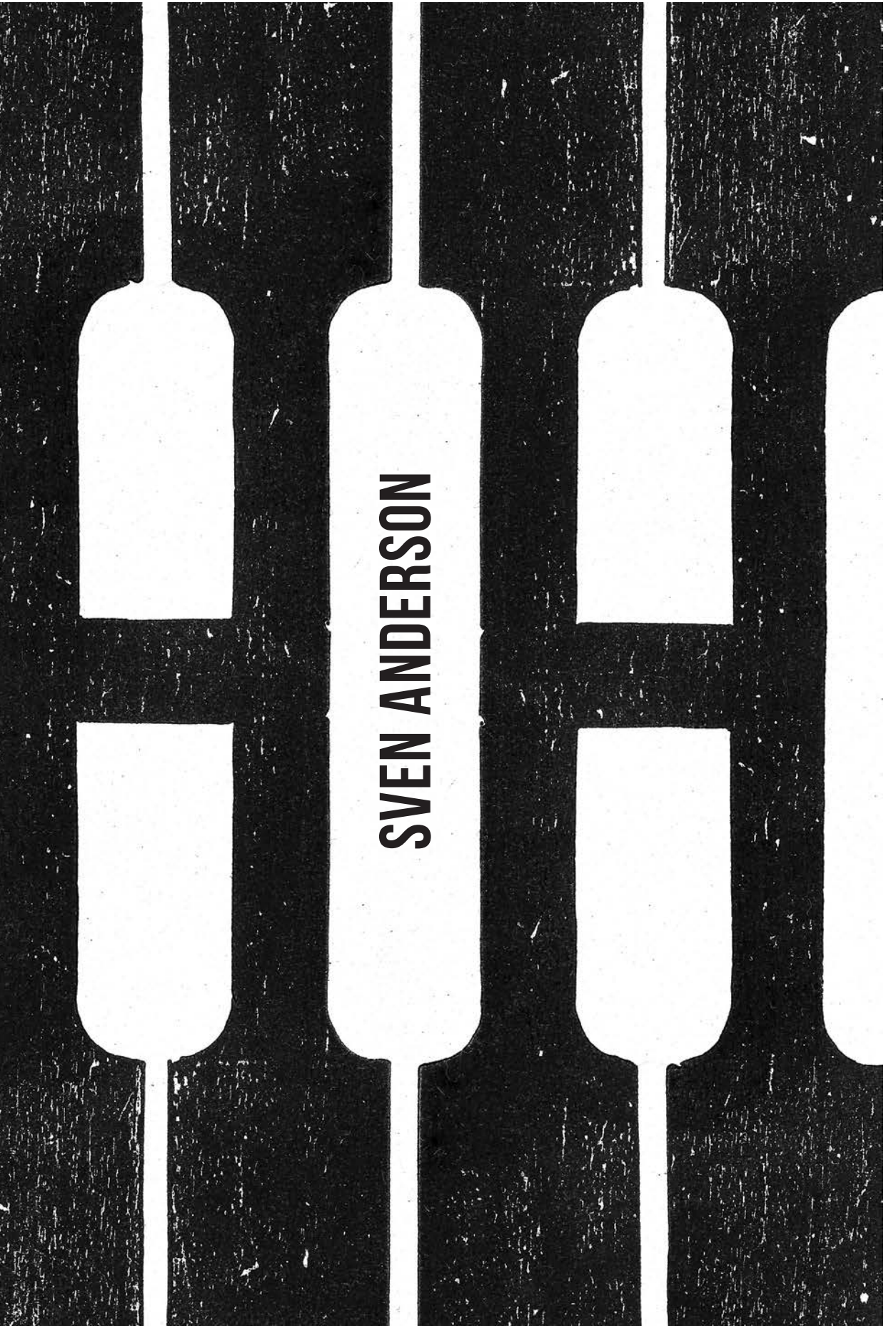
aga need mehed lähevad koju
omaenda väikeste tüdrukute juurde
ning ei lase neil keppida teisi mehi
vaid hoiavad neid
ostavad neile roosasid mömmisid ja kinder surprise'e

aga nendest teistest väikestest tüdrukutest
kellel pole isa
nendest saavad ilusad pikad hoorad

aga nad ei leia kunagi kodu üles
sest nendest kakskümmend aastat vanemate meeste tüdrukud
panevad ukseid lukku
ja peidavad võtmed roosadesse mömmidesse

KAUST

N^o _____

SVEN ANDERSON

TÕMBAME TÄRKUSEHAMBA VÄLJA

Tavapäraselt ärkavad täiskasvanud inimesed kella kuue ja seitsme vahel, et minna tööle. See tähendab, et organism alustab tööd umbes tund aega varem kui valguskiired puudutavad hellalt näonahka. Nii jõuab valgus signaalidena ajju. Algab aju, seedimise ja südame kiirem talitus. Kui ajust saab keemiliste ainete kokteili tulemusel ärkav organ, ärkavad ka hambad.

Sellel tavapärasel hommikul ärkas ka tarkusehammas. Tema nimi oli Tom ja tal oli kaks õde ning üks vend. Kummaline, et ühe inimese suus saab olla nii täiuslik hammaste sooline jaotuvus. Inimeste teadmised ei ole siin piisavalt suured, sest pole veel avastatud hammaste anatoomilisi erinevusi, mis teeb hambast meeshamba või naishamba. See ei olene kaugeltki ainult inimese soost. See oleneb ka hambast. Igal meeshambal on oma mineraalide ladestumise kord, mis erineb naishammaste omast.

Tom kasvas ilusa ja targa inimese suus, kes hoolitses oma hammaste eest nagu kord ja kohus. Peremees pesi hambaid hommikuti ja enne magamaminekut. Nätsu maitset tundis Tom oma vasakpoolisel küljel harva, ta teadis, et: „Aspartaam suhkruasendajana on kahjulik, sest võib tekitada kasvajaid, psühholoogilisi probleeme ning palju teisi terviseriske.” Kui inimene oli kahekümneaastane, hakkas Tom kasvama tema parema lõualuu alumises osas. Ta oli alguses kõhnake ja väikene. Hiljem kasvas teiste hammastega võrdseks, mis tegi talle suurt rõõmu.

Suus valitses hammastel oma hierarhia. Lõikehambad pidasid ennast ülemhammasteks, sest nemad haaravad toitu kõige esimesena. Kõige madalamaks arvati purihambad, sest nemad tükeldasid toitu kõige viimasena. Erilise staatuse said aga sellegipoolest viimased purihambad. Nad koguvad tarkust. Kõigil inimestel kasvavad tarkusehambad, et ajus olemasolev tarkus väljenduks ka jäädavamal kujul kui tuhmuvad närvirakud.

Selleks, et tarkus inimestel alles jääks ja oleks samas õigustatud ja tõene, peab see ladestuma inimeste neljas hambas. Tegu ei ole lihtsalt tarkusega, vaid uskumisega, et palju informatsiooni ladestub hammastesse. Osa teadmistest jääb vaid neuronite vahele. Nüüd tekib loomulik küsimus, mis piinas ka Tomi mitmeid kordi: kuidas saab teadmine hammastesse sisse? Tarkus ei saa lihtsalt maagiliselt moel kanduda hammastesse, vaid sellel peab olema loogiline seletus nagu kõigel siin taeval all. Seega arutles Tom põhjalikult omaenese siseelu üle: „Ma koosnen inimeste teadmiste järgi kaltsiumist ja fosforist ning teistest mineraalidest. Ilmselgelt on mul anatoomiliselt ülemine ja alumine pool. Inimesed nimetavad seda krooniks ja juureks.” Edasi tunnetas Tom endasse ladestunud teadmiste osakaalu lõppu ja ei osanud enam arutelu jätkata. Ta teadis vaid, et kroon koosneb emailist ja dentiinist, mille all on veresoone ja närv. Hammast ümbritseb ige, mis asub luul, sest hambad on kinnitunud juurega kolba külge. Seega pidi Tom leppima, et tema arutelu ei saa olla väga teaduslik: „Minu teadmised, mis on ladestunud erinevate mineraalidena, tulevad otseselt minust endast. Järelikult, kui kasutusele võtta see vähenegi programmeerimisalane teave, mis minusse ladestunud on, siis toimub võib-olla teoreetiliselt mingisugune ladestumise seaduspärasus nagu arvutite programmeerimisel. Arvutites toimub programmeerimise tulemusena negatiivse laengu kui 0 ja positiivse laengu kui 1 teatavasse järjestusse panemine. Kui see on tõde, siis minusse kanduv informatsioon tuleb läbi neuronite otse ajast või inimese kehast.” Kogu arutelu ajas Tomi ärevile ja inimese, kelle suus ta asetses, tundis seda pakitseva valuna. See valu tundus inimesele imelik ning sundis teda hambaarsti poole pöörduma. Tom teadis, et hambaarstid ei ole kohutavad ega hirmuäratavad monstrumid, sest peremees ei tunnetanud seda. Ometi ei aimanud Tom, et lähenev kohtumine hambaarstiga saab talle saatuslikuks.

On 19. september aastal 2012 ja kell läheneb 11-le. Peremees arutab läheduses oleva inimesega, keda Tom häälest ära ei tunne, hambaarsti juurde minekut. Samuti räägitakse lähenevast ülikoolist ja elust Tartus või Tallinnas. Võõras hääli ütleb, et võimalused on suuremad välismaal, aga hetkel otsustab peremees Eestisse jääda. Äkitselt saab Tom aru, et on hambaarsti juures, sest inimesed räägivad hammaste hooldusest ja parandamisest kui väga olulisest tegevusest. Kuskilt kaugustest kostub meeshääli, kes kutsub peremehe enda juurde ja paneb istuma üsnagi mugavasse tooli. Tool liigub lamavasse asendisse ja peremees ütleb: „aaaaa”,

hoides järgnevad minutid suu lahti. Arst asetab suhu peegli ja mingit sorti kopsiva ning kraapiva pulgakese. Tom saab äkki aru, et jutt käib temast kui tarkusehambast ja see jutt on äärmiselt hirmutav, sest arst nimetab teda mürgihambaks. Järgnevad hetked ei ole Tomile eriti meeldivad – ta tunneb, kuidas teadvus kaob. Enne teadvuse täielikku kadu jõuab peremees veel korra vihjata, et hambad ei ole veel tuimad, mispeale arst teeb lisatuimestuse ja asub asja kallale.

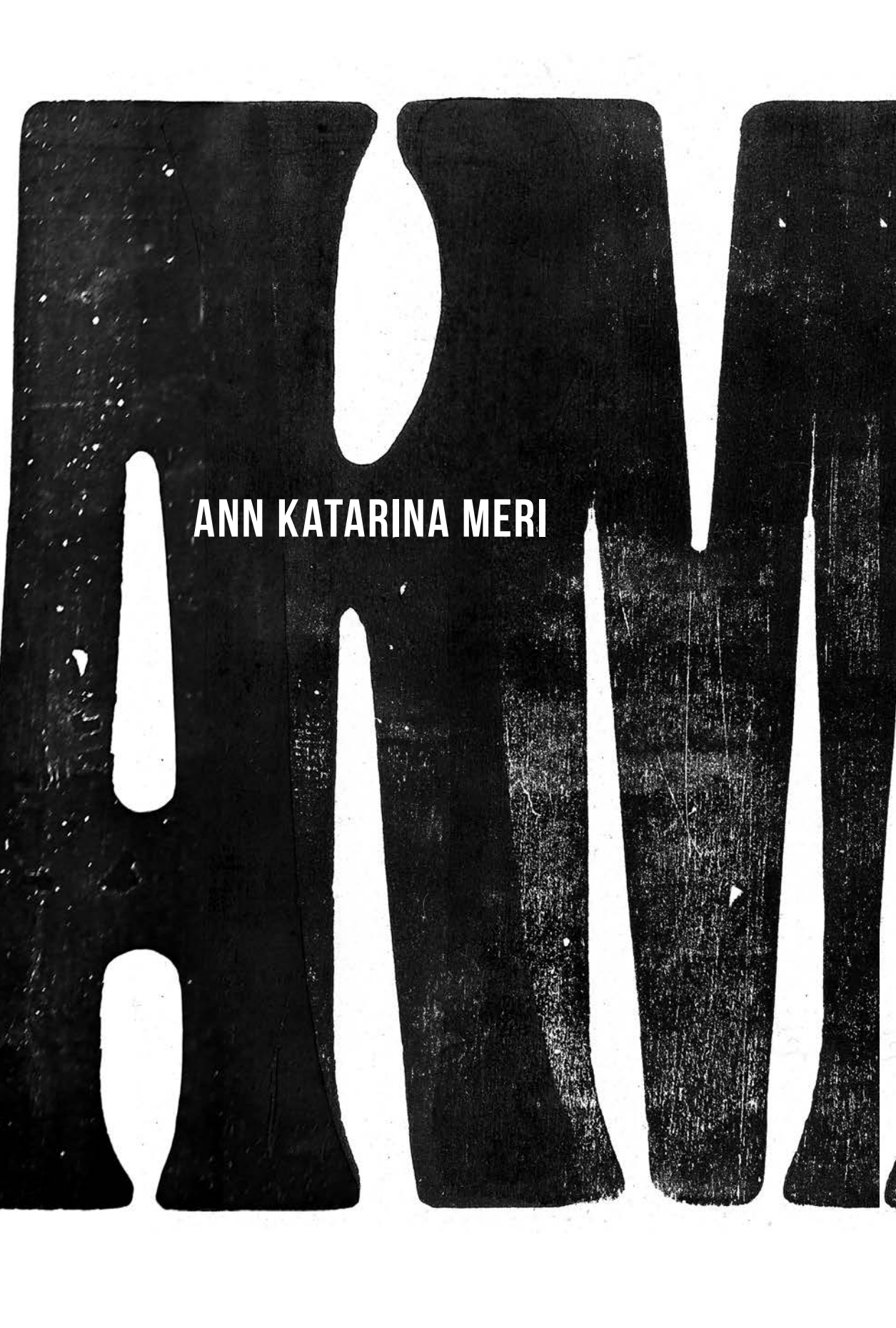
Kõik edasine toimub kui unes. Ta nagu kuuleks kunagi omandatud teadmisi: „Hambad asetsevad suus kaarjalt ja neli molaarset hammast on viimasena kasvavad jäävhambad, neid kutsutakse tarkusehammasteks. Folkloori järgi on inimene tarkusehammaste kasvamisega jõudnud enamasti lapseeas välja.” Nüüd kuuleb Tom selgemini, kuidas hambaarst selgitab inimesele: „Sinul on tarkusehambad kasvanud lapikuti, seega tuleb need teiste hammaste ohustamise tõttu välja tõmmata.” Arst püüab Tomile võimalikult lähedale pääseda ja ta tangidega võimalikult tervelt välja tõmmata. Tom tunneb ennast väga uimaselt ja mõistab ühtäkki, et tema hetked suus on loetud, sest vastav informatsioon ajust jõuab temani. Tom saab aru, et tal on kaks võimalust: lahkuda suust tervena või minna katki, sest arst ei jäta enne jonni, kui hammas on käes. Olles näinud, kuidas eelmine hammas suust välja tõmmati, tükid taga, loobub Tom võitlusest ja laseb juured võimalikult vabaks. See võimaldab arsti tugevatel kätel tõmmata hammas tervena välja.

Korraga tunneb Tom ennast puhtana ja eraldatuna. Hetkeks usub ta, et on hammaste paradiisis. Kui ta aga uue olukorraga veidi kohaneb, saab ta aru, et on elus, sest ei ole tükkidena maha jäänud. Tomi vastassuunas kasvavat õde oli tabanud just selline saatus. Ta oli otsustanud hoida luust tugevasti kinni ning seega arsti tegevuse tõttu tükkideks lagunened. Näha armsat sugulast lebamas enda kõrval salvrätil on äärmiselt raske. Tom tunneb, kuidas ta värisema hakkab. Seekord aga ei saa ta neuronaalset tagasisidet, millega on harjunud, sest tal puudub side inimesega. Selle asemel saab ta tuttavaks kõigi teiste mõtlevate riistapuude ja objektidega, kes ta ümber asuvad. Tom avastab, et maailm väljaspool inimese suud on märksa suurem ja avaram. Ning et teadmised, mida suus kogutakse, ei ole ainus võimalus teadmisi omandada. Nüüd aga hakkab Tomi vaevaliselt, kuidas peremees temata hakkama saab...

Iga kord, kui kaob tarkusehammas – nagu juhtus Tomiga – inimese suust, kaob inimesel igasugune teadmine subjektide kohta. Järele jäävad

ainult neuronitevahelised seosed, mis peaksid täitma mälu stabiilset rolli. Kahjuks või õnneks on inimese mälu bioloogiliselt mõeldud ainult olulise informatsiooni hoidmiseks. Erinevate inimeste tarkusehammaste eemaldamise pärast on teadmiste määratlemiseks õigem kasutusele võtta õigustatud tõene arusaamine. Samal ajal on õigustatud tõene uskumus vaid üks osa meie mälestustest ja elust... tarkusehammastega.

The image features a high-contrast, black and white graphic design. In the background, there are large, bold, black letters 'H' and 'M' that appear to be made of a rough, textured material like wood or stone. The letter 'H' is on the left, and the letter 'M' is on the right. They are both slightly irregular and have a grainy texture. In the center, between the two letters, the name 'ANN KATARINA MERI' is written in a clean, white, sans-serif font. The text is centered horizontally and vertically within the space between the letters.

ANN KATARINA MERI

PÄRAST PIDU

Liig' magusa lõhnaga piimane kohv
ei aitagi püsida ärkvel
ja sellal, kui vannitoas pudeneb krohv,
mu vihikus jooksevad märkmed.

Nii kirev on kogetu – õilis avanss
tulevikule makstud sai ette.
Helgib mälupaos ähmaseks jäänud romanss
ja amneesia mängib sonette.

KAHEVAHEL

Kõik meeldiv kaob kui lagletiivust kantud,
sealsamas aastana näib tühi päev.
Kas on siis mulle teistest rohkem antud
või puutuvad vaid viletsust mu käed?

Ah, tühja. Vaatan parem sadu,
kuis' liugleb laugelt alla sulgjat lund.
Ja mõtisklen, et kõige sees, mis kaduv,
jääb mõni asi endiseks. Head und.

KAKS PÕIMUND KLEIDISABA

Kaks põimund' kleidisaba.
Kaks nägemust. Üks hing.
Miks ette panna taba?
Miks määratleda hind?

Miks usutleda uskujat
ja pidada paraade,
kui rongi ette viskujat
ka päästaks siiras aade?

Kaks sõlmund' juukselehvi.
Kaks lüürikat. Üks viis.
Näib lakk täis heinu kehvi
kui tuledes Pariis.

ARVUS

SISSEJUHATUS VIDUALOOGIASSE

KARMEN OTU

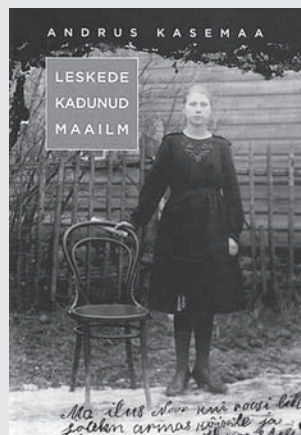
Andrus Kasemaa

„Leskede kadunud maailm”

Varrak, 2012

Oma proosadebüüdis juhib Andrus Kasemaa lugeja taas Peipsi äärde, varasematest luulekogudest „Poeedirahu” (2008) ning „Lagunemine” (2009) ja proosateosega pea samal ajal ilmunud kogust „Kustutamatud öhtud” tuttavasse logeemisparaadiisi Poeedirahusse. Kuid seekord pole omakandi-mütoloogilise külaelu fookuses mitte ringi uitavad rebased, kuigi raamatust ei puudu nemadki, vaid Poeedirahu lesed – või nagu autor neid hellitlevalt kutsub, *tema tüdrukud* (lk 11) ja muidugi Kasemaa ise.

„Leskede kadunud maailm” on tõepoolest, nagu tagakaanel viidatakse, kirjanduslik etnograafia, kust leiab nii õhkavalt poeetilist keelekasutust kui ka etnograafilisi ülestähendusi, millest kumab läbi tundide viisi arhiivitööd. Kuid lisaks ilukirjanduslikkusele ning etnograafilisusele võib teosest leida ka palju mälestusteraamatule iseloomulikku. Raamatus on segunenud nii noore autori enda kui ka Poeedirahu leskede meenutused, mõtisklused, rõõmud ja mured. Geograafiliselt on mängumaa sama, kuid poliitiliselt, ideoloogiliselt ning sotsiaalselt on tegu üksteisest totaalselt erinevate keskkondadega. „Leskede kadunud maailma” võib võtta ka kui lisandit, konkretiseerivat tausta ja kokkuvõtet luulekogudele ja Kasemaa Poeedirahu ja leskedeteemalisele ajaveebile¹, mis on kujunenud oma-moodi virtuaalseks lesemuuseumiks. Taustaloo saavad nii luuletused kui ka blogis leiduvad fotod, millel on kujutatud kõike seda, mida Kasemaa raamatus sõnadesse paneb (fotokirjeldusi leidub romaanis rohkem kui paaril korral).

¹ andruskasemaa.blogspot.com.

Erinevalt luulekogude logelevast Kasemaast kohtume „Leskede kadunud maailmas” tegusa ja uudishimuliku laps-Kasemaaga, kelle ringiuitamised ning jahimängud viivad lugeja nii suurtesse ja salapäraresse Välgi laantesse kui ka leskede ajahambast puretud ning etnograafilisi pärleid täis pööningutele. Meenutused metsas indiaanimängude mängimisest vahelduvad pikkade loeteludega kõigest sellest, mida leskede majades, Kasemaa jaoks tõelistes aaretekambrites, leida võib. Lisaks kõikvõimalike esemete üleslugemisele (alustades rottide söödud siidsukkadest ning lõpetades kapsariividega) saab lugeja korraliku ülevaate ka leskede iganenud kõnepruugist (nt *junnjäger* ‘lühike mees’, *türnühvel* ‘riiakas inimene’) ning nende kunagisest elukorraldusest – kuidas käis omal ajal põllutöö ja rahvast täis talumajas lapsetegu, kuidas käidi kosjas jne. Etnograafiline täpsusepüüdlus vaheldub siin ilukirjandusliku poeetilisusega, Kasemaa enda mälestused ja lapsepõlveleiud leskede noorusaja meenutuste ja lugudega. Kasemaa avab ukse unustatud maailma, annab *vana-dele unustatud tüdrukutele* (lk 8) nende hääle.

„Leskede kadunud maailmas” maalikse idülliline pilt Eesti Vabariigi algusaja maaelust, Poedirahu leskede nooruspõlvest. Ajast, mil maa oli täis noori elujõulisi inimesi, külasimmanid olid rahvarohked ja jõululaupäeval kirikusse vaevu ära mahtus. Kõigest sellest räägib Kasemaa kohati paatosliku õhkamisega, korrates ühtelugu oma kurbust ja kahetsust, et tema sel ajal elada ei saanud. Etnograafilise üksikasjalikkuse ning ilukirjandusliku mälestusjutustuse vahele pikitud ja sellega põimunud minevikuihalemine muutub pideva kordamise tõttu isegi veidi tüütuks, sajandialguse maaelu pastoraalne kujutamine ülepingutatult naiivseks, jõudes lausa piibellike võrdlusteni: *See maa, kus lesed kord elasid ja mida ma nüüd nii näha tahtsin, oli kadunud. Ainult leskede unedes ilmutas ta veel end. Nagu Mooses, ei saanud ka mina iial näha oma töötatud maad* (lk 22). Samas ei saa väita, et naiivselt helge minevikunostalgia läbiks kogu teost, pigem

on idealiseeritud vaid lapsepõlve. Mida vanema ea mälestustega tegu, seda rohkem on neis ka negatiivset, meenutatakse abielunaise rasket põlve ning meeste jõhkrust: *kui aga koos hakati elama ja grosse liebe otsa sai, siis ei kõlvanud enam ei see söök ega teine tegemine, magati eraldi voodites, karvustati, mindi kätega kallale, kägistati kõri, vaata veel, et peksta ei saa* (lk 121). Ka autori enda helgemad meenutused seostuvad pigem lapseohtu Kasemaaga.

Kasemaa minevikuigatsus mängib teose laiemas kaduvusest, hääbumisest ning surelikkusest rääkivas kontekstis siiski olulist rolli. Lesed on raamatus lesed juba sündides, pisikesed rõõmsameelsed ja maailma avastavad lesed, kelle tulevik on ammu ette määratud. Aja pöördumatu, pidurdamatu destrukttiivne kulg on autorit juba luulekogudeski painanud. Lesed, nende elud, mälestused ja isegi inventar kuulub hääbumisele ning parim, mida teha saab, on üritada seda kõike konserveerida. Just seda *vidualoog* ehk *leseteadlane* (lk 124)

Kasemaa teha üritabki. „Leskede kadunud maailma” võib, miks mitte, lugeda ka kui üsna mahukat, 173 lehekülje pikkust kataloogi, mis ehk kunagi loodava vidualoogia muuseumiga kokku võiks käia.

Leseteaduse üpris laiahaardelise materiaalse väljundi kõrval – sest vanad lesed elavad Kasemaa sõnade järgi just nimelt *asjade maailmas* (lk 73) – on siinkohal arvustaja jaoks teose kaasa haaravaimateks lõikudeks just autori kirja pandud, ent leskedele endile kuuluvad mälestused. Lapsepõlve ning noorusaega meenutavad kord nimelised Laine ja Linda, kord *leskedest ürgseim* (lk 142) Kassilesk ning siis jälle mõni nimetu lesk, kes oleks justkui kollektiivse leseteadvuse koondkujuks. Muidu läbiva narratiivita ning kohati ennast kordama kipuvas teoses mõjuvad meenutused noore leseneiu esimesest armastusest või põnevast koolielust värskendavalt ja üleüldist tervikut toetavalt. Eredamalt tõusevadki esile näiteks muljed väikese lese esimesest linnaskäigust ning mälestused

**TEOSE KAASAHARAVAIMATEKS LÕIKUDEKS ON
JUST AUTORI KIRJA PANDUD, ENT LESKEDELE
ENDILE KUULUVAD MÄLESTUSED.**

KASEMAA MITTE AINULT EI IMETLE LESKI JA NENDE KADUVAID ELUSID, VAID KA SAMASTAB END NENDEGA, JÄLLE KORD SELSAMAL VEIDI MORBIIDSEL MINEVIKU, HÄÄBUMISE NING KADUMISE TASANDIL.

koolidirektor Rosina ning õpetaja-preili Tiibari kirglikust salasuhtest.

Mälestuste kõrval moodustavad mahuka osa *vidualoogia arhiivist* (lk 124) ülestähendused leskede unenägudest. Selgub, et lisaks paljule muule ühendab leski sarnaste unenäomotiivide kordumine. Leskede unenäomaailma kirjeldab Kasemaa etnograafilise õhinaga, unenäod on jagatud alakategooriateks. Tihti nähakse unes, kuidas surnud lähedased (enamasti mees või poeg) kodu külastama tulevad, lisaks esoteerilised ettekuulutuste, tihti surmaennetena toimivad unenäod, samuti uned lapsepõlvest. Nagu mälestuses, nii viibitakse ka unenägudes enamasti just minevikus: *Minevik oli ainus reaalsus, mis aitas neil elada. Nagu minul, nii möödusid leskedelgi päevad vanade aegade meeldetuletamises, mälestusse sukeldumises* (lk 134). Sellest tsitaadist nähtub, et Kasemaa mitte

ainult ei imetle leski ja nende kaduvaid elusid, vaid ka samastab end nendega, jälle kord selsamal veidi morbiidse mineviku, hääbumise ning kadumise tasandil.

Autori suhestumine *oma tüdrukutega* on sootuks mitmeplaanilisem. Peale etnograafilise ja nostalgilise huvi ja mõneti sünge samastumise kumab Kasemaa tekstist teatav erootiline pinge, mida Brita Melts on nimetanud *poetiseeritud kauniks ihaluseks, mis omakorda võngub ausa esemeti kulgeva kadunud maastike ning aegade otsingu, fetišismi ja perversse gerontofilia vahel*.² Näiteks räägib Kasemaa sellest, kuidas ta õhtuti oma toas leskedest unistab ning kuidas leskede kirjeldused oma noorusea lillelistest kleitidest temas erutust tekitavad: *Nende vanad käed libisesid üle keha,*

² Brita Melts. Ülestähendusi Poedirahu koorekihist. – Sirp, 30.08.2012.

nende sõrmed hõljusid õhus, üle rinnaesise, üle rukkilillesiniste kleitide, mida nende kehad veel mäletasid. Selles olid alati midagi väga erootilist (lk 120). Siiski jääb kõik, nagu ka Brita Melts tõdeb, sündsuse piiridesse ning suuresti lugeja enda kujutlusvõime hinnata.

Leski kohtab raamatus ka piltide peal. Vanadelt mustvalgetelt fotodelt, mis moodustavad märkimisväärse osa Kasemaa vidualoogia arhiivist, vaatavad lugejale vastu suuremas osas küll kõikvõimalikus vanuses lesed, kuid sealt ei puudu ka nende mehed, lapsed (väikesed lesed?) ning raamatu lõpupoole isegi surnud lesed. Kasemaa suhe lesefotodesse on veidi ambivalentne: ühelt poolt on pildid suurepäraseks vahendiks, et heita pilk leskede kadunud maailma, ent teisalt tekitab autoris kummastust *mõelda, et kõik need väikesed lapsed ja vanad mutid neil piltidel, rebasekraega naised, kõik nad lebavad juba ammu Kodavere surnuaias* (lk 10). Ka lugedes ei jää

see kummastus tulemata – pidevalt surma ja kaduvuse teemal arutlemise vahele mõjuvad leskede kaunid ja tõsised näod üsna sarnaselt, kordagi ei lähe meelest, et need piltidel nii noored ja ilusad inimesed on nüüdseks Poeedirahust igaveseks lahkunud.

Kui ma „Leskede kadunud maailma” mõni aeg tagasi oma vanaemale, omaenda väikeses „Poeedirahus” üles kasvanud lesele lugeda andsin, tõdes ta mulle pärast pisarsilmi, et tõesti, selline see elu ju oligi. Andrus Kasemaa proosadebüüt ei ole mitte ainult lugu Poeedirahu Hildegardide, Elfriidede ja Adelheidide kadunud maailmast, vaid lugu ka paljudest teistest, hääbuvast, juba pea-aegu kadunud generatsioonist ning paljudest-paljudest tühjaks jäänud Poeedirahudest. Jääb ainult loota, et Kasemaa ajaveebis sõnastatud unistus Lesemuuseumist ka kunagi tõelisuseks saab, ning oodata, mida vidualoogil meile oma arhiivist tulevikus veel pakkuda on.

APOKALÜPSISETA MAAILMALÕPP

MÄRTEN RATTASEPP

Mari Järve

„Esimene aasta”

Pegasus, 2011

Mari Järve debüüti tasub nimetada üpris suurejooneliseks ettevõtmiseks. Kirjutada postapokalüptilisel Eesti maastikul kulgeva sündmustikuga, põhiosas aga inimsuhetele keskenduv romaan pole kindlasti kergemate ülesannete killast, kuid lõpptulemus on üpriski vilunult ja oskuslikult koostatud kaasahaarav lugemine. Esikromaanis vestab noorkirjanik meile sellest, kuidas kümneliikmeline inimrühm üritab elada üle muteerunud ebola viiruse hävitavaid tagajärgi. Kirjutamisega on Järve tegelenud üle kümne aasta ennekoike oma lõbuks ja oskuse arendamiseks ning kirjutamiskogemust on õnneks ka tunda, sest komponeerida ja kirjeldada suudab ta lodusalt. Tagakaane siseküljel leiduv Peeter Helme kommentaar on põhimõtteliselt täpne: *See kõik on mõtlemapanev ja lugemismaterjalina nauditav. Autor valdab info doseerimise kunsti, ei lähe libedale jääle ega püüa luua endale tundmatuid karaktereid või võtta sõna võõrastel elualadel ning suudab loo tervikuna siduda kokku – jättes seejuures lõpuks lugejasse üsna ähvardava tunde.* Tuleb aga mõõnda, et lõpptulemus pole siiski täielikult õnnestunud, õhku jäävad mõned pisikesed probleemid, põgusad puudujäägid. Idee ise on mõnevõrra kõrgelennulisem kui valminud tekst.

Järve õppis Tartu Ülikoolis geenitehnoloogiat ning lõpetas äsja molekulaarbioloogia doktorantuuri. Ta on erialalt küll populatsioonigeneetik, mitte viroloog, kuid see tõik ei põhjusta teksti nõrkusi – virooloogilistel teemadel on ta selgelt vilunud kui nii mõnigi teine kirjutaja. Ebola viiruse käitumist on romaanis küll ülevõimendatud, kuid viirus ongi pigem poolarbitraarne vahend, et luua fiktsionaalne alusolukord, mis võimaldaks ülejäänud süžeeleide ja mõttekäikude ülesehitust ja edasiarendamist. Igatahes on Järve erialase teaduslik-tehnilise teadmistepagasi

orgaaniline ärakasutamine üks romaani tugevamaid külgi ning vajalikes punktides igati hästi välja mängitud.

Romaanis on nähtud hoiatust tänase tsiviliseeritud maailma liigse mugavuse eest, kuid samuti kõlab sealt kriitikat nii üleüldise harimatuse kui ka puuduliku teineteisemõistmise suhtes. Tegevuse tausta moodustavad mitu üldinimlikku probleemi: muuhulgas on olulisteks terrorismiküsimus ja hirmude osakaal tänapäeva maailmas (või meedias) ning sellega seostuv n-ö tavainimeste kahtlus neile suhteliselt kaugete ja mõistetamatute teadusvaldkondade arengute suhtes. Sellised kalduvused mittemõistmisele võivad ajuti luua sihitut hirmu või eelarvamustest kubisevat paranoiat.

Teisalt on tõdetud, et raamat on *optimistlik fantaasiatragöödia ühes vaatuses*¹. Mitmed kriitikud, kuid ka autor ise, on märkinud, et põhiosa moodustab n-ö suhtedraama: inimesed, nende käitumine ja omavaheline läbisaamine teispool „maailmalõppu”. Raamatus üritatakse vaadelda, kuidas võiks äärmuslikes olukordades avalduda „inimese põhilisim olemus”. Keskendumine suuremale

seltskonnale (paari keskse protagonistide asemel kümme peategelast, mõned kõrvalliinid, lisaks põgusad peatükid lõksu jäänud peredest või sõpradest), ellujäämiseks vajalikele meetmetele ja suhete arengule on niisiis kavatsatud valik. Sellist suhetele keskendumist on nähtud nii hea kui ka halva tööga, hinnanguvaliku kaldumist kas ühele või teisele poole saab ilmselt taandada ka lugeja meelsusele või ootustele. Teksti üldine tonaalne ühtlus on kiiduväärne, kuid olen kuulnud ka märkust, et romaani lõpuosa muutub nõrgemaks, kuna süžee kulgeb nagu „Önne 13: *post-apocalyptic edition*”. Nõrkuse võimalik allikas võib peituda selles, et lahjeneb žanrile omane hävinenud maailma ja ellujäämisainese kujutamise loominguline, keskset rolli kandev jõud.

Siin lasub üks võimalik fiktsioonimaailma õonestav tegur ja mõnetine puudujääk teose üldstruktuuris: tegelaste arv on tavalisest suurem, mistõttu nende väljajoonistamine kipub jääma pooleldi skemaatiliseks, veidi lihtsakoeliseks, ajuti tüpiseerituks. Paaril korral heidetakse põgus pilk tegelaste mõttemaailma, kuid põhiosa tegelase kuvandist luuakse ainult välise käitumise kirjeldamisega – sihilik ju küll, kuid vaatenurga tõttu mõnevõrra poolik, fookuse

¹ Andres Anvelt. Esimene aasta – vaid valitutele. – Eesti Ekspress, 13.10.2011.

JÄRVE ERIALASE TEADUSLIK-TEHNILISE TEADMISTEPAGASI ORGAANILINE ÄRAKASU- TAMINE ON ÜKS ROMAANI TUGEVAMAID KÜLGI NING VAJALIKES PUNKTIDES IGATI HÄSTI VÄLJA MÄNGITUD.

tõttu paratamatult pealiskaudne. Tuleb vast möönda, et osaliselt mõjutab seda puudujääki kirjutaja vanus, enamikul meist noorema-ealistest on sotsiaalsete seoste ja inimeste võimaliku mitmetahulisuse mitmekülgne adumine alles algusjärgus.

Kriitikat lugedes jäi silma ka korduv märkus, et see tekst polegi selgepiiriliselt ulmeromaan, vaid näiteks psühholoogiline analüüs postapokalüptilises maailmas toimuvast, vahetevahel seati lahterdamisvajadus üldse küsimuse alla. Taoline mis-see-ikka-on laveerimine tundub kummaline, teost püütaks justkui legitimeerida stiilis Eestis pole ulmekirjandus eriti populaarne ega müü hästi, ulme peale ei vaadata kuigivõrd soovivalt, kuid õnneks see raamat polegi ulme, vaid midagi enamat. Põhimõtteliselt on see mõistetav võte, pisikeses riigis ollakse niigi mõjutatud lugejaskonna küllaltki

kummalistest hinnangusüsteemidest ning tõsi ta on, senimaani vaadatakse ulme- ja fantaasiakirjandusele üpris kõrgilt ülalt alla. Mõistetav tõesti, kuigi siinpuhul tuleb lisada, et lõppkokkuvõttes koosneb suur osa „ülejäänud” ulmekirjandusest samal moel paljudest (rohkem või vähem edukalt) põimitud elementidest, siit-sealt kokku koondatud (žanriliste) mõjutuste allikatest jne, mistõttu „Esimene aasta” pole märkimisväärne erand. Kurb on tõsiasi, et rääkigu käesolev arvustus (või teised inimesed) sellest kui palju tahes, ilmselt ei muuda see ulmekirjanduse rolli lugejaskonna silmis veel lähiajal mingilgi määral paremaks (ega ka halvemaks?).

Kuigi tekstiloomine on põhiosas pädev, leidub kompositsiooni tasan-dil paar kerget puudujääki. On igati mõistetav, et sedasorti laiemahaardelist lugu on üsna keeruline komponeerida, kuid lugejatasandil võib

muutuda häirivaks tunne, et jutustust algatavad loomingulised valikud (esmamuljel ühenduslülita tegelased ning nende seiklused) on allutatud sündmusele, mis tekstis toimub palju hiljem, kuid on siiski järjekindlalt etteaimatav. Põhjustagajärg suhe oleks justkui tagurpidine: tegelaste kohtumine on narratiivselt keskne sündmus, valitud tegelaste elukäik on seega allutatud tagajärjele, et nad kõik peavad ükskord mingis punktis kokku saama. Seda tagurpidi suhet esineb ilukirjanduses palju, võib-olla *alati* (vähemalt neis žanrites, mille maailmakujutus põhineb tõenäolisusel ja tõepärasusel), paremates teostes on see tihtipeale lihtsalt õnnestunudalt varjatud. Õnneks päästavad sellest ühetaolisusest või kergelt häirivast kitsendusest harvad vahelepõiked ja paralleelsed lood: nende kiilumine paari peatükina ülejäänud teksti sisse on pigem kiiduväärt võte.

Romaani lugedes ei saa igatahes ära kaotada või unustada seda ulmelist taustsüsteemi, mis jõuliselt mõjutab või lausa determineerib mitmeid fiktsionaalse maailma olulisi elemente. Postapokalüptilise olukorra domineerimine muu tekstisisesel üle on mõnes mõttes paratamatu. Tegelaste või sündmuste allutatus maailma loomise ja kirjeldamise aktile, allajäämine loodud keskkonnale ja selle nõudmistele ongi üks põhilisi ulmekirjanduse omapärasid – fiktsionaalse ilma esialgne ülesehitus nõuab juba niivõrd palju pühendumist (rääkimata lehekülgedest), et raamat võiks muidu kontrolli alt väljudes kujuneda ülimalt mahukaks (kuigi ei pruugi, vrd nt Cormac McCarthy romaaniga „Tee”). Maailmaloomes komponentide ja muu oskuslik doseerimine eraldabki vist andekamad kirjanikud nõrgematest.

„Esimene aasta” on hea kodumaine näide nn ekstrapolatiivsest

**„ESIMENE AASTA” ON HEA KODUMAINE NÄIDE
NN EKSTRAPOLATIIVSEST KIRJUTAMISEST,
ULMETEKSTIST, MILLE (LÄHI)TULEVIKULINE
ÜLESEHITUS LÄHTUB KONKREETSELT TÄNA-
PÄEVA OLUDEST JA KORRAST.**

kirjutamisest², ulmetekstist, mille (lähi)tulevikuline ülesehitus lähtub konkreetselt tänapäeva oludest ja korrast. Siin pole müstilist hüpet kaugele teise maailma, teise tuleviku. Huvitav on jälgida, kuidas maailmalõpu kirjeldus põhineb ennekõike tõenäolisuse printsiibil, teisisõnu, hüpoteetilisele situatsioonile järgnevate võimaluste kaalutletud läbimängimisel stiilis kui keegi teeks X (laseks India lennujaamas lahti pika peiteajaga ülisurmava ebola viiruse modifikatsiooni), siis edasine kulgeks (tõenäoliselt) viisil Y ning inimesed reageeriksid (tõenäoliselt) viisil Z. Seda algoritmi kasutatakse tekstis korralikult, *world-building* töötab oskuslikult ja põnevalt vähemalt seni, kuni taoline loome on esiplaanil. Nii on näiteks usutavalt kirjeldatud Eesti positsiooni ja reageerimisvõimalusi sellises hüpoteetilises situatsioonis, sest vastab tõeale, et piirkond soosib eraldatust, alles äsja tegeles enamik rahvast põllumajandusega ning seega vilumus pole ununenud. Selline potentsiaal võimaldab hädaolukorra tekkides kiiret ümberkorraldust. Loo algusjärgus ei leidu niisiis märkimisväärselt häirivaid ebaselgusi

2 Jaak Tomberg. Ekstrapolatiivne kirjutamine: tulevikukirjutuse poetikast. Tartu ülikooli kirjanduse ja rahvaluule osakond, 2004.

või arusaamatuid, põhjendusetu sündmusi ja käitumismustreid, kuid lõpu poole hakkavad üksikud praod esile kerkima.

Raamat tekitas paar huvitavalt võõristavat reaktsiooni. Teatud kõhedustunnet on maininud teisedki lugejad-arvustajad, kas või Mari Klein raamatu esikaane siseküljel, kuid siin pakuks põhjuseks teatud laadi *uncanny/unheimlich* ehk ebaõdusa mõju, kus miski koduselt lähedane on moondatud õõvastavaks. Sellel tagamaal töötabki fiktsionaalse kirjutuse sisenemine tegelikkuse väljale ülalmainitud tõenäolisuse printsiibi kaudu. Minus aga tekitas võõristust pigem „popkultuuriline pagas” ehk see, kuidas justkui läänelikke kirjandus-, filmi- ja meelelahutusmotive on tõstetud võrdlemisi robustselt ümber Eesti ruumi, teisisõnu, pigem vormiliste valikute äratundmine. Järve ise on maininud inspiratsiooniallikana sarja „Battlestar Galactica” uusversiooni ja möödamminnes teisigi huvitavaid ja küllaltki häid ilukirjanduslikke teoseid (John Wyndhami „Trifiidide päev”, Jevgeni Zamjatiini „Meie”) ning tõika, et fantaasiakirjandust on ta lugenud rohkem kui ulmet. Mind aga kummitasid romaani lugedes pidevalt sellised loometööd nagu Max Brooksi romaan „World War Z”, filmidest Terry Gilliami

„12 Monkeys”, Steven Soderberghi „Contagion” (mida Järve on ka arvustanud³) ning teised samalaadsed teosed. Samas, humoorikas oli lugeda, kuidas raamatu tegelased sedasama filmisarnasuse tööka teadvustavad ning mitmel korral esile toovad.

Eelnev ajendab küsima: kas „Esimene aasta” on pigem kõnekas näide sellest, kuidas tänapäeva „postmodernistlik” ja „ülemaa-ilmne” massikultuur mõjutab (alateadlikult?) või inspireerib (teadliku suunavalikuna?) ajuti Eesti noorkirjandust, mis seetõttu üritab vastukaaluks oma pisikest riiki, n-ö kolgast laiemasse maailma integreerida? Või on autor läinud hoopis kergema vastupanu teed ning lihtsas jäljendusihas võtnud üle terve valimiku (lugejale? kirjutajale?) potentsiaalselt kõige „tuttavamaid” motiive ja figuure ilma muude taotlusteta? Teine variant ei tundu kuigivõrd tõenäoline, kuid esimese juures tasub peatuda, sest võib-olla peitub siin lisaseletus mõlemale ülalmainitud võõristusele. Ehk toimib senini, näiteks harjumusest või meie paljuski ksenofoobse kultuuri mõjul järjepidev omaenda perifeerse „kolkaküla” eristamine ja eraldamine ülejäänud „globaliseerunud” maailmast? Kas

3 Mari Järve. Hirm on kõige nakkavam. – Eesti Ekspress, 27.10.2011.

sellega seletub kummastus, mida tekitab pealtnäha „võõrapäraste” ehk lääneliku kultuuri motiivide ümbertõstmine „meie” ilmapilti, mis kõigele vaatamata tunneb end alateadlikult (?) teistsugusena? Ehk leidub selles ka laiemapinnalisem põhjendus eestimaise ulmekirjanduse vähesele populaarsusele – vähemalt sellele osale, mis võtnud eeskujuks lääne kirjandusele oma semad võtted? Võib-olla peame ikka veel tegema pingutusi harjumaks mõttega, et oma ja teise vahel on avatum kui eales varem.

Romaani lõpuosa tõlgendus- teks annab otsa kätte kokkuvõtlik tsitaat raamatu esikaane siseküljelt: *Kümme inimest, kes on eri põhjustel kodust eemal, otsivad pelgupaika, milleks usutakse olevat võimalikult inimkauge maakoht kusagil Eestimaa sügavuses. Asjaolude kokkulangevuse [minu rõhutus] tõttu satuvad nad kõik ühte kanti, kus algab võitlus ellujäämise nimel. Iseenda, üksteise ja rüüstajatega. Mis saab siis [minu rõhutus], kui meie arenenud, kuid habras tsivilisatsioon äkitselt kokku kukub?*

Kui „Esimene aasta” esimene pool ammutab jõu ja mõju justnimelt sellest suurejoonelisest *world-building* paratamatusest, hakkab teine pool, mil nihkutakse maailma juurest rohkem inimeste, nendevaheliste suhete ning eriti

LÕPUPOOLE KUJUNEB HÄIRIVAKS NARRATIIVSEKS NÕRKUSEKS JUHUSLIKE SÜNDMUSTE JA LAHENDUSTE OSAKAAL LOO KULGEMISES JA SEE, ET TEGELASTEL HAKKAB LIHTSALT VEDAMA.

„juba möödumisjärgus maailma-lõpu” tagajärgede juurde, veidi maha käima ja kannatama. Häirivaks narratiivseks nõrkuseks kujuneb juhuslike sündmuste ja lahenduste osakaal loo kulgemises ja see, et tegelastel hakkab lõpupoole lihtsalt vedama. Nende käekäik pole enam orgaaniliselt erinevate eelduste ja lähtepunktidega põimitud, loost hakkab kaduma muutunud maailma raskuste ja probleemide lahendamine ning ületamine, asjad lahenevad teatud punktides iseseisvalt ja soodsalt just sellisel moel, et süžee saaks rahulikult-takistamatult autori soovitud lõpuni jõuda. Juhuslikkuse tunde võivad ilmselt põhjustada ka suurenevad ajalised hüpped, mis tekitavad palju tühimikke ning muudavad teksti hakitumaks. Võib-olla oleks raamatule siiski veidi enam lehekülgi ära kulunud? Teise nõrkuse allikaks on juba varem mainitud tegelaste pealiskaudne kujutamine, sest kui romaani kirjeldusfookus nihkub aina sügavamale protagonistide

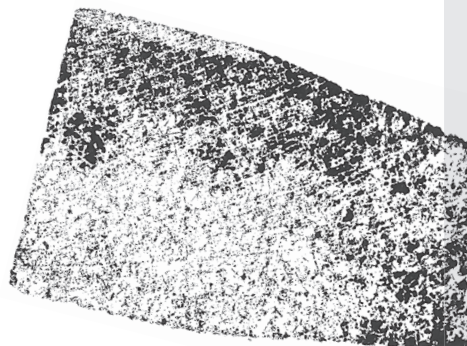
suhtemaailma, hakkavad nendes peituvad kitsaskohad ja skemaatilisus enam esile tükkima.

Autor lähtub oma post-apokalüptiliste inimeste käitumise kujutamisel teatud positiivsest programmist ning kirjeldab seetõttu maailma, milles inimene osutub tugevamaks, kui alguses arvati, maailma, kus säilinud inimkond püüdleb tagasi senisele võimalikult sarnase ehk kogemuslikult funktsioneeriva olukorra, teisisõnu, *status quo* taastamise poole. Vaatamata tõigale, et toosama ihaldatud minevikuolukord löigi sündmustiku käivitanud katastroofi, ei üritata midagi uut või teistsugust asemele pakkuda. Sellise positiivse programmi mõju lugejale sõltub ilmselt viimase ootustest või üldisest meelestatusest, maailmavaatest. „Esimese (postapokalüptilise) aasta” mõttelisele järeldusele, n-ö ivale võib reageerida autoriga sarnaselt optimistlikust vaatenurgast ja öelda ulmelise üleelamise ja hakkamasaamise juures kiidusõnu

inimkonna kestmis- ja kohanemisvõimele. Seda fookust on autor kirjutamise eesmärgina ka väljendanud. Pessimistlikust vaatenurgast paistab autori valitud lähenemine aga nõrg(em)ana ning raamatus võib näha näiteks puudujääki teatud realistlikkuses, kuna taastõusev solidaarsus ning *happy-end* tunduvad niivõrd üüratu katastroofi järel lihtsalt utoopilised. Siinpuhul ei ürita ma siiski väita, et mingi ebamäärane „parema tulemuse” huvides oleks tegelastega pidanud kõik halvasti minema – seegi tundub tänapäeval üsna küündimatult klišeelik lahendus.

Need kaks varianti sobivad pigem esmase intuiitiiv-emotsionaalse või väljakujunenud maailmavaatelise reaktsiooni kategooriasse, kuid raamatule võib läheneda ka analüütilisemast vaatenurgast ning mõelda näiteks ilukirjanduse potentsiaalile ning kujutlusvõime piiridele. Näen siin ennekõike fiktsionaalse kujutuse pingevälja, milles vastanduvad n-ö

konservatiivne ja progressiivne suunitlus. Nimelt, ulme (kuigi võiks ka üldistada, et üldse ilukirjanduse) väljapakutud võimaluste taustal jääbki romaan liigselt kinni tänapäeva, tuttavasse – *status quo* juurde. Taas kord tundub, et sumbutakse igapäevaselt „meielikku” ja kujutlusvõime lihtsalt ei suuda ületada omaenda igav-ilmalikke piiranguid ega kujutada ette tõeliselt muutunud tulevikku, sisuliselt erinevat (apokalüpsisejärgset) maailma. Kas üldse peaks? Küllap mitte alati, kuid kui on mõni žanr, mis sellist murrangupüüdlust vajab, siis sellega siin just tegu ongi. Seetõttu ei oskagi ülal tsiteeritud küsimusele, *mis saab siis, kui meie arenenud, kuid habras tsivilisatsioon äkitselt kokku kukub*, lõpuks vastata muud, kui et eriti nagu midagi ei saa. Ja see on ikkagi teataval määral luhtumine.

IDEALISMI TARKUST KAHEŠ RAAMATUS

TÖNIS HALLASTE

Linda-Mari Väli

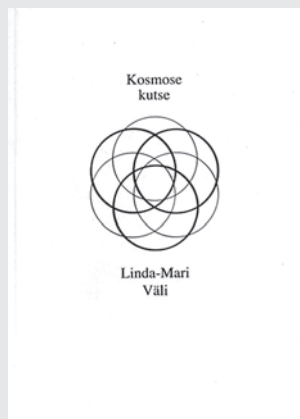
„Kosmose kutse”

Spunk, 2012

„Kosmose kutse” on Linda-Mari Väli teine romaan. Esiti kõhklesin sellist sõna kasutada proosateoste puhul, millest pikem haarab enda alla ainult 141 lehekülge, hiljem hakkas aga tunduma, et „jutustus” või rangemal juhul „pikk novell” oleksid veelgi ebasobivamad, kuna raamatute ideeline maht on romaani mõõtu. Esimene, „Eikeegi eikunagi eikusagil” [EEE], pälvis parajal määral tähelepanu, selle üle vaieldi ka blogisfääris. Raamat räägib sellest, kuidas grupp noori otsustab end ühiskonnast välja lülitada, hakates skvotteriteks ühes Tallinna kesklinna majas, ning nende arutlustest selle üle, miks nad seda teevad.

Tagasiside oli valdavalt positiivne. Näiteks ZA/UM-lased pealkirjastasid oma arvustuse EEE-le „Viimaks üks *badass* noorsooromaan”¹. Isegi Mihkel Kunnus, kes on ilmselt nii mõnegi meelest omandanud noorkirjanike esitampija rolli, lõpetas sõnavõtu EEE-st sõnadega: *LMV vaatab õiges suunas. Loodetavasti jätkub ka visadust ja entusiasmi*². Märkimist väärivad veel auhinnad, millele romaan kandideeris – raamat oli nii Betti Alveri debüüdiauhinna finalist kui ka kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali aastapreemia nominent laste- ja noortekirjanduse kategoorias. Ehkki LMV ei võitnud kumbagi neist (mispuhul võiks kindlasti mõni arvata, et tegemist oligi liiga mässulise raamatuga, milletaolisi lihtsalt ei julgeta võitjaks valida), on tegemist autori ja romaani tunnustamisega.

Selle tunnustuse taga on eelkõige kaks asjaolu: autori ilukirjanduslik kompetentsus ja tema kompromissitu mäss, mis on tunnuslikud ka

1 Joanna Ellmann, Robert Kurvitz. Viimaks üks *badass* noorsooromaan. – Vikerraar 6/2011, lk 100–102.

2 <http://mihkelkunnus.blogspot.com/2011/05/kommunism-caulfield-tanamatus-ei-ei.html>.

TUNNUSTUSE TAGA ON EELKÕIGE KAKS ASJAOLU: AUTORI ILUKIRJANDUSLIK KOMPETENTSUS JA TEMA KOMPROMISSITU MÄSS.

„Kosmose kutsele”. Autori ilukirjanduslik kompetentsus on üsna ilmne ka esimese romaani naiivsuse kiuste. Juba avalehekülgedel saaks tekkida küsimus raamatu tõsiseltvõetavuse kohta, kui peategelane ütleb, et igaüks räägib ju, et neid rõhutakse, aga see on teistmoodi, sest *meid tõesti represseeriti* (EEE, lk 7). Sellele, kuidas nende rõhumine teravam on kui varasemate põlvede oma, teosest väga selgelt ei ilmne. Kui midagi, tundus see tühistele muredele liialdatud tähelepanu osutamisenä, *first world problems* romaanina. Seda silmas pidades võiks tekkida oht raamat lihtsalt maha kanda, kui vaid poleks seda kirjutusstiili lihvitud. Kätlin Kaldmaa mainis, et *sada neljakümme hästi kirjutatud lehekülge võib kaks korda lugeda küll*³. Ta keskendus oma arvustuses muule, aga tõi välja selle. Ja toon minagi, kuna see on põhiline, mis muudab naiivsuse teadlikuks maneeriks. Teose lugemisel kujuneb üheks huvitavaks pingeallikaks

selle jälgimine, milline vahekord on naiivsemal ja eneseteadlikumal või lausa iroonilisemal kirjutusel.

Ka „Kosmose kutses” on stiil jätkuvalt mainimisväärne, ehkki lähenemisviisi kõrval, mis esimeses romaanis oli selgelt noorurumal, ei tõuse see enam nõnda kontrastselt esile. Teise romaani peategelane on vanem, millega näib paraku kaasnevat teatud kibestumine. Juba EEE-s imbub lugejani teatavat kibestumust teksti kohatise näilise optimismi kiuste, kuid „Kosmose kutses” tõuseb see pigem esiplaanile.

Võiks öelda, et autor on selles teoses proovile pannud oma ilukirjandusliku mitmekülsuse. Ta vaheldab jutustajaid, hüppab ajas mõnevõrra edasi ja tagasi ning laseb vahelduda lool ja (vaimuhaige?) peategelase kirjutatud tekstil. Lõpus toimub tekstipiiride segunemine, kus peategelase romaani idee näib elavnevat Suuremaks Tõeks või vähemalt väravaks ühe sügavama tõe juurde. Nii ei kujune raamatust üksnes eri kirjutusregistrite harrastamine, vaid need põimuvad ühte, moodustades mingis mõttes lõdvalt,

3 Kätlin Kaldmaa. Sisseheit olematuse võimalikkusse. – Looming 8/2011, lk 1173–1175.

mingis mõttes jällegi äravahetamatult seotud terviku.

Kirjutamistasemelt ei tõuse ükski osa teistest taseme poolest esile. Peategelase elukäik on kirjutatud eheda emotsiooniga, mida ei saa lugeda irooniliselt ja muigvel sui. Tema füüsiline valu meie kõigi ümber oleva maailma väärkohtlemise pärast oleks justkui liialdatud (kogu keha on valukrampides ja haige pole mitte tema, vaid maailm), aga see on selle loo raames siiski põhjendatud. Peategelase vihikusse kirjutatud narkootilised lood on küllaltki poeetilised, ehkki siin nagu autori esimeses romaanis, on tajuda lähenemist naeruväärsusele: „*Puu on kurb,*” ütlesin ma *Psi-Lole, ja äkitselt tundsin sellist nukrust, nagu oleks minugi soontes voolanud krobelse männi mõrkjas mahl* (lk 39). Ent nagu EEE-s, jääb seegi kord piir ületamata, üldine kirjutuse tase pigem andestab sellised stseenid. Isegi sissevaade naisarsti mõttemaailma on nauditav, kuivõrd tekitab veidi distantssi muidu väga kõikehõlmavast maailmavalulisest esseistlikkusest, mis saadab suurt osa ülejäänud romaanist. Autor võib endale lubada registreeritud vahetamist, ta suudab need välja kanda küll.

Teine tunnustusobjekt esimese romaani juures oli idealistlik vastuhakk või nagu autor ise

seda intervjuus kirjeldab: *totaalne mäss – praeguse ühiskonna kompromissitu põhjamine*⁴. See positsioon ongi autori olulisim eripära, mis annab talle üsna selge asendi kirjandusmaastikul. Teataval määral saab igasugust ilukirjandust pidada mässuks reaalsuse vastu, uute maailmade loomine osutab igal juhul autori vajadusele millegi järele, mida reaalsus ei suuda pakkuda. Occupy-ajastul võiks kapitalismikriitikat kirjanduses loomulikult eeldada, kuid ma pole pikka aega lugenud eesti kirjanikku, kes oleks maailmaga sedavõrd rahulolematu ja kriitikas sedavõrd radikaalne.

Autor ise on intervjuus öelnud, et kui tema kaht romaani inimesena näha, siis oleks esimene kukeharja ja ninarõngaga punkar, uus aga hoopis pikkade pulstunud juuste ja kanepipläruga hipi. Kirjutades õnnestub tal erinevuste väljatoomine küllaltki hästi – esimene keskendub mässule kui tegevusele, teine suunab põhirõhu pigem vastuhaku vajaduse üle filosoofeerimisele ning mõnuainete mõju vaatlemisele. Kaks romaani, kaks erinevat käsitlust mässust.

Vajadus millegi muu järele annab Väli teostele teatava

⁴ Johanna Ross. Idealism on ainus tarkus, mis maailma veel jäänud on. Intervjuu Linda-Mari Väliga. – Värske Rõhk nr 24 (IV/2010), lk 71.

missiooniga kirjutatuse aura. See ei tähenda mitte selgelt piiritletavat eesmärgile suunatust ega tunnet, et selle teose olemasoluga oleksime kindlasti sammu võrra lähemal mingile tema ihaldatud tulevikule (ja ega ta tegelikult kirjuta lugejat mingi tulevikuühiskonna poole, pigem näib ta viivat teda olevikuühiskonnast välja). Selles kirjan-
duslikus mässus pole konkreetset programmi. Ei otsita vahepealseid võimalusi, ei mõelda mitte järgmise sammu peale, vaid kirjeldatakse üksnes autorile ainsana aktsepteeritavat justkui ideaalset lõppsihti, milleks on elamine ilma sellise inimühiskonnata, mis autori nägemist mööda väärtustab tootmist rohkem kui inimest.

Väli kompromissitus näib sisaldavat vastuoksusi. Ühelt poolt kannab seda tohutu kaastunne, seda eriti vääriti koheldud loomade ja üldiselt kogu loomariigi vastu. Paljudele arvustajatele näib EEE-s meeldinuvat tigude vabadusse laskmise katkend – üks romantiline

looke lapsepõlvest, mis ilmestab peategelase loomaarmastuse ulatust. „Kosmose kutses” midagi otseselt sellist pole, tegemist on veidi süngema raamatuga. Kui vaadelda siin sarnast mõtet kandvat katkendit, siis ehk näiteks üks, milles tema vanavanemad uputavad pesakonna kassipoegi üksnes seepärast, et ei jaksa neile uut kodu leida. Kuivõrd sellele teole järgneb peategelase tohutu pettumine vanavanemates ning ka enesetapukatse, võib seda vaadata tigude olukorra negatiivse peegelnäitena.

Teisalt inspireerib seda missioonitunnet viha või sallimatus inimeste vastu. Siinkohal ei räägi ta siiski mitte inimsoost üldiselt, vaid stereotüüpidest, tänapäeva ühiskonnast kõigi selle ruttavate paksukeste ja kiiskavate blondiinidega. *Igal pool eneseimetlus ja tül-
gastus teistsuguse vastu. Või kujutas ta seda enesele ette? Miks ta küll neid inimesi vihkas? Mida olid nad temale teinud? Mida ta neist üldse teadis? Ei midagi, ja ometi vihkas.*

**EI OTSITA VAHEPEALSEID VÕIMALUSI, EI MÕELDA MITTE JÄRGMISE SAMMU PEALE, VAID KIRJELD-
TAKSE ÜKSNES AUTORILE AINSANA AKTSEPTEE-
RITAVAT JUSTKUI IDEAALSET LÕPPSIHTI.**

Neid vaatköhtusid. Neid blondeeritud juukseid. Vihkas, kuigi see oli vale. Vihkas volest hoolimata (lk 14). Ühelt poolt siunab ta end selle viha pärast, ometigi ei saa ta teisiti, tänavad on täidetud sellistest inimestest. Kuid nähtava üleskirjutamine on niikuinii filtreeritud tegevus – ta kirjeldab neid inimesi, kuna ta mingil tasandil eelistab näha, tajuda kaasinimesi ühiskonna robotistunud liikmetena ja neid vihata.

Samas teeb autor selgeks, et nii loomadearmastus kui ka misantroopia on vaid tegurid tema vihas ebaloomulikkuse vastu. See tuleb meelde romaani „Kuristik rukkis”, milles Holden Caulfieldi põhi-probleemiks on võltsid tema ümber. Salinger on samuti üks võtmesõnu Väli puhul, ülalmainitud intervjuuski ütleb ta, et EEE oleks jäänud kirjutamata või saanud täiesti teistsugune, kui poleks olnud Salingeri. EEE on ka pühendatud Holden Caulfieldile. „Kosmose kutses” osutatakse samuti sellele vaimustusele, näiteks romaani „Kuristik rukkis” põhisümboli kaudu – *Aina laiemalt naeris kuristik mu sees* (lk 12), ütleb peategelane.

Mõlema kirjaniku maailma-vaade sarnaneb selle poolest, et mäss on midagi isiklikku, mida ei saa päriselt teistega jagada. See pole mingi aktsioon, millesse inimesi

kaasata, tegemist pole mõne revolutsiooni algega. Pigem on see sisimas läbi elatud ebakõla selle vahel, mis on, ja selle vahel, mis olla võiks. Tegemist on teatavat maailmavalu kirjeldava proosaga. Selle all pean silmas, et autor ei väljenda üleüldisemat olemise raskust või maailmavalu kui sellist, vaid pigem midagi kitsamat – raskust olla see, kes tõeliselt oled. Samas, kui mainitud eheduse küsimus omandab romaanis „Kuristik rukkis” pigem psühholoogilise mõõtme, siis Väli puhul ilmneb teravam tundlikkus ühiskonna vigade suhtes. Kui Salingeri romaanitegelase teekond oli sedavõrd sügavalt isiklik, et muutuda otsapidi universaalseks, siis Väli tegelaste kompleksid ja murelikkus maailma pärast vajavad pigem autoripoolset tutvustamist ja selgitamist. Nii saab tõlgendada tema teoseid teatavat laadi propagandatekstidena – kuid seda pole öeldud hukkamõistuks.

Ta mängib sooviga anarhistliku ühiskonna järele, milles tolerantne suhtumine looduslikesse tõeandjatesse võiks inimkonda ühendada (maakeeli: ta mängib mõtetega narkoutoopiast). Mängib, sest sellist utoopiat ei soovi tingimata mitte romaani autor, vaid peategelane Kristiina, see igatsus ilmneb ainult Kristiina kirjutatud tekstides. Soovi millegi enam-vähem

sarnase järele väljendas autor juba EEE-s, milles noored püüavad saavutada maksimaalselt looduslähedast elu, samas jääb Kristiina puhul küllaltki häguseks küsimus, on ta siis hullumeelne või ei, mida võib tõlgendada nii, et ainult peast põrunu unistaks millestki sellisest. Nii võiks jääda mulje, et erinevalt eelmisest teosest siiski distantseeritakse end sarnasest unelmast. Ometigi näib autor loovat endale selles küsimuses väikese manööverdamisruumi. Samas omistatakse tegelasele teatav messiaanlik oreool – ta on „hull”, kuna on ainus tervemõistustlik selles hullus maailmas.

Kummaline on see, et raamat mõjub omamoodi veenvalt. Nagu hea õudusloo jutustamisel võib ka muidu kaine mõtlemisega kuulaja nõustuda, et kõige rumalamad tegelased loos on need, kes kummitustesse ei usu, nii ütleb mingi sisemine hääl LMV-d lugedes, et tahaks siingi selle maailmapildiga nõus olla. Kui loed, ei tahaks mitte kuidagi ise olla üks robotitest. Ühesõnaga, raamat on mõjuv, tekst peab mingil tasandil õige olema, kui sisemuses miski sellega nõustuda tahab. Sooviks aga näha, milliseks see ühiskonnakriitilisus sügavama mõtestamise ja põhjalikumate teadmiste omandamise järel kujuneb. Loodan, et sarnast uljust jääb siis veel järele.

”

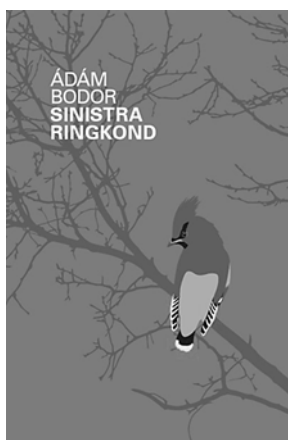
KUI SALINGERI ROMAANITEGELASE TEEKOND OLI SEDAVÕRD SÜGAVALT ISIKLIK, ET MUUTUDA OTSAPIDI UNIVERSAALSEKS, SIIS VÄLI TEGELASTE KOMPLEKSID JA MURELIKKUS MAAILMA PÄRAST VAJAVAD PIGEM AUTORIPPOOLSET TUTVUSTAMIST JA SELGITAMIST.

”

BRMAt
ut
U
ST
U
se
D

HUMBERTO AK'ABAL, „EGA KIVID OLE TUMMAD”

Noor tõlkija Maris Kilk on kitšee keelest vahendanud Guatemala maia luuletaja Humberto Ak'abali valikogu, mille õige napid sõnad *täidavad taeva* (lk 25) ilma igasuguse vaevata – kergelt, pea vaikides laulvalt ja samas nii loomulikult iseseisvalt kõigega kaasa hingates. Hämmastaval kombel ei leia siit pea mingit perifeeriatunnetust, see luule on enesekindel ja samas teadlik oma haprusest hoopis suuremate jõudude ees kui inimene ja ümbritsevate võõraste märatsemine, ja millegipärast hoolimata mõningasest eksootilisusest on see õige koduselt tuttav ning omane.

ÁDÁM BODOR, „SINISTRA RINGKOND”

Ádám Bodor on ungari kirjanduses küll äärmine realist, kuid tema teostes kirjeldatud Transilvaania reaalsus tundub sedavõrd uskumatu, et mõjub kohati kui Ladina-Ameerika maagiline realism. Siin romaanis on traditsiooniliselt multikultuuriliselt keskkonnalt võetud selle juured, eri rahvusest tegelased surutud kummalisse reservaati ja allutatud mingi arusaamatu võimu hirmuvalitsusele, autorilgi ei tundu toimuvast kuigi selget pilti olevat ja ta peab end pidevalt kordama. Kitsikustunde muudab aga eriti ängistavaks kujutatud mägiipiirkonna äärmine avarus ja ürgsus, nii et kokku tuleb väga ehe totalitarismi absurdi kujutav raamat.

TÕNIS TOOTSEN, „NUKUMEISTER”

Rõhus meeldivalt omapäraste jutukestega esinenud Tõnis on avaldanud debüütraamatu, mis ei hooli ei tavapäraestest raamatu koostamise ega ka levitamise viisidest. Raamat mõjub kui kuhjatis, siia on kokku segatud hulk reaalsuse ja une vahel pendeldavaid tekstikesi ja üks romaan, mis kõik on kantud üsna isemeelset fantaasilennust, sõltumatusel ja nähtava taha vaatamise tahtest. Pealegi, „Nukumeistrit” poest osta ei saa ja see levib käest kätte või arvutist arvutisse. Ja kui raamat lugejale meeldib, saab autori tegevust väikese ülekandega toetada. Rohkem saab raamatu kohta teada aadressilt motteloke.eksiil.net.

Lauri Eesmaa

JÄRGMISES NUMBRIS:

MAARJA PÄRTNA

SILVIA URGAS

LINDA-MARI VÄLI

HIND 2.60 EURO

9 771736 295329